

అభినవ

భర్తృహరి

విజయ విభావ: విదితః పీఠాబ్ధిలి, పరిష్కా చాణక్యాది నాటక కర్తాః
భాగవతుల నృసింహ కర్మనానిచే
విరచితము.

సమాలోచనా కమలి సర్వేపతి
అదిభట్ట వేంకటేశ్వర కర్మనానిచే
బ్రకాశితము.

వేంగుజక్క ముద్రాక్షరశాల యంతు
ముద్రితము.

బరంపూరు (గంజాపూరు)

PRINTED BY
FIRST EDITION
అంతర్జాతీయము

All Rights Reserved

1924

మ న వి

బ్రహ్మశ్రీ ముదిగాండ నాగలింగశాస్త్రులవారు, సుభాషిత
తారావళి, సుభాషిత రత్నాకరము, సుభాషిత రత్న ఛాండాగార
మను గ్రంథరాజములఁ గల శ్లోక రత్నముల నేర్చి సుభాషిత మణి
కంఠహారముఁ గూర్చి భారతి నలంకరించిరి. బ్ర॥ శ్రీ॥ ఆదిభట్ట
తరిణయ్య సిద్ధాంతిగారి సుభాషితముల నాంధ్రీకరింప నన్నెంతయు
హెచ్చరించిరి. నా నేర్చినకొలంది నాంధ్రీకరించితిని. మ॥ రా॥ శ్రీ
దేవరాజు వేంకట కృష్ణారావుగారిచేఁ బ్రతివారముఁ బ్రకటింపఁబడు
చుండెడి “వేగుజుక్క” యను పత్రికలోఁ గొన్ని పద్యములు పరు
నగఁ బ్రచురింపఁబడుచుండెడివి. అందలి పద్యము లితరాంధ్ర పత్రి
కలయందు సహితముఁ బ్రచురింపఁబడుచుండుటచే, నితరులు కొంద
రీ సుభాషిత పద్యముల, గ్రంథరూపమునఁ బ్రకటింప నెంతయు
గోరుచుండుటచే, “అభినవ భర్తృహరి” యను సామమున నీగ్రంథ
మిప్పటి కీవిధముగ ముద్రింపఁబడు భాగ్యము లభించినది. మఱియు
సమాలోచనాసమితి వారి గ్రంథము నెంతయు బహూకరించిరి.
మ॥ రా॥ శ్రీ॥ దేవరాజు వేంకట కృష్ణారావుగారి గ్రంథము నెంతయుఁ
దుదివఱకుఁ బఠించి, యుచిత రీతిని నన్ను సత్కరించుటకుఁగా, వేగ
ముగ ముద్రించి నా కొనంగిరి. వారిఁగూర్చి నే నధికముగ వాఱ
యుటకంటె “బ్రకంస” యను శీర్షికతో నిందుఁగల పద్యములఁ
బఠింపఁ బ్రారంభమహాశయులఁ గోరెదను. బ్ర॥ శ్రీ॥ నాగలింగశాస్త్రు
లవారికిని, సమాలోచనాసమితికి నధ్యక్షులగు, బ్ర॥ శ్రీ॥ తరిణయ్య
సిద్ధాంతిగారికిని, మ॥ రా॥ శ్రీ వేంకట కృష్ణారావుగారికి నెంతయుఁ
గృతజ్ఞుడను.

బరంపురము

}

శిల్ప విధేయుఁడు,
భాగవతుల నృసింహ శర్మ,
గ్రంథకర్త.

ప్ర శ ం స

ఉ॥ సోముని, భారతీవదన • సోమునిజూచి హసించి, నృప్తియన్
గీమున దివ్వెయై వెలుగు • కీర్తి నతిన్ వలపించినట్టి శ్రీ
రామున కంకితంబుగ వి • రాజులు నీ కృతి రత్నమందునే,
నే శుటి యెన్నకుందునె క • వీంద్ర విభావునిఁ గృష్ణరావునిన్॥

మ॥ కవితా కామినికిన్ బ్రీయుండు, కవినంఘ్రంబున్ బ్రహ్మాదంపజే
యు వివేకంబుఁగలట్టి ధీయుతుండు, ధీ • రోదార చిత్తుండు, సూ
రి విధేయుం డలఘుండు, పండితనుత • శ్రీ దేవ రాజాస్వయా
ర్ణవ సంభూత రమాసహోదరుండు కృష్ణారావు సామాన్యుడే!

మ॥ కవితా కామినికిన్ బ్రీయుండనిన ని • క్కంబెట్లు గాకుండునో!
కవియన్నం గడు గౌరవించు, గవితన్ గామించుఁ బ్రేమించు; దు
ష్కవినేన్ జ్ఞానములేని బాలకవి నేన్ • గర్హింపఁ డెన్నందు; సం
స్తవనీయుం డుపకారలాలసుండు కృష్ణారావు సామాన్యుడే!

శా॥ “జ్ఞానం బ్రేమియులేదు గానమున, నైశన్ వీను లుప్పొంగ వీ
ణానాదంబున కాత్మలో మిగుల నా • నందించెదం గాని బ్ర
హ్మనందం భావపున్ గవిత్యమన నా • కత్యంత మే హేతువో
నేనొక్కింత యెఱుంగ” నంచుఁ బలుకున్; • గీర్తింపరే యీతనిన్.

మ॥ నవలల్, నాటకముల్, మనోహరకథల్, • నవ్యప్రబంధావళుల్,
వివిధంబుల్ ప్రకటించి, నత్కపులకున్ • విభ్యాతిఁ జేకూర్చి, మా
నవనాథుల్ కవినాథులున్ బాగడ, వి • జ్ఞానంబు తో నీతఁ డి
భ్యువీరాజిల్లెఁ బ్రభాతతార కొక సొం • పుగూర్చు కీర్తిద్యుతిన్॥

ఉ॥ అల్లన నల్లుడై తనదు • నత్తకు మామకు, ముద్దువిడ్డెడై,
తల్లికిఁ దండ్రికిన్ యశము • తల్కిగురొత్తఁగ నంకితంబుగా
సల్లలిత ప్రబంధములఁ • జక్కగ వ్రాసి, జగద్ధితార్థియై
బెల్లడిఁ జేసెఁ బండిత క • వి ప్రకర ప్రమద ప్రదంబుగన్.

మ: వరసా కర్వత మృగ సాగరమునన్ • నర్తించు విద్య తక్కువీ
 శ్వరులన్ మెచ్చిరహించుటేమి యొకగొప్ప? భాషలోనొక్కయ
 క్కముం జూడని వానియందుఁ గవితాజ్ఞానంబుఁ గల్పించి, బా
 లుం పఠాహము మోహముంగొలుపఁజేలోకుల్ ప్రశంసించగన్.

సీ: కవుల నాపదవేళఁ • గాసాడ దలఁచెనా,
 హృదయంబుఁ బెకలించి • కుదువ వైచు;
 బరిహాసమున కైన • వాగ్దాన మిచ్చెనా,
 తనప్రణాముల నైన • ధారవ్రోయు;
 నెచ్చుచు నొక తటి • మెచ్చి మన్నించెనా,
 యల్పచిత్తుని నైన • నలఘుఁ జేయు;
 దెలియక యొకమూల • చెలిమిఁ గావించెనా,
 మూఢుని ~~నెచ్చుచు~~ జేయు.

గీ: నాత్మఁ గోపించి చూచెనా, • యంతలోనఁ
 గొండ యంతటి నానిని • బెంచుఁ జేయు;
 విద్దియలప్రోవు కవులకు • వేల్పుటావు,
 కీర్తికాంతకు తాత్తు శ్రీ • కృష్ణరావు.

ఉ: బాలుకునైత మెట్లయిన • బువ్వము లల్లిన సంతసించు న
 చ్చీలుదు కృష్ణరావు కవి • శేఖరులన్ గడు గౌరవింపగన్
 బాలుడ! సత్కవీంద్రకృత • సత్కృతులన్ బ్రకటించి, భాషకున్
 మే లొనర్చించువాని, గవి • మిత్తుని మెచ్చిన దోసమున్నదే!

ఇట్లు,

గ్రంథకర్త.

విషయ సూచిక

విషయసూచిక పుట సంఖ్య

విషయసూచిక పుట సంఖ్య

కర్తాకృష్ట సంవాదము	1
గోపికా శ్రీకృష్ణుల సంవాదము	1
పార్వతీ పరమేశ్వరుల సంవాదము	2
బ్రహ్మ	2
గురస్వతి	2
కేశవధ్యానము	2
ప్రస్తావన	3
రుహజన ప్రశంస	4
కుర్జన నింద	6
విద్యత్ప్రశంస	10
యూర్థ పర్ణనము	10
విద్యా ప్రశంస	12
సనము	12
కుకవి ప్రశంస	14
వాత్యప్రశంస	15
తేజస్వి ప్రశంస	15
ఉదార ప్రశంస	16
ధీర ప్రశంస	16
గుణ ప్రశంస	17
సంతోష ప్రశంస	17
దారిద్ర్య పర్ణనము	18
మాచక నింద	19
కృపణ నింద	21
శలి మహిమ	22
తృష్ణ నింద	24
దేవము	25
ఉద్యోగ ప్రశంస	25
పరగృహవాసము	26
ముణము	26
కర్తము	27

ఉదర పూరణము	27
మాన గుణము	28
వ్యాకరణజ్ఞుల స్తుతినింద	28
మనై ద్యాపహాసము	28
గణకాది ప్రశంస	29
లక్ష్మి స్వభావము	29
సత్సంగతి	30
స్థాన మాహాత్మ్యము	31
జిహ్వా	31
మనస్సు	32
పశ్చాత్తాపము	33
గృహస్థాశ్రమము	33
ముదిమి	34
గుంసారము	35
కాలము	35
యమ	37
తుఘ	37
స్వభావము	38
తేవితసాఫల్యము	38
పరోపకృతి	38
బ్రహ్మలిఖితము	39
అనుటితఘటన	39
అసంభవము	40
ప్రవాసము	40
నేపకనింద	40
వాగ్విర్జనము	41
వాగ్మిప్రశంస	41
అన్యాయానినింద	41
కృతార్థునింద	42
దేవికవిజ్ఞానము	42

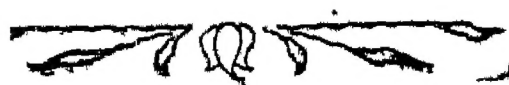
మ॥ వరసారవృత దుగ్ధ సాగరమునన్ • వర్తించు విద్య తక్కి
శ్వరులన్ మెచ్చిరహించు తేమి యొకగొప్ప? భాషలోనొక్కయ
క్కరముం జూడని వానియందుఁ గవితాజ్ఞానంబుఁ గల్పించి, బా
లుర కుత్సాహము మోహముంగొలుపఁజేలోకుల్ ప్రశంసింపఁగన్.

స్త్రీ॥ కవుల నాపదవేళఁ • గాపాడఁ దలఁచెనా,
హృదయంబుఁ బెకలించి • కుదుప వైచుఁ
బరిహాసమున నైన • వాగ్దాన మిచ్చెనా,
తనప్రాణముల నైన • ధారవ్రాయు;
నిచ్చుమై నొక తటి • మెచ్చి మన్నించెనా,
యల్పచిత్తుని నైన • నలఘుఁ జేయుఁ
దెలియక యొకమాట • చెలిమిఁ గావించెనా,
మూఢుని నైనను • ~~వాగ్దాన~~ జేయు.

గీ॥ నాత్మఁ గోపించి చూచెనా, • యంతలోనఁ
గొండ యంతటి నానిని • బెండుఁ జేయు;
విద్దియలపోవు, కవులకు • వేల్పు టావు,
కీర్తికాంతకు టావు, శ్రీ • కృష్ణరావు.

ఉ॥ బాలురుసైత మెట్లయిన • బుద్ధ్యులు లల్లిన సంతసించు న
చ్చీలుఁడు కృష్ణరావు కవి • శేఖరులన్ గడు గౌరవింపఁగన్
జాలఁడె! సత్కవీంద్రకృత • సత్కృతులన్ బ్రకటించి, భాషకున్
మే లొనర్పించువాని, గవి • మిత్తుని మెచ్చిన దోసమున్నదే!

ఇట్లు,
గ్రంథకర్త.

విషయ సూచిక

విషయసూచిక	పుట సంఖ్య	విషయసూచిక	పుట సంఖ్య
సత్యాకృష్ట సంవాదము	1	ఉదర పూరణము	27
గోపికా క్రీకృష్ణుల సంవాదము	1	మాన గుణము	28
పార్వతీ పరమేశ్వరుల సంవాదము	2	వ్యాకరణజ్ఞుల స్తుతినిండ	28
బ్రహ్మ	2	మనై ద్యాపహాసము	28
సరస్వతి	2	గణకాది ప్రశంస	29
గణేశధ్యానము	2	లక్ష్మీ స్వభావము	29
ప్రస్తావన	3	సత్సంగతి	30
మహాజన ప్రశంస	4	స్థాన మాహాత్మ్యము	31
దుర్జన నిండ	6	జిహ్వా	31
విద్యత్ప్రశంస	10	మనస్సు	32
మూర్ఖ వర్ణనము	10	పశ్చాత్తాపము	33
విద్యా ప్రశంస	12	గృహస్థాశ్రమము	33
ధనము	12	ముదిమి	34
సుకవి ప్రశంస	14	సంసారము	35
దాతృప్రశంస	15	కాలము	35
తేజస్వి ప్రశంస	15	క్షమ	37
ఉదార ప్రశంస	16	క్షుధ	37
ధీర ప్రశంస	16	స్వభావము	38
గుణ ప్రశంస	17	తేవితసాఫల్యము	38
సంతోష ప్రశంస	17	పరోపకృతి	38
దారిద్ర్య వర్ణనము	18	బ్రహ్మలిఖితము	39
యాచక నిండ	19	అఘటితఘటన	39
కృపణ నిండ	21	అసంభవము	40
కలి మహిమ	22	ప్రవాసము	40
తృష్ణ నిండ	24	నేపక నిండ	40
దైవము	25	వాగ్విర్ణనము	41
ఉద్యోగ ప్రశంస	25	వాగ్మిప్రశంస	41
పరగృహవాసము	26	అసత్యవాదనిండ	41
ఋణము	26	కృతఘ్ననిండ	42
కర్తృము	27	వైదిక ద్విజులు	42

విషయసూచిక	పుట సంఖ్య	విషయసూచిక	పుట సంఖ్య
స్త్రీస్వభావనింద	42	సామాన్య వృత్తాన్వేషాలు	54
కులవధూవృత్తము	43	కల్పవృత్తాన్వేషాలు	55
అసతీచరితము	44	చందవాన్వేషాలు	55
భర్తకు భార్యకు సంవాదము	44	అశోకాన్వేషి	55
అసతీ తత్వము	44	మాంత్రికాన్వేషి	56
అసతీబిట సంవాదము	44	సహకారాన్వేషి	56
పుత్ర ప్రకంశ	45	న్యగ్రోధాన్వేషి	56
మదన పర్లనము	45	కాల్మల్యన్వేషి	56
విరహజన్మి	46	నింబాన్వేషి	57
మేఘాన్వేషి	46	బబ్బూలాన్వేషి	57
నింజాన్వేషి	47	ఇత్తున్వేషి	57
గజాన్వేషి	47	కంటకారికాన్వేషి	58
మృశాన్వేషులు	48	ధర్మాన్వేషి	58
రాసభాన్వేషి	48	ఈశ్వరాన్వేషి	58
భాంసాన్వేషులు	49	సంక్షిప్తాన్వేషులు	59
భ్రమరాన్వేషులు	49	మిత్రమ ప్రకరణము	62
కోకిలాన్వేషులు	50		
ఛాతకాన్వేషులు	50	నవరసములు	
శుకాన్వేషి	50	శృంగారము	61
శాకాన్వేషి	50	వీరరసము	84
సమద్రాన్వేషులు	51	కరుణారసము	84
అగస్త్యన్వేషి	51	ఆద్భుతరసము	84
నద్యన్వేషి	52	హాస్యరసము	85
తటాకాన్వేషి	52	భయానకము	87
కమలాన్వేషులు	53	వీధిత్వరసము	87
కూపాన్వేషి	53	రాద్రరసము	87
శత్రున్వేషులు	53	కాంతరసము	89
రంభాన్వేషి	54		

“వేగుజుక్క” గ్రంథముల

బరంపురం, (గంజాంజిలా.)

ఇదివరకు ప్రచురింపబడిన గ్రంథములు

	అంశాకారులకు	ఇతరులకు	
	ప్రతులులేవు.		
1. ఉషఃకాలము	1 0 0	1 4 0	
2. వాఁడే వీడు			
3. ప్రేమము	పున ర్ముద్రణము.		
4. సుహృద్ద	0 12 0	1 0 0	
5. వద్మినీవరిణయము	ప్రతులులేవు.		
6. విలాసార్జునము	డిటా		
7. సగుణ (మొదటిభాగము)	1 4 0	1 8 0	అక్షరములు
8. “ (రెండవభాగము)	0 10 0	0 12 0	
9. “ (మూడవభాగము)	0 10 0	0 12 0	
10. కొవ్వూతాళ్ళు	0 12 0	1 0 0	
11. వేంకటరావు	1 0 0	1 8 0	
12. నేనే (వాఁడే వీడునకు2వభా)	1 0 0	1 6 0	
13. కోటిశుతనయ (నిరూపకనవల)	1 0 0	1 4 0	
14. కాలూరాయి (నేనే) తరువాయి	1 4 0	0 8 0	
15. ప్రతిజ్ఞాచాణక్యము	1 0 0	1 4 0	
16. వద్మమాలి	1 0 0	1 4 0	
17. నానాఫడ్మవీన్	1 0 0	1 4 0	

♦ వేగుజుక్క- పరిమన్మండలిచే 1922 సం॥మున బహుమాన పరీక్షా పత్రము
ముగా నేర్పడి పరీక్ష గ్రంథనానర్పి, నూటపదార్లు, అర్థ నూటపదార్లు, పావు
నూట పదార్లు బహుమానము లొసంగిన గ్రంథ రాజ మిది.

Vegu-Jukka Office,
BERHAMPORE. 1924.

D. V. Krishna Rao,
Secretary.

త ప్ప ప్ప ట్

పుట	పంక్తి	తప్ప	ఒప్పు
12	21	ధనికులకు జ్వరితులకును,	ధనికులకు, జ్వరితులకు,
18	11	వగదు వీవు,	వగుదు వీవు.
18	16	దారిద్ర్యత వర్ణనము,	దారిద్ర్య వర్ణనము.
19	17	వినర్జించి,	వినర్జించి.
19	22	ధూర్వహుఁడైన,	ధూర్వహుఁడైన.
20	1	స్వరమున,	స్వరమున.
22	5	ఖలుఁడుమూత్సర్య,	ఖలుఁడుమూత్సర్య,
24	25	రక్తమాంసములనిర్బంధించి,	రక్తమాంసముల నిర్బంధించి
25	13	పురుషుడు స్వతంత్రుడై,	పురుషుడు స్వతంత్రుడై.
28	19	కువైద్యోపహాసము,	కువైద్యోపహాసము.
34	6	గుటియువేళల	కురియువేళల.
49	22	నవంబుప్రియంబుగనుండునంచులో,	నవంబుప్రియంబు (నవంబు గనుండు నంచెదన్.
73	16	జాలగృశింపరాదు,	జాలగృశింపరాదు.
85	1	అమ్మహావిష్ణువు,	అమ్మహావిష్ణువు.
87	9	భీభత్సరసము,	భీభత్సరసము.
88	19	నిర్మరులన్,	నిర్మరులన్.

మతియు నందందు దోసము లిందపచ్చును. మన్నింపఁ బ్రార్థితులు.

ကျောင်းမှ.

శుభము
అవిఘ్నము

క్రీరామ చంద్రాయనమః

అభినవభర్తహరి

సుభాషితములు

— సత్యాకృష్ణ సంవాదము —

మ॥ “నడురేయిన్ దలు పేల దట్టెవవు?” “కాంతా! మాధవుండన్;”

“వసం

తుండవ్రా?” “చక్రధరుండన్;” “గుమ్మరివా?” “భూధుర్యుండన్;”

నయ్యాదిశే

షుండవో?” “పన్నగ మర్దనుండన్;” “విహంగ స్తామాధినాథుండ

వ్రా?”

“మడతీ! నేహరినాదున్;” “గ్రోతివగుదో?” “మారాజ్జగాలేకలో

దడబాబొందుచు మానముంగొనినస త్యానాధుగీర్తించెదన్.

(శ్రీకృష్ణుఁ డొకనా డొక గోపికయుండునింటఁ బ్రవేశించి వెన్నభుజించి

యామెను మేల్కొలుపుఁగా జరిగిన సంవాదము)

చ॥ “ఎవడవు?” “కృష్ణుండన్;” “భళిర యిప్పుడురాజునియేమి?”

“నాగృహం

బవునని యెంచివచ్చితిని;” “యట్లుగునేనే నవసీత భాండమున్

దివియఁగ నేల?” “చూచితిని నిండుగనున్నదొలేదొయంచు;” “బా

ణవవుదు; నన్ను మేల్కొలుపునాయమె?” “దొంగలు పత్తురంచె

గపి?" యని నవ్వి యామెఁదనఁకఁగిటఁజేర్చిన కృష్ణుఁగొల్చెదనో.

పార్వతీ పరమేశ్వరుల సంవాదము ౨౨

చం॥ "ఎవఁడవు?" "శూలి;" "వైద్యుకడఁ కేగుము వేగమే;"

"నీలకంఠుఁడనో"

తివిదరొ;" "కేకరింపఁగలవో?" "పశుసాధుఁడనో" "గొమ్ములున్నవే?"

"అవునవుస్థానము వండుచున్నను;" "నక్కటస్థానమువుమాటలాడునే?"

"శివకుమగంఁడనో;" "బ్రేత వనఁసీమకు? బా" మనమాటలేక స్థానమువువలె నిల్చి పార్వతిఁ గఁనుంగొనుస్థానమువువమ్ముఁ బోచుతన.

దై బ్రహ్మ

చం॥ వదన సరోజముల్ నిగమి వాఙ్మకరందముఁ బుక్కిలింపఁగొనుదరము స్వర్ణ శైల శిఖిఁ రోపమితంబయి వండితాళి కభ్యుదయముగారహింపఁమహిఁ మోన్నతినుండువిరించనుండు, మానుదుట లిఖింప కుండునె మఁ నోజ్ఞ పటుత్వ కవిత్వతత్వమున్.

సరస్వతి

గీ॥ వనజ భవుని ముఖాంభోజఁ • వనముసంధి
సంతతము సంచరించెడు • సర్వ శుక్ల
హంసి, నాదు మానసమాన • సౌంతరమునఁ
గలకలారావ వదనయై • యలరుఁ గాత.

గీ॥ అతుల శబ్దాఘ ప్రియోళి • తాఘవంక,
దేవముని గణోపాసిత • దివ్యలీర్థ,
జలజ జాతాస్య గహ్వర • సంప్రభూత
యగు సరస్వతి, దురితరము • నణచుఁగాత.

బ్రగణేశ ధ్యానము ౧౨

కం॥ మక్కువతోఁ దలిదండులు

ఒక్కమ్మడి ముద్దులాడ • నొగిఁ దన్ముఖముల్

ఒక్కటఁ గలయఁగ వెనుకకుఁ

గొక్కునఁ దనమోముదివియు ♦ గజముఁగొలుతున్

ఁను ప్రిస్తాపన ఁ

గీ॥ గానమునకు సుభాషిత • జ్ఞానమునకు,

స్త్రీల శృంగార చేష్టా వి • శేషములకు,

నైనని చిత్తంబు సంతోష • మెనయకుండు,

వాఁడు యోగిండుఁడో? లేక • పశువో యగును.

భం॥ అనుభవ మింత యొప్పునె? మహా శయుఁడింతకుసందియంబులే

దని పొగడన్ సుభాషితము • లంచు రదించి జగాన ఖ్యాతికే

క్కిన కవిరాజు భర్తృహరి • కిన్ మును పన్నుతులిచ్చి మెచ్చి క

న్నవిరచింతు నా ఘనుని • నామమునన్ మఱియొండుగ్రంథమున్

ఉ॥ ప్రేమము మీఱఁ దండితన • బిడ్డకు రామునినామమో, సుధా

ధాముని నామమో, యొసఁగి • ధన్యతఁగాంచు విధాన, నన్నియో

నామము లేంచి భర్తృ హరి • నామ మొసంగితి మత్సుభాషిత

స్తోమము వన్నెకెక్క; నిది • దోసమే? పండితు లాదరింపరే?

భం॥ మునువిరచించి చన్నకవి • పుంగవుని గికురించి వ్రాయఁజా

ల; నయిన నే సుభాషితము • లన్ విరచించెద సంస్కృతాంబునిన్

దనరిన శ్లోకరత్న సము • దాయము పొపున సంకెతాని య

య్యనఘుల కన్న మిన్న నను • స్వాతిశయంబునఁ గా దెఱుంగుడి

గీ॥ రమ్యతా వ్యార వింద ము • ధందపాన

మత్త చిత్త విద్వజ్జన • మధుప సమితి

షర కవులకేర్తిఁ బొగడుచు • బొడుచుండ

బధిరుఁడై యుండుఁ గా కవి • వసుధ యందు

మ॥ నవలల్ నాటకముల్ మనోహర కథల్ • నవ్యప్రబంధావళుల్

వివిధంబుల్ విరచించి సత్కవి యశో • విస్ఫూర్తి శోభిల్లు దు

ష్టవియున్ సత్కవినేనయంచుఁగృతులన్ • గర్వించి వాయుగదా

శివుఁడున్ ధాండవమాడ నాడవే పితా • చీ భూత బేతాశముల్

అ మహాన ప్రశంస

శుం॥ పరహితకారియైన జన ♦ వర్మ్యుడు తాను నశించుచుండినన్
బరులకు మే లొనర్చును ధృవంబుగ; గీడుఁ దలంపఁడెన్నడున్
దరువు లకున్ శిరోమణి య ♦ నందగు చందనభూరుహంబు లేన్
గరకరిఁ ద్రొంచు గొడ్డలి ము ♦ ఖంబునఁ జల్లదె సౌరభంబులన్
గీ॥ సంకటములకుఁ జిక్కినన్ ♦ సజ్జనుండు

పరుల కుపకారముంజేయఁ ♦ బాలుపడును;

రాహు ముఖమునఁ జిక్కియు ♦ గ్రహణ వేళ

జనుల పాపంబులన్ బాపుఁ ♦ జంద్రమసుండు.

శుం॥ మాన్యుని గౌరవించి యిల ♦ మాన్యుడు సర్వజనంబులందుఁ డా
ధన్యతఁగాంచు; నట్టి యెడఁధార్మ్యముఁజూపును దుర్జనుండు; సౌ
జన్యమునన్ శిరోమణిగఁ ♦ జంద్రుని నీశుఁడుదాల్చియుండ, ధా
ర్మ్య గుణాభి లాషియగు ♦ రాహువు మ్రింగక మిన్నకుండునన్
శుం॥ అపకారి నేయు నపకృతి

కుపకారము నేయువాడె ♦ యుర్విన్ ఘనుఁడె

నుపకారి నేయు నుప కృతి

కుపకారము నేయుటెట్లు ♦ లుత్తమ గూఢా ?

గీ॥ అది మధ్యాంతముల యందు ♦ నతుల మైతి

ఏక రీతిగ నుండు ను ♦ శ్లోకునందు;

తాపనచ్చేద్యఘర్షణ ♦ తాడనములఁ

గాంచనం భన్య భావంబుఁ ♦ గాంచఁ గలదె?

గీ॥ అహహ ప్రత్యుప కార ని ♦ స్పృహతఁ గీలిగి

జగతి నదనదీ మేఘ భూ ♦ జములఁ బోతి

భోగములఁ బాసి యితరోప ♦ యోగములకు

సజ్జనంబులు వెచ్చింతు ♦ సంపదలను.

శుం॥ సుజనుని వక్త్ర పద్మమునుఁజొచ్చిన దోషము సద్గుణంబయ్యఁ
గుజన ముఖంబునన్ సుగుణ ♦ కోటి దలంపఁగ దోషపుంజము

క్కజ మగునే? మహాంబుదముఁ తొరముఁ జేయుసుధాంబుధారగా
భుజగము పాలుద్రావి విషమున్ వడిఁగ్రక్కునుదుస్సహాంబుగన్.

గీ॥ సంపదలు నావదలు మహా • జనుని యందు

నప్పు డప్పుడు గన్పట్టు • నొప్పి దముగ;

హాని వృద్ధులు చంద్రుని • యందుఁ గాక

సంభవించునె యకట న • తు త్రిమునకు.

చే॥ ఖలుఁడు పరార్థ వంచకుఁడు • గావున రంధ్రముఁజేయు, నద్దుగా
కలనమునన్ బుధుండు ఖల • కల్పిత రంధ్రముఁ గప్పిపుచ్చెడున్;
దొలుతను వాడిసూది మొన • దుష్కర రంధ్రమొనర్చిసంత ని
ష్ఫలమగు నొక్కొక్క? తచ్చరమభాగము పెండియుఁగప్పిపుచ్చదే?
భళిర! నుతింపఁ బోలు గుణవంతులు నిత్య పరోపకారకున్.

ఉ॥ దుష్టుఁడు దుష్ట వక్త్ర గత • దోషమునన్ దనునొప్ప నావీరన్
భ్రష్టుఁడు గాక పేర్చి దయివార మృదహస్తలఁ బల్కు సన్దమం
డిష్టుని రీతిగా; నగరు • వృక్షముఁ గాల్చిన హాని యేమి ? యు
త్కృష్ట సువాసనల్ సకల • దిక్కులఁ గ్రమ్మ వెలొకులెన్నఁగన్.

మ॥ జన హీనుండు గుణోత్తముండగును సంతాంగత్యముంబొంది;దు
ర్జన సాంగత్యమునన్ జనోత్తముడు దుస్సాస్వితుండుకాఁజాల; పె
ట్లనిననఁ:-మృత్తిక పూవుచేఁ బరిమళఁ వ్యాప్తిన్ గుబాళింనుఁగొ
న్నన యా మృత్తికఁగూడుఁగాక నిజగంధవ్యాప్తిఁగోల్పోవునే?

చే॥ “బరువు భరింపలేవు, నినువాగెల గట్టిగఁ గట్టి, స్వేచ్ఛగాఁ
దిరిగి సుఖింపనీయరు, మ • దిం దల పెట్టువుగాక నీవు నం
గరముల కేగుచుందు” వని • గాడిద తస్లని పల్కి నంతనే
తురగముమానముంగొనియెఁదచ్చులకున్ జనవీయరుత్తముల్.

గీ॥ పండిత ప్రోక్త పరిహాస • వాక్యములు, శి

లాక్షరంబులు వెండియు • సార్థకములు;

అజ్ఞులగు మూర్ఖులాడు ప్ర • తిజ్ఞులకట!

నలిల లిఖి తాక్షరంబు ల • శాశ్వతములు.

గీ॥ చానటితో మైత్రి యొనరించి ♦ చెడుట కంటె
సజ్జనునితోడఁ బోరాడి ♦ చావఁ దగ్గునుఁ
లకట! ఖరరోహణాతిశ ♦ యంబుకంటె
నతురగ పాద్యఘాతంబు ♦ చాలమేలు.

గీ॥ పండితుఁడు లేని నథల న ♦ ల్నుండు సెత
మత్తుల విద్యాంసుడై ఖ్యాతి ♦ నందఁ జాలుఁ
దలఁపగ నిరస్తపాద ప ♦ స్థలము నందు
నాముదవుఁ జెట్టు వర వృక్ష ♦ మైరహించు.

గీ॥ లోన, సారముంగలిగి య ♦ హీన జనులు
నారి కేళోప మానులై ♦ నడచు వారు
ఖలులు పైపై మనోహరఁకాంతిఁ గలిగి
బడరికం బోలి యెల్లడ ♦ వఱలు చుండు.

గీ॥ పురుల కుషదేశముజేయ ♦ వలసె నేని
పండితోత్తము లెల్లఱు ♦ శనుధ యందుఁ
బలికె నట్టు లనుష్ఠించు ♦ వారు గలరె ?
నూటికో కోటికో యొక్క ♦ మేటియుండు.

దుర్జన వింద

కం॥ ఖలునకుఁ గంటకమునకున్
దలఁపన్ బ్రతికారము ద్వివి ♦ ధంబుల నుండున్.
దలసూపకుండఁ జేయుట

తొలగించుటా తాకకుండ ♦ దూరము గాగన్.

గీ॥ నర్వ సద్గ్రంథములఁ దాను ♦ జదువుఁగాక
దూషణ మొనర్ప కుండడు ♦ దుర్జనుండు;
నర్వ రసముల గ్రహియింపఁ ♦ జాలుఁ గాక
తనిని గనదు వాయస మమే ♦ ధ్యమునఁ గాని.

గీ॥ తొలుత నంజలిం గూర్పుము ♦ దుర్జనునకుఁ,
చిదప సజ్జనునకు మ్రొక్కి ♦ వెదల వచ్చు;

పదేన పరిశుద్ధికిన్ మున్ను ♦ గుడము శుద్ధి
నాచరింపంగ వలయు న ♦ త్యవసరముగ.

గీ॥ దుష్ట జనవంచితాత్ముండు ♦ శిష్ట జనుని
యెడల సైతము విశ్వాస ♦ హీనుఁ డగును
పాలవేడిమి కడలిన ♦ బాలకుండు

“పు” యనుచు నూనుచున్ దధ్య ♦ మును గ్రహించు.

గీ॥ ఎన్ని యుపకారముల నై న ♦ హీన జనుని
జనవరేణ్యునిఁ గావింప ♦ శక్య మగునె ?
తులసి మృత్ తూ శన ప్రక్రి ♦ యల గుడంబు
వదన బింబంబుగాఁ జేయ ♦ వచ్చునొక్కో ?

గీ॥ పాప చిత్తునదాచార ♦ వర్తనంబు
ఇతర జనుల కు ప్రదవ ♦ హేతువగును;
ఉగ్ర శార్దూల ముపవాస ♦ ముండనేని
పారణంబు గోమూరణ ♦ కారణంబు.

గీ॥ తీతవంబున నంత ష్ట ♦ మైన యనుక
కాల్చి పొక్కించుఁ జావె భా ♦ స్కరుని కంటె;
నధమ జనుఁడయ్య రాజ ద ♦ త్తాధికారి
నృపుని కంటెను వేధించు ♦ నితర జనుల.

గీ॥ ప్రాణములఁ బాసి యైన నీ ♦ చాతినీచుఁ
డన్యుల హితంబునకు విఘ్న ♦ మాచరించు;
నీగ యన్నంబునంబడి ♦ యీల్లుఁ గాక
వాంతిఁ బుట్టించు భుజియించు ♦ వాని కకట!

గీ॥ సదుపదేశంబునన్ దుష్ట ♦ హృదయుఁ డకట!
స త్వభావంబు వహియింపఁ ♦ జాలఁ డెందు;
బ్రద్దలం గట్టినం గట్ట ♦ వచ్చుఁ గాక
శునక పుచ్చంబు సరళంబుఁ ♦ గనునె? చెవుడి.

సీ॥ భీష్మఁ డగు భీష్మువున కును సాధువున కును సంనాదము
నీ॥ “భీష్మవా, నీయంగి • బిగిసె, గారణమేమి ?”

“మత్స్యజాలమున న • మ్మాడ్కినుండె;”
“నేమేమి! చేపల • నీవు భక్షింతువో ?”

“మద్యంబులేకున్న • మత్స్యమేల ?”
“చోద్యంబుగాఁ దోచె • మద్యంబుఁ ద్రావుదో ?”
“ప్రీతిమో గోత్రద • వేశ్యతోడ;”

“నాశ్చర్య మౌర! వా • రాంగనం గూడెదో !”
“కూడెద శత్రుల • తోడఁ బెనఁగి;”

గీ॥ “దాయలుఁ గలారె ?” “కన్నంబుఁ • ద్రిప్పునపుడు
గృహమునం గలవారు నా • రిపులుగారె;”
“చోరవృత్తికిఁ జొచ్చితే ?”... “ • జూదమునకు”

“జూద మాడుదే ?” “చెడితి; నీ • వాదమేల?”

గీ॥ పూర్ణముగ నుండినఁ దటాక • మును దొటంగి
కాక మక్కట! కుంభోద • కంబుఁ గోలు;

దనకు ననుకూలముగనున్న • దారఁబాసి
కూళ యేవేళఁ బరకాంతఁ • గూడుచుందు.

గీ॥ సత్కులీనుఁ డౌ గాక, దు • ర్జనునితోడ
స్నేహమే హేతువున నైనఁ • జేయరాదు
భొగ్గు వేడిమిం గలిగినఁ • బొక్కులెక్కు
జలువఁ గలిగినఁ జేతికి • మలినమంటు.

గీ॥ పరుల దూషింపగా దశ • వదనుడగును;

అన్య రంధ్రంబులకు సహ • స్రాక్షుఁ డగును
పరుల సిరి హరింప సహస్ర • బాహుఁ డగును
ఖలుని నీ చాతినీచుని • దలఁపఁ దగునె ?

గీ॥ కుక్కతోకకు ఖలునకు • నొక్కపోల్కి
వసుధ నెల్లఱుఁ జూడఁ గ • స్పట్టుచుండు;

నిరువురకుఁ గల వక్రత్వము • హేతు వ్రసను
గుహ్యము ప్రకాశమయ్యె న • సహ్యముగనో

గీ॥ ఖలుఁడు సకలవిద్యలసేర్పి • యలఁడుఁగాక
సజ్జనునిఁ బోలి పర్తింపఁ • జాలఁ డెందుఁ
మహిత గంగాజల స్నాన • మాత్రమునను
దలఁపగా నధః కేశంబు • దర్శయగునె ?

గీ॥ ఖలుఁడు గర్వించి దుష్కృత్య • ముల నొనర్చుఁ
నకట! త త్ఫలంబును నాధు • వనుభవించుఁ
నసుర నాధుండు జానకి • నపహరించి
నంత, బంధింపఁ బడియె ర • త్నాకరుండు.

గీ॥ అహహ! యాసేంద వనికి దా • వాగ్నిఁ బోలు,
శీలశాఖికి సమద శుం • డాలమగును;
జ్ఞాన దీపంబునకుఁ బ్రభం • జనముఁ బోలు,
నరయ శక్యంబె కుజన స • మాగమంబు.

గీ॥ వినుత సద్యశ స్సారభం • బునకు నుల్లి,
శాంతివాః పూరధారకుఁ • జటులవహ్ని,
అమల కారుణ్య సుమమున • కాకసంబు,
నుజన దుఃఖ ప్రదుండగు • కుజనుఁ డకట !

గీ॥ నీచుఁ డా రక్కరంబుల • నేర్పినంత
శ్రీ గళునిఁ గూర్చి బోధింపఁ • జెబఁగుచుండు;
నన్న వస్త్రంబులకు మాత్ర • మున్నయంత
నక్కటకట ! కుబేరుని • ధిక్కరించు .

—•నుజన కుజన సంవాదము •—

ఉ॥ “ఎవ్వడఁ వీ?” “వెలుంగవె ఖలేశ్వరుఁడన్;” “ధృతిఁబూని
చొచ్చితే

యివ్వనసీమ?” “నన్ను భుజి • యించిసుఖంపవె కూర్మనత్వముల్;”

“ఇవ్విధి నిశ్చయింపఁ వగు • నే?” “విను మత్తనుమాంస భుక్తి చే

గ్రామీణ మృగంబులెల్ల జనఁకొటిని మ్రొంగుఁగ్రామకఁ, మంబుగాన్

గీ॥ “వినుఁడుఁజిశునత్వ మనవద్యఁవిద్య మాకు,
“జనుల దూషణమే సుభూషణము మాకు,
“నన్యదుఃఖిబె యతుల సౌ ఁ ఖ్యంబు మాకు,”
ననెడు కుజనుల నాబ్రహ్మ ఁ యవనియందు
శివశివా బుద్ధిలేక సృ ఁ జింతనము?

—♦ విద్యత్ప్రశంస ♦—

గీ॥ పండిత పరిశ్రమంబును ఁ పండితుం డె
ఱుంగుఁ గాక మూర్ఖుండె ల్లె ఁ ఱుంగఁజాలు?
వంధ్యఁగ్రహియింపఁజాలునే ఁ ప్రసవ బాధ?
బిడ్డలం గన్న మగువకు ఁ విడితమగును.

గీ॥ తనదుఃపురవరంబునఁ రాజు ఁ ఘనతఁ గాంచు
నితరదేశంబులన్ వాని ఁ నెవ్వఁ డడుగుఁ ?
బండితుం డెల్ల దిక్కులన్ బ్రణుతిఁ గాంచు
సాటిగలదె విద్యత్వ రా ఁ జత్వములకు .

గీ॥ పండితుఁడు నేర్పణంబును ఁ బ్రస్తుతించు
లోపముండినఁ గంఠంబు ఁ లో నణంచుఁ;
జందు నొదలధరియించి ఁ శంభుఁ డహహ!
హలహలమును కంఠంబు ఁ నందుఁ బూనె.

గీ॥ ఇభతురగ వాహనములెక్కి ఁ యేగుదెంచు
మూర్ఖుఁ డక్కట! తేమిచే! ఁ బుధవరుండు,
పాదచారియనా; గిరులపై ఁ బకచయంబు,
మెలఁగు; నిసుకపైఁ గలహంస ఁ ములు చరించు.

—♦ మూర్ఖ వర్ణనము ♦—

గీ॥ సరససంగీత సాహిత్య ఁ సరణిలేని
హీనజనుఁడు పుచ్చవిషాణ ఁ హీనపశువు;

పసరమే యైనఁ గనవేల ♦ మెనఁగఁ డనినఁ
బలుక నేటికిఁ బశువుల ♦ భాగ్యమదియ.

గీ॥ ప్రతిభయున్ బ్రజయున్ లేని ♦ వాని కకట!
భవ్య కావ్యశాస్త్ర పురాణ ♦ పఠనమేల?
లోకముం జూడఁ గన్నులు ♦ లేకయున్నఁ
గరయుగస్థ దర్పణమునఁ ♦ గార్యమేమి?

సీ॥ వనములం జరియించు ♦ పక్ష్యాది మృగముల
కతుల ముక్తాఫల ♦ పాప్తియేల ?
బూడిదంబొరలాడు ♦ గాడిదకున్ భూరి

ఘనసారమిళిత ను ♦ గంధమేల ?
అడుగడ్డునకు మార్గ ♦ మడిగి మెల్లగఁబోవు
పుట్టుగుడ్డికి దివ్వె ♦ బట్టనేల ?
సంజ్ఞాభీనయములఁ ♦ జరియించి జీవించు

చెవిటివానికి గాన ♦ శిక్షయేల ?

గీ॥ మోసగానికి ధర్మైక ♦ బోధయేల ?
పరధనాపహారికిఁ దత్వ ♦ వాక్యమేల ?
తనకుఁ దోచక, చెప్పిన, ♦ వినక మెలఁగు
జడునకున్ మూర్ఖునకు సత్ప్ర ♦ సంగమేల?

సీ॥ మంచిచెడ్డలఁ గూర్చి ♦ యించుకంతయు లోన
నెట్టిచింతయు లేక ♦ యెసఁగు వాఁడు,
కలిమిలేముల చొప్పు ♦ గలనైనఁ దలఁపక
మించి సర్వంబు భ ♦ క్షించువాఁడు,
తప్పంచు నొప్పంచు ♦ ముప్పంచు నెంచక
పోడ చందాన మా ♦ టాడువాఁడు,
సూర్యచంద్రులఁ గంటఁ ♦ జూడఁ జాలనియట్లు
రేపుమాపులను ని ♦ ద్రించువాఁడు,

గీ॥ చెవులుగలిగియు వినలేని ♦ చెవిటివాఁడు

కోరి వీక్షింప నోపని ♦ గుడ్డివాడు,
మాన మవమానమును తేని ♦ మంచివాడు,
ధృడశరీరంబుఁ గలిగి వ ♦ ర్థిల్లువాడు,
మూర్ఖుఁ డెనిమిదిగుణములఁ ♦ బొదలువాడు.

—♦ విద్యా ప్రశంస ♦—

ఉ॥ చోరులుదొంగిలింతురను ♦ చున్ భయమొందఁగరాదు, రాజులున్
జేరి హరించువార లనిఁ చింతిలరా దిఁక నర్థభాగమున్
గోరుదు రన్నదమ్ము లని ♦ కొంక గరాదు, భరింప నుంతయున్
భార మసంగరా దొసఁగు ♦ వారికి వర్ధిలుచుండు, విద్యయన్
శ్రీరమణిన్ భజింపుఁడని ♦ చెప్పెడఁ జాటెద నెల్లవేళలన్.

చ॥ జనులకు విద్యలేనియెడ ♦ జ్ఞానమువర్ధిల దట్టి విద్యకున్
జినయము లేకయుండును ♦ భింపదు గౌతమ మించుకంతయున్;
గనుగొన నందముగలిగి ♦ కమ్మునివాసన లేకయున్ గొ
న్న నొకమాచ కమ్మయ్యున్ ♦ నన్ దలఁదాల్చఁగనుత్సహించు నే.
మ॥ వినినన్, జూచిన, నెచ్చినన్ జనులకున్ ♦ విజ్ఞాన ముప్పొగు; నూ
తన బుద్ధిన్ వికసింపఁజేయు; దమమున్ ♦ ధ్వంసంబుఁగావించు, న
జ్ఞానహృద్విధి లతాకృతిన్ సుకృతి పుష్పస్ఫూర్తి శోభిల్లు, దు
ర్జనులన్ జేర్చదు, విద్య యట్టి దనఁగా ♦ శక్యంబె యూహింపుడి.

శ్లో ధనము

గీ॥ భక్తవిద్యేషము, జడాను ♦ భవముఁ గలుగుఁ,
జూడ గురులంఘనంబున ♦ సురుచియెనఁగు,
పక్తమునఁ గటకత్వంబు ♦ పరిధవిల్లు,
ధనికులకు జ్వరితులకును భే ♦ దంబుగలదె?

గీ॥ జపతపోవయో వృద్ధులు ♦ జ్ఞానవృద్ధు
లాశకున్ బద్ధులై “జగ ♦ దీశ” యనుచుఁ
“జిత్తము ప్రభూత్తమా” యంచు ♦ సిగ్గులేక
ద్వారపాలకులెయుండ ♦ ధనికునింట.

- గీ॥ రమ్యతరకీర్తి సాంద్ర! శ్రీ • రామచంద్ర!
 ధనముఁ బడయుము, కార్య సా • ధనము ధనముః
 “ధనము సృష్టిమూలం” బ్రదు • తత్వవిదులుః
 ధనరహితునకు మృతున కం • తరముగలదె?
- గీ॥ ఎవఁడు ధనికుఁడో యాతఁడీ • సృష్టియందు
 నార్యవర్మండు ఘనుఁడు బ్ర • హ్మఘ్నుఁడయ్యుఁ
 జంద్ర తుల్య సద్వంశ సం • జాతుఁడేని
 వ్యర్థజీవియై నశియించు • నిర్ధనుండు.
- గీ॥ కనక మాహాత్మ్య మెఱుంగ నె • వ్వనితరంబు?
 నామ సామ్యంబు నలన ను • న్నత్తుజమా
 చెలఁగి మతి విభ్రమంబు సృ • జించుచుండె
 గనకమా! నీకినే నఁను • స్కారశతము.
- గీ॥ కామినులయందు వెండియుఁ • గనక మానను
 విహిత మనియెంచి సంభ్రమ • విభ్రమముల
 రెండువిధములఁ బెట్టె వి • రించునుండు;
 వాని గెలువఁ జాలినవాఁడు • భర్తృఁడగును.
- గీ॥ ధనకనక వస్తువాహన • తతుల సతుల
 వై భవ్రాపేతుఁడయ్యుఁ, దా • ప్రియఁడేని
 సూదిమొనయంత ధనమైనఁ • జూపఁదగదు
 మౌనియు భ్రమించు దర్శన • మాత్రమునను.
- గీ॥ కనుల వీక్షింపనీయక • కనులఁజెఱుమఁ
 జెవుల నాలింపనీయకఁ • జెవుడఁదెచ్చుఁ
 బలుకనీయక యొకమూఁగ • వానిఁజేయు
 వింతగ శరీరమునలేని • వికృతిఁబెట్టు.
 త్మాప! యతుల సంపదోగ • మహిమమద్ది.
- గీ॥ హాయిఁగూర్చు గంజాయి సా • రాయి' యంచుఁ
 ద్రావుదురు మూఢజనములు • ధనముఁబొసి

మొమటపు సౌఖ్య మేయైన ♦ మానవునకు
ద్రవిణముంబోలు మదపదా ♦ గ్ధంబుగలదె?

గీ॥ దుందుభి యచేత నంబయ్యుఁ ♦ గుందుచుండ
ధ న ధనారావములను ది ♦ క్తటములదరఁ;
జేతనుండైన మానవ ♦ శ్రేష్ఠుడెవఁడు
ధనముఁ గాంక్షింప కుండునీ ♦ ధరణియందు.

గీ॥ ధనము నార్జింపు మెంతైన; ♦ దాచవలదు;
అనుభవంపు; మొసంగుము ♦ త్యాగమనుచు
నేమి శాశ్వత మీజగ ♦ తస్పృష్టియందు?
వాయు విలులితదీపమీ ♦ యాయువనఘ.

—:సుకవి ప్రశంస:—

గీ॥ సత్కవి రచించు కావ్యంబు ♦ సజ్జనుండు
గాంచి పఠించి మిగుల శ్లా ♦ ఘింనుఁజూ
వృధివి నొందు వృక్షంబు పు ♦ స్పించినంత
మారుతంబు భరించుఁ దత్సౌరభంబు.

గీ॥ పరుని హృదయంబునను నాటి ♦ సరసగతిని
శీఘ్రముగ శీర్షమల్లాడఁ ♦ జేయకున్నఁ
గవి రచించిన యట్టి యా ♦ కావ్యమేల?
వీరు డభ్యసించిన ధను ♦ ర్విద్యయేల?

గీ॥ అకట! యపశబ్దభయము నుం ♦ తైనలేక
వృత్తభంగంబుఁ దలఁపక ♦ విశ్రమంబుఁ
దొఱఁగి, యర్థక్షయంబు లో ♦ నరయకుండ
గుకవియు విటుండుఁ జరియింతు ♦ కుతలము.

గీ॥ సత్కవిందుని సత్కావ్య ♦ సరణిజూచి
దోషములను నన్వేషించు ♦ దుర్జనుండు;
సొంపుగానున్న కాయంబుఁ ♦ జూడకుండ
నెలమి వ్రణములఁ గాక్షించు ♦ నీగఁబోలి.

ఉ॥ బమ్మ! లిఖంపుమాపదల • ఫాలతలంబున నెన్నియేని, నా
సమ్మతినిచ్చెదన్ నవరత్న • సప్రచురంబగు గద్య వద్య కా
వ్యమ్ము రచింపఁజాలుకవి • వర్యుఁడు మూర్ఖుని పజ్జ సత్కవి
త్వమ్ము పఠించునట్టి దురవస్థ ఘటింపకుమయ్య మొక్కెదన్.

—:దాతృ ప్రశంస:—

చం॥ శివశివ యేమిచ్చెప్పఁదగుఁ; • జెప్పకతప్పఁదు:—సిగ్గులేని మా
నవులు, సమస్త కాంక్షల ఘ • నంబుగ దీర్చు భవత్పదంబులన్
దవులక రాజుఁగొల్చిపద • దాసులమంచుఁ జరింతు; కామ ధే
నువుఁ ద్యజియించి పాలక యి • న్మూనఖరంబును జేరుకై వడిన్.

చం॥ కరకరిఁ దిట్టినన్ మతియు • గట్టిగఁ గొట్టినఁగారఁజెట్టినన్
సిరులనొసంగు వాఁడు నృప • శేఖరుఁడంచు భజించు దుర్జనుం
డరమరలేక గాండ్రిమని • యార్చుచు గెంటుచుఁదన్నుచుండినన్
జరమ పదద్వయంబునను; • చాకలి గాడిదఁ జేరునక్కటా!

—:తేజస్వి ప్రశంస:—

గీ॥ సర్వ సంపన్నుడైన తే • జస్వియెపుడు
వయసుఁ జూడడు వాని స్వ భావమదియ;
కొదమ సింగంబు శిశువయ్యా • మదగజంబు
తుంభముంజీల్పుఁ జెలఁగు సం • రంభమునను.

సీ॥ కుశఁబోలునంకుశ • వశమయ్యె మదహస్తి,
హస్తియంతటిదానె • యంకుశంబు?
పవిధారకుంగొండ • వ్రక్కలై భువిఁగూలు,
నద్రీయంతటిదె వ • జాయుధంబు?
చిన్నదివ్వకుఁజిమ్ము • చీకటినశియించుఁ,
జిమ్ముచీకటికి దీ • పమ్ముసరియె?
ఒక్కవ్రేటున వృక్ష • మొఱిగి నేలంగూలు;
గొడ్డలి, వృక్షంబు • కొలఁదిఁగలదె?

శ్రీ॥ కడవ యంతటి గుమ్మడి ♦ కాయచాల
యలఁతియగుఁ జిన్న కత్తికి ♦ నైన ననుచు
నార్యులు వచించు లోకోక్తి ♦ యన్యతమగునా?
లావుగానున్న సరియానె ♦ చేవకేందు?

—: దార ప్రశంస: —

శ్రీ॥ ఒకని హస్తంబు మీదయి ♦ యుండుకతన
నొకని హస్తంబు క్రిందయి ♦ యుండుకతన
దాత యాచకులం గల ♦ తారతమ్య
మెల్లటకు నెట్టిదో తేట ♦ తెల్లమయ్యె.

శ్రీ॥ ఇతరులకు దానమిచ్చుచు ♦ దృష్టి దీట
ననుభవించిన ధనము నీ ♦ యదియ యగును
ధనము ఘనమొడు రక్షింప ♦ దలఁచితేని
చేలపై గట్టఁబడు బొమ్మ ♦ బోలెదీవు.

శ్రీ॥ దాత ఖలుడయ్యు సేవింప ♦ దగినవాడు
ఖలుని విత్తంబునాశించి ♦ కొలువదగదు;
జలము గాక్షించు పథికుండు ♦ జలధిబాసి
చెలువుదరి కేగుచున్నవా ♦ డెలుగవొక్కో?

చం॥ జనులునుతింప నంగవిభుఁ చర్మముచే, శిబిమాంసరాశిచే
దినమణి తుల్యతేజుడు ద ♦ ధీచిమునీంద్రుఁ డొనంగునస్థిచే
దసరిన దానకన్యకకు ♦ ధారుణి జీవనమిచ్చే మేఘుఁడో
దనమిడియేల జాలునొక ♦ దాత కలిం గనుపట్ట డక్కటా

—: ధీర ప్రశంస: —

శా॥ నీతిజుల్ గని శ్లాఘనీయమనుచున్ ♦ మేలెంచినన్ లేకనిం
దాతాత్పర్యములాడినన్, గలిమియున్ ♦ రాకుండినన్ లేక నం
ప్రీతిన్ వచ్చిన, ఘోరమృత్యు వపుడో ♦ వేయేండ్లకో గల్గినన్
ఖ్యాతుల్ ధీరులు న్యాయమార్గమడుగై ♦ నన్ దప్ప రెప్పట్టునన్.

గీ॥ సుగుణి సర్వజ్ఞనింబోలి • నెగడఁగాక
యాశ్రయము లేకరానింప • డశ్రయముగ;
నవ్యమాణిక్య మెంత య • సర్వమైన
నభిలషించును గాదె హే • మాశ్రయంబు.

గీ॥ సుగుణమణిగణఖనియైన • సుజనుఁడెపుడు
సుగుణవంతుని మైత్రికి • సొక్కిసోలు;
బద్ధసాంగత్యముం గోరు • బంభరంబు;
పొంతఁగల భేక మామైత్రి • బొందఁగలదె?

చం॥ గుణసహితుండు కష్టముల • గుందిన, నాతని కుండు కీర్తి కా
రణమగు; నెప్పుడున్ సుఖ ప • రంపర తామర తంపరయ్యు ప
ద్మణరహితుండు నిక్కముగ • దుర్యశమున్ వహియించు; స్వేచ్ఛకు
ల్బణముగఁ గూయు కాకమును • పంజరబద్ధశుకంబుఁజూడడి.

గీ॥ నరుఁడు సుగుణంబు వలన నౌ • స్నత్య మొందు
నున్న తాసనమున నున్న • నెన్నఁ బడునె?
అహహ! ప్రాసాద శిఖరరో • హణము వలన
గరుఁడునింబోలఁ జాలునే • కాక మెందు?.

గీ॥ సుగుణ ముండిన నీవు పూ • జ్యండ్ల వగుదు,
రమ్య వేష భాషా డంబ • రంబు వలదు;
గణ గణారావకృత్ ఘంటఁ • గట్టినంత
గొడ్డు వోయిన యావుఁగై • కొందు రొక్కొక్క?

—సంతోష ప్రశంస—

గీ॥ గర్భమున నీవు నివసించు • కాలమునను
జీవనంబుఁ గల్పించిన • సృష్టి కర్త
నేడు నిద్రించునో లేక • నిహతుఁడగునో?
శేషవృత్తి విధింపడే • చింతయేల?”

గీ॥ అధిక భోగంబు లాశించి • యాశ్రయింతు

పుదరపోషణచ్ఛలమున • నుర్విపతుల;
 నక్కటా! చీమయేరాజు • నాశ్రయించె?
 గూటికై, యంతకాతరం • బేటి కనఘ?

గీ॥ హరునకుం దప్ప దండ్రు క • రానుభవము
 చక్రిపరివర్తనముఁ బోలి • సంభవించు
 నతుల సుఖదుఃఖ నిచయమ • ప్రార్థితంబు;
 తల్లడిల్లంగ నేటికి • దైన్యమునను.

గీ॥ ధనమె యైశ్వర్యమని యాత్మ • దలఁపవలదు?
 సత్యసాంగత్య, మతుల పాం • డిత్య, మతుల
 వంశజన్మ, మారోగ్యము, • బడయు మనఘ!
 తగిన యైశ్వర్యవంతుడ • వగదు వీవు.

గీ॥ ఒకనిఁ బ్రార్థింపకుండట • యుత్తమాబా
 అదియ సౌఖ్యంబు; గౌరవం • బదియ, యదియ
 కీర్తిహేతు; పుత్రాహ వి • స్ఫూర్తియదియ;
 అదియ, యధికార; మధిక సం • పదయు నదియ.

—♦ దారిద్ర్య పర్ణనము ♦—

గీ॥ లోకులను జూచుచున్నాడ; • లోకులందు
 నొక్కఁడున్ నన్ను వీక్షింప • నోపఁ డహహా!
 త్వత్ప్రసాదంబునన్ ధన్య • తముడ నైతి
 వినుము, దారిద్ర్యమా! నిన్ను • వినుతిసేతు.

గీ॥ కలిమిఁ గలవాఁడు ఘనదాత • కాకయున్న
 కలిమిలేనివాఁడు తపస్వి • కాకయున్న
 జెలఁగి యిరువురి మెడలకు • శిలలు గట్టి
 కూపమునఁ గూలఁద్రోసిన • బాపమున్నె?

గీ॥ మరణ దారిద్ర్యములలోన • మరణమొందు
 చాల సౌఖ్యప్రదంబగు • జనుల కెందు,

మరణ మల్పకాల క్లేశ ♦ మరసిచూడ,
 ఘోరదారిద్ర్య మతి దుఃఖ ♦ కారణంబు
 గీ॥ ధనము ఘనముగ నార్జించు ♦ ధనికునకును
 శత్రువైన నొకప్పుడు ♦ మిత్రుఁ డగును;
 ధనము నార్జింపజాలని ♦ జనుని యెడలఁ
 బరుని చందానఁ జరియించు ♦ స్వజనుడకట.

శా॥ “బానే! బాలకునైనఁ గెళునుము, లే ♦ దా వేగమాచింపి గు
 డైననదె” మృనుభ ర్తజూచి నతి “నా♦ధా రిక్తభూమిస్థలిన్,
 నే నిద్రించితి; నేమిసేతు?” ననినన్ ♦ విత్తాపహారార్థియై
 యానా డచ్చటికేగు దొంగ వినిహాహా యంచు దుఃఖించుచున్.
 దానం బిచ్చి తొలంగె నన్యగృహల ♦ బంబైన సద్వస్త్రిమున్.
 మ॥ మునుమా తాతల వారి తండ్రిల మెయిన్ ♦ బొల్పొందె నీవల్వఃమ
 జనకుం డంగమునన్ ధరించెనొక భూ♦పందాల్పుచందానఁగొ
 న్న నమాడ్కింధరియింతుదీని నెపుడున్; ♦ నాపుత్రులున్ మన్మథున్
 మునిమన్మల్ వరుసన్ ధరింపవలెబో♦ముప్రోద్దులన్ దైవమా.
 మ॥ తలఁపంబోలు భవద్వివేక మహాహా ♦ దారిద్ర్యమా! సర్వ వి
 ద్యల రాజిలైదువాని సర్వసుగుణ ♦ స్థైర్యున్ విసర్జించి మూ
 ర్ఖు నన్యాయ పథప్రవర్తకుల నూ ♦ రుంబేరు లేనట్టి వా
 రల యంచున్ వరియింపవెన్నఁడును నీ ♦ ప్రభ్యాతిగీర్తించెదన్.

—♦ యాచక నింద ♦—

చం॥ అకట! తృణంబుకంటె లఘు♦వైనది తూలము, దానికంటె యా
 చకుడతి హీనుడయ్యె; సుమ♦సారభ ధూర్వహుఁడైన గంధవా
 హకుఁడు గ్రహింపఁడేటికని♦యాత్మఁడలంచెదరేని వాని లే
 మికి భయమొందకుండిన ని♦మేషములోన వహింప కేగునే?
 చం॥ కరమును జూచి నంతనె, ము ♦ ఖంబు కడుంగడు వాడినంతనే,
 నరములతోడ దేహము వ ♦ ణంకిన యంతనె, ఖిన్నగద్గద.

స్వరమున దీనవాక్కులను • బల్కినయంతనె, యగ్ధిఁజూచి, దూ
శ్మరణముఁబొందు రోగియని • మందులొసంగకుమాభిషగ్వరా!

గీ॥ కలసివర్తింపఁగాకి కా • కవఁను బిల్చు,
యాచకుఁడు యాచకునిఁ జూచి • యాగ్రహించు;
యాచకుఁడు యాచకుని శత్రుఁ • వనగ వినమె;
యాచకునికంటఁ గాక వత్స లఘు వయ్యె.

గీ॥ ఒకని యాచింపకుండు లే • యుత్తమంబు;
కరముఁ జూచినఁబోవుఁ బో • గౌరవంబు;
శ్రీపతియు నాడు బలిని యా • చించు తఱిని
వామనాకారముందాల్పు • వలసెఁగాదె?.

గీ॥ సంతతి జనించు ననుచు యా • చకుఁడు జంకి
భార్యఁగూడఁడు ధరికుఁఁబలె సతంబు,
నూలుపోగునఁ దుత్తుకం • దుగించుపగిది
వెన్నెలం గాల్పవలెఁగాదె • విధి గృహంబు.

మ॥ భళిరా! భాత! సమస్తయాచకులతో • వైరంబు నీకేల? మహా
సులకున్ శాశ్వత జీవనంబొసఁగి, కంఠున్ విక్రమార్కున్ శిబిన్!
బలిరాజేంద్రుని ముంజ భోజనపులన్ • బ్రహ్మాతులన్ గీర్తనీ!
యల సుశ్రీయుత దానశౌండుల గతా • యుష్మంతులన్ జేసితే?.

గీ॥ దేహియని యుచ్చరించిన • దేహిఁ బాసి
ధృతియుఁ గీర్తియు బుద్ధియు • హీయు శ్రీయు
ననఁగ నొప్పారు దేవత • లాక్షణంబు
యేడకో కానరాకుండ • నేగుచుండు.

గీ॥ మానవంతుఁ డొకం డతి • దీనదశను
యాచకుండయ్యె; “దేహి”యన్ • నీచమైన
వాక్కునకుఁ బ్రాణమునకు వి • వాద మొదవె
వదనమును మున్ను విడువంగఁ • ద్వరితగతిని.

- శ్రీ॥ యాచకుని ప్రాణములు “దేహి” ♦ యనెను వాక్కు
 తోడ నడకొ వెడలు మా ♦ రాడకుండ;
 నంతట “దదామి” యని దాత ♦ యనిన యంతః
 ప్రాణములు సొచ్చు గర్జ రం ♦ ధ్రములనుండి.
- శ్రీ॥ లజ్జ వలదని వెనుకకు ♦ లాగుచుండ
 నాశ యాచింపఁ బెరరేపు ♦ నక్కటకట;
 యాచకుని చిత్త ముయ్యెల ♦ యట్టులయ్యె;
 వాని దురవస్థ వారించు ♦ వాడుగలఁడె?.
- శ్రీ॥ హస్తముంజాచి దేహి యం ♦ చడుగుకంటె
 నాలుకం ద్రుంచినం జాల ♦ మేలుగాదె?
 యాచకా యింత పంతేటి ♦ కడవి కేగి
 యాపరాత్పరు ధ్యానింపు ♦ మాత్రమందు.

—♦ కృపణ నింద ♦—

ఉ॥ దానమొసంగు వాడనని ♦ దంధములన్ బచరించు దాత యె
 ప్పేని ధనంబు యాచకుల ♦ కిచ్చిన నేమగు దాదినట్ల; కా
 సై నను మట్టకుండ ధన ♦ మంతయుఁ గూరిచి యంత్యవేళకున్
 దేనె లొసంగు తేటి పగి ♦ ది౯ గృహమిందు సమస్తమిచ్చుదాఁ
 గానియుఁ గొంచునేగఁడు జగన్నతుఁ డెవ్వఁడు? నిశ్చయింపుఁడీ.

శ్రీ॥ ధనము ఘనముగ భావించి ♦ తననుఖంబు
 విడిచి రక్షించులోభి వి ♦ వేకియగునె?
 పరులకై కట్టెల భరించు ♦ వానిపగిదిఁ
 గవ్వభాజనుండగును ని ♦ క్కంబువినఁడు.

చ॥ చిటుతలు తిండిలేక తనఁచెంతను కుందు నవస్థకక్కటా
 బిరబిర నేగుదెంచు సతిఁ వెక్కనముం గని యోర్వఁజాలమిన్
 గరమును జాచి “దేహి” యను ♦ కవ్వములోభి యెఱింగెనేనితా
 నఱిముఱిఁబొమ్ముపొమ్మునునఁచుచుకునిన్ నిరసించు వాక్కులన్.

చ॥ ధనికునిఁజూచి యర్థి కవి • తాపటువై ఖరిఁజూపనాతఁడున్
 వినుమనుచున్ వచించెను క • విత్వము; శ్లోకములన్ బఠించినం.
 తనె పఠియించెశ్లోకములు; • దాతవటంచు నుతింప నాతఁడున్
 గనినినుతింఁచె; నర్థిచనఁ • గన్ దలవాంచె నమస్కరించుచున్.

గీ॥ ఖలుఁడు మూత్సర్య ముడుగని • కరణి, లోభి
 ధనము విశువడు; విడుచు జీ • వనమునై న;
 డౌద్రముండేటి చందానఁ • గట్టకడకుఁ
 జోరులకు భూమిపతులకుఁ • జూటలిచ్చు.

గీ॥ చర్మమిచ్చిన కర్ణుని • సన్నుతింతు
 మాంసమిచ్చిన శిబికి న • మస్కరింతు
 ఎమ్మొసంగిన ఓడదారి • నెన్నుచుందు
 విత్తముం గోరకున్న లో • భియుసొసంగుఁ
 భ్రాణములనైనఁ జర్మాదు • లడుగనేల?

—♦ కలి మహిమ ♦—

చ॥ పరకుంజలో హితుల్, స్వజన • వర్యులువై రు, బధర్మకర్మత
 త్పరులు నితాంతవై భవులు, • పాపులు భూపులు, స్మారులై నన
 త్పురుషులు దుఃఖభాజనులు, • దుష్టులు రాజసభాధికారులు,
 త్తరచరితుల్ దరిదుర్, లుచిశజ్ఞులు, మానులు, వృద్ధతెల్లఱున్
 స్థిరులు, సుపుత్రకుల్ విగత • జీవులు, దుష్కలి నేమి చెప్పుదున్.

గీ॥ వక్త్రము నశించెఁబరవిత్త • భక్షణమున
 దానము గ్రహించి హస్తంబు • దగ్ధమయ్యె
 హృదయ మపవిత్రమై పర • స్త్రీలఁజేరె
 విప్రులకు శాపశక్తి యె • వ్విధి లభించు?

సీ॥ వృధివి నిరోపధి • మెడియు నిర్విర్య,
 నీతినిర్ణయపతుల్ • నీచమతులు,
 జనవతుల్ నిజకర్మ • సద్గర్మరహితులు,
 డ్మోసురు లతుల దు • ర్మార్గరతులు.

భర్తృరోధిని ♦ వరరతకులకాంత,

పితృజన విద్వేష ♦ యుతులు సుతులు,

వర్తకాన్యతమార్గ ♦ వర్తనుల్ వైశ్యులు,

శూద్రులు వంచ నా ♦ క్షుద్రమతులు,

గీ॥ పాపభూయిష్టమయ్యైఁ బ్రీ ♦ పంచమెల్లైఁ,

గలియుగంబున జీవింపఁ ♦ గష్టతరము -

చనినవారలె ధన్యులు ♦ జగతియందు

ధన్యదేశత యేగఁ గాం ♦ తారమునకు.

సీ॥ సాహార్దమనునది ♦ శశశృంగ ముంబోలు

సుజనత వంధ్యా ప్రి ♦ సూతిఁబోలుఁ

బ్రాహ్మతనద్గుణ గణ ♦ గ్రహణపారీణత

యూహింప వ్రామనూ ♦ నోప మంబు

సదనద్వివేకంబు ♦ నెదఁదలంపఁగ రాదు

దృష్టిశీలంబుల ♦ మృతవిషములు

ఆశ్రిత గౌరవం ♦ బాత్మప్రయోజనా

పేక్షాయుతంబు సౌ ♦ ఖ్యత్యయంబు॥

గీ॥ ఉల్లము మరందలిప్త ఖి ♦ క్షోవ మితము;

పుడమితేడుల చందంబు ♦ నుడువరాదు;

కలియుగము సొంపుఁగలనై నఁ ♦ దలఁపవలదు;

లోకమంతయు నక్కటా ♦ శోకమయము.

సీ॥ ఐశ్వర్యమనునది ♦ యతివ పిఱుఁదు లంద,

ధైర్యమన్నది దొంగ ♦ తనమునంద,

దాతృత్వమనునది ♦ తమగృహంబులయంద,

శౌర్యంబుబలహీన ♦ జనులయంద,

బేదార్థమనునది ♦ యమితవాక్కులయంద,

జ్ఞాన మత్యంత భో ♦ జనమునంద;

మగతనంబున్నది ♦ మగువఁగూడుటయంద,
 సత్యమన్నదిద్యూత ♦ సభలయంద,
 శ్రీ॥ కరుణయనునది యాత్మీయ ♦ ; గాత్రమింద;
 గానఁబడుఁగాని మఱివేట ♦ గానరాదు;
 హీనమై లోకమతుల శ్మ ♦ శానమయ్యె;
 గలియుగముసాంపుఁ గలనై నఁ ♦ దలఁప నలదు.

—:తృప్తానింద:—

శ్రీ॥ ఆశయను కాంతకున్ దాసుఁ ♦ డైనవాఁడు
 ధరిణిఁగల యెల్లటకుఁ బాద ♦ దాసుఁడగును
 ఆశ యెవ్వనికిన్ దాసి ♦ యైతనర్చు
 జగతి యంతయువాని దా ♦ స్యముననుండు.

శ్రీ॥ అమిత శాఖోపశాఖల ♦ నలముకొనిన
 యాశయను నట్టి భూమీరు ♦ హంబునెక్కి
 హృదయమను మర్కటము సంచ ♦ రించుచుండె;
 ఫలము భక్షింప నెదుఁ గ ♦ న్నట్టదకట!.

మ॥ కనులన్ విప్పి జగంబుఁజూడనకటా ♦ కన్పట్ట దెప్పట్టునన్
 వినరాదించుకయున్, శిరోరుహములున్ ♦ వెల్వెల్లఁబాతెన్, వడిన్
 జనఁగాల్లాడవు, డుల్లెబో దశనముల్, ♦ చర్మంబు శుష్కించె, నై
 నను నన్ బామకయెప్పుడున్ గొలుచుత్త ♦ వ్వాసాధ్వీగీర్తించెదన్.

చ॥ కనుఁగొనఁ గొండభూరుహము ♦ కంటెనుగొప్పది, దానిమించెఁబో
 వననిధి, దానికంటెను న్న ♦ భంబు కడుంగడుమిన్న, దానిక
 న్నును బరికింప బ్రహ్మము ఘ ♦ నంబననొప్పుచు, దానికంటె, నో
 యనఘ దురాశయన్నది మ ♦ హత్తరమంచు మదిందలంచెదన్.

మ॥ జర, వ్యాఘ్రింబలె నాదుయావనదశన్ ♦ సర్వంబు భక్షించె, దు
 ర్భరరోగంబులు రక్తమాంసముల ని ♦ ర్భంధించి భంజించె, నన్
 హరియింపన్ దలపెట్టె మృత్యువు; మదీ ♦ యాశామహాదేవి, హా!
 నిరపాయంబుగఁ గ్రొలుచున్నదిగదా ♦ నిర్దిద్రయై, పౌఢయై.

—♦ దైవము ♦—

గీ॥ విద్యయున్ జారుషంబు లా ♦ భింప దేవుడు
దైవము ఫలించు నంతటా ♦ దధ్యమిదీయ;
అబ్ధి మథనావసరమున ♦ హాలహాలము
హరునకు లభించె శౌరికిఁ సిరిలభించె.

మ॥ ద్రవిణాత్మోద్భవుఁగాంచి దుర్భరమహా ♦ దారిద్ర్యముంబాపగన్
గవితన్, యాచన, సేవ, నన్యవసతిన్, ♦ గాంధర్వ విద్యన్, వివా
హ విధిన్ గూడితి నేవురన్సతుల; వం ♦ ధ్యాత్వంబునన్ గాన్పసం
భవమయ్యెన్; లభియించు నేఫలము, దై ♦ వంబన్యమూహించినన్.

మ॥ తడఁబాటేటికరక్షితుండ ననుచున్ ♦ దైవంబుగాకన్యఁడె
వ్వఁడునిన్ బోచును; బంధుమిత్రజనులున్ ♦ వైద్యుల్ ప్రయత్నించినన్
గడకున్ దైవసహాయ హీనుడయి రోగ గ్రస్తుఁడై యుండు; న
య్యడవిన్ గావురముండువాఁడు సుఖయా ♦ నాత్మన్ విచారింపుమా.

గీ॥ పురుషుఁడు స్వతంత్రుఁడై కర్మ ♦ ముల నొనర్చు;
దైవవశమునఁ దాఁబ్రమా ♦ దమునుఁ బొందు;
స్వాతిశయమున భూమి రు ♦ హంబు నెక్కు
వాఁడు, దైవయోగంబునన్ ♦ బడకయున్న?

గీ॥ శిరము జడమాటఁ గాబోలు ♦ శ్రీగళుండు
దుర్లపి లిఖించు కరములఁ ♦ దునుమకుండ
నజుని శిరమును ఖండించె ♦ వ్యర్థముగను;
అనుచితంబంచు నూహింతు ♦ నాత్మయందు.

—♦ ఉద్యోగ ప్రశంస ♦—

గీ॥ తనదుజన్మ ప్రభృతిఁ బాలుఁ ♦ ద్రావుచుండు
పిల్లికెచటైన గోవు ల ♦ భించె నొక్కొక్క ?
ఉద్యమంబునఁ గాదె జ ♦ నోత్తముండు
కార్యసాఫల్యముం బొంది ♦ ఘనతఁగాంచు.

గీ॥ కార్యసాఫల్య ముద్యోగ • కలనఁగాక
తనకుఁగల మనోరథము మా • త్రమున నగునె?,
నిజగుహాంతర సీమను • నిదురవ్రావు
హరిముఖంబునఁ బడునె యే • హరిణమైన?

చ॥ పురుషవరుండు దైవమును బుద్ధిఁదలంపక తా మహోద్యమం
బరసి యొనర్చెనేని తన • యంతన సంపద వచ్చిచేరు; ఁగా
పురుషుండు దైవముం దలఁచి • మున్నొనరింపఁడు పౌరుషంబు; నె
త్తటివయినన్ గృతోద్యమము • తప్పినఁ దప్పను నష్టముండునె?.

గీ॥ పౌరుష మొనర్చి పిదప దై • వమున్న నమ్మి
యంట నస్యంబునకు వాన • వంటిదగును,
అట్లుగాకున్నఁ జేరుఁ బ • ద్మాగ్రజాత;
కమల యుద్యోగఁ బ్రేమించి • కరము బట్టు.

గీ॥ కలిమిఁ గాక్షించి తా దురా • శలకుఁబోక
అలుపమాను బెంపు గావింప • వలయుఁ జూపె
ఉన్నదానిని భోగించి • మిన్నకుంట
విత్తనంబుల భక్షించు • విధముగాదె?.

—♦ పరగృహ వాసము ♦—

గీ॥ యశావనంబున దారిద్ర్య • మధిక కష్ట
మమిత కష్టంబు మూర్ఖత్వ • మంతకంఠఁ
బరుల యన్నంబుఁ బరగృహ • వాస మకట
కష్టతరమని వచియింతు • స్వప్తముగను.

—♦ ఋణము ♦—

గీ॥ పాపము, ఋణంబుఁ గావింప • బాలుపడుదు
రాదిసుఖముగఁ గన్పట్టు • నల్పమతికె;
బెంపు సొంపు సర్వంబు న • శింపజేయు
రెంటి పరిణామ మూహింప • మృత్యు సమము.

—♦ క ర్మ ము ♦—

చం॥ కలిమి గృహంబునందుఁబశు♦కాండము గోష్ఠమునందునుండు; భ్రా
తలుఁగులజుల్ సుతుల్ పరిచితప్రజయున్ బిత్తభూమినుండు; తా
వలచిన భార్యయున్ గృహము♦ద్వారమునన్ విలపించు; మేను ప్ర
జ్వలితచితిన్ నశించు, నెడఁబాయక కర్మమువచ్చు నాత్మతోన్.

గీ॥ వేనవేలుగ గుమిఁగూడు ♦ ధేనువులను
వత్స తనతల్లి వెన్నంటి ♦ వచ్చు పగిడిఁ
బూర్వకృత మైన కర్మంబు ♦ భూమియందు
ననుభవింపఁగఁగర్తను ♦ ననుగమించు.

చం॥ వనమున నున్న ఘోర రిపు♦వహ్ని ల మధ్యమునందు నున్న, దు
ర్జనులకుఁ జిక్కియున్న, జల ♦ రాశి మునింగిన, నద్రీమనకం
బున నివసించినన్, నిదురఁ ♦ బోవుచునుండిన, సంకట స్థితిన్
వనరిన, దాఁబ్రమత్తుడయినన్ గృతపుణ్యము పోచు నెత్తటిన్.

గీ॥ ఆపదలయందు దుఃఖించి ♦ యణఁగి మణఁగి

సంపదలవేళ గర్వించి ♦ నంతసింప

నేటికి? “భవితవ్యం భవ ♦ త్యేవ”యనుచుఁ

గర్మమును నమ్ముకొనియుంట ♦ ధర్మమనఘ.

—:ఉదర పూరణము:—

ఉ॥ స్వాంతమునన్ హితా హిత వి ♦ చారము సుంతయులేక వేదని
ద్ధాంత కళాతిరస్కృత ప ♦ థంబునఁబోవుచు, భోజనార్థియై
సంతతమున్ నిజోదరముఁ ♦ జక్కగనింపుచు, సంచరింపుచున్
సంతసమొందు నన్నరుని ♦ నైచ్యము నేమనవచ్చుఁ జెప్పుడి.

గీ॥ కడుపులను నింపుకొఱకు దుం ♦ దుడుకుతోడఁ

బండితులు చేయఁజాలని ♦ పనులు గలవె?

ప్రతిగృహమునందు భారతిన్ ♦ వానరమును

జేసి యాడించుచుందురు ♦ సిగులేక.

—:మాన సుఖము:—

గీ॥ అజ్ఞతాచ్ఛాదనంబు, స్వా ♦ యత్త గుణము,
అబ్జసంభవదత్త మ ♦ హాభరణము,
మౌనమనునది పంశిత ♦ మృన్మతతికి
మహిత విద్యావిశేష స ♦ మాజములను.

గీ॥ వర్షములవేళఁ జాటలం ♦ బాడవహహ
కోకిలము! గ్రహించితి నీదు ♦ తాకికంబు
దద్దురంబులు వక్తతా ♦ తరుణమునను
మౌన ముంబూనుటయ్యది ♦ మండనంబు.

గీ॥ దద్దురాహ్వయ కుకవులు ♦ దుర్దినమున
నంతటఁ జెలుంగి*బెక బెక ♦ లాడువేళ
గోకిలాహ్వయ సుకవీంద్ర ♦ కోటికకట
పలుకకుండుట యయ్యది ♦ భద్రమగును.

—:వ్యాకరణజ్ఞుల సుతినిండ:—

కం॥ భీతిలి వైయాకరణకి

రాతున కపశబ్దవనచ ♦ రవ్రతతి, భిష
జ్యోతిర్నటవిటగాయక
జాతానన గహ్వరముల ♦ శరణముఁగోరెన్.

—కువైద్యోప హాసము—

గీ॥ అక్కటా! వైద్యరాజ! య ♦ మాగ్రీజాత
మనుజులెల్లఱు నీకు న ♦ మస్కరింతు
ప్రాణముల మాత్రమును యముం ♦ డవహరించు
ధనముఁ బ్రాణంబుల హరించు ♦ ఘనుడవీవు.

మ॥ పరకాంతాకుచమండలద్వయపరి ♦ వ్వంగంబుప్రాప్తింప, దు
ర్భరసంభోగరుజాప నోదము మిషన్ ♦ వారాంగనాగేహ సం
చరణశ్రీలభియింపఁగన్ గపట వే ♦ పంబూని, ధాత్రిన్ భిష
గ్వరసంజ్ఞన్ జరియించుచుందువు ధన ♦ ప్రాణాపహారివై.

—:గ్నకాది ప్రశంస:—

ఉ॥ పండితహీన భూపతి న. • భన్, శ్రుతిహీనముఖంబు, జ్యోతిష
జ్ఞుండును లేని పోలు, నృప • శూన్య పురంబును, శౌరినత్కథా
కాండములేని కావ్యమును, • జ్ఞానములేని గురున్ సుబుద్ధిముం
తుండు త్యజించుటొప్పుఁ గుల • దూషితభార్యను బాసినట్లుగన్.

—:లక్ష్మీ స్వభావము:—

ఉ॥ కావ్యవిధిజ్ఞుఁ బండితునిఁ • గైకొన, వాణినవత్నియాను; వై
ధవ్యముఁ గూర్చు శూరుఁబడ • దన్నెద; నన్నువరించి పేదకున్
ద్రవ్యమొసంగుకొరూపమునఁ • దార్చును దాతను గొఁగితింప; న
న్నవ్యయరాగసంపద న • హర్మిశమున్ గనులొభిగూడెదన్.

మ॥ “విమలాంభోనిధి పుత్త్రివయ్యు నకటాఁవిద్వాంసులంబొయసనా
యమె? మూర్ఖున్ వరియింప నీకుఁదగునే?” “యానింపుమా

హేతువః

కుమతీ! పండితవర్య నెవ్వఁడయినన్ • గొండాడి పోషించు; బా
పము!! మూర్ఖుంగని యాదరించి భువి నెవ్వఁడె నఁబోషించునే.

గీ॥ మాంద్య, మంగనాసక్త మా • మానసంబు,
జన్మభూమి వాత్సల్యంబు, • సంతసంబు,
భయ, మనారోగ్య, మధికనం • పదలఁబడయ
వాంఛఁగలవాని కీయారు • శాధకములు.

ఉ॥ హాలహాలంబు ఘోరవిష • మంచుఁదలంతురు మూఢులెల్లఱున్
శ్రీలలనాలలామయె గ • రిష్టవిషంబగు నిశ్చయంబుగన్;
హాలహాలంబుఁ ద్రావియు నహర్మిశమున్ శశిమాళి మేల్కొనున్
శ్రీలలనన్ భరించి హరి • నిత్యము నిద్రిలుచుండు వారిధిన్.

—:లక్ష్మీ దేవి భక్త తోఁ జెప్పుచున్నది:—

చ॥ పుడిసిటఁ బట్టి తండ్రినొక • భూసురవర్యుఁడు మ్రింగె, నాథ! నీ
వెడఁదయురంబుఁ దన్నెనొక • విప్రవరేణ్యుఁడు, సంతఁబోక యె

వృషాః దమమోములందెలమిఁ ♦ బూనిచరింతురు నాదువై రిణిఁ,
 గడువడి నాగృహంబు శితిఁకంతుని పూజకు ద్రుంచుచుందు, రె
 వృషువున ఫేదమున్ విడిచి ♦ బ్రాహ్మణ గేహములన్ వసించెదన్.
 ౩౦॥ కటకట! యానముద్రుడను ♦ కంప రవంతయులేక పుత్రికన్
 గుటిలపురాణ పూరుషున ♦ కుఁ గయికొమ్మని పెండ్లిఁజేసెఁ జీ
 కటివడినంత యాచవల ♦ కామిని యాత్మగృహంబుఁబాసి యె
 చ్చటనయినన్ రహస్యముగ ♦ సంచరియించిన దోసమున్నదే?

—:సత్సంగతి:—

గీ॥ సజ్జనునిమైత్రి వలన న ♦ సజ్జనునకు
 సాధ్యమగునెట్టి కార్యమ ♦ సాధ్యమయ్యు;
 సరసిజముఁ గూడి శంభుని ♦ శిరమునెక్కి
 చంద్రబింబంబుఁ జుంబించె ♦ షట్పదంబు.

గీ॥ వికచమల్లికంగూడి పి ♦ పీలికంబు
 స్త్రీశిరోమండనంబునఁ ♦ జెలువుమీఱఁ
 నవాహ! సుమనః ప్రతిష్ఠిత ♦ మైన శిలయు
 ధరణి జనపూజితంబైన ♦ దైవమయ్యె.

గీ॥ కల్పవల్లి సంకల్పిత ♦ కాంక్షదీర్ఘుఁ
 గామధేను వొనంగును ♦ కామితంబుఁ
 జింతితంబుఁ జింతామణి ♦ సంతరించు
 సజ్జనులమైత్రి యఖిలంబు ♦ సంఘటించు.

గీ॥ సుజన సంసర్గముంబొంది ♦ కుజనుడైన
 బృథ్విసౌన్నత్య ముంబొందు; ♦ వీధిబోవు
 జలము, జాహ్నవిం గూడిన ♦ సాగరమున
 నంగమించును గాదె నిఃస్సంశయముగ.

గీ॥ చిలుక గోమాంసభక్షకు ♦ నిలయమునను
 దుష్టవాక్యంబులంబల్కు ♦ స్పష్టముగను;

ఉత్తముని మందిరంబున ♦ నుండునేని
నెవుడు సద్వాక్యములఁ బల్కు; ♦ హేతువేమి?.

—:స్థాన మాహాత్మ్యము:—

గీ॥ స్థానబలమున నత్యల్ప ♦ మైనజీవి
బలయుతంబగు జీవిని ♦ పరిభవించు;
నీట నక్రింబు మదవుటే ♦ నికనుబట్టుఁ
గుక్కకుంజిక్కు నాతావుఁ ♦ దక్కేనేని.

గీ॥ కుస్థలంబునుఁ జేరినఁ ♦ గోవిదుండు
బడుగులకుఁ జిక్కిపీడింపఁ ♦ బడునుజూపె;
ఇనుముఁగూడిన కారణం ♦ బుననుగాదె
నమ్మెటల వ్రేటులకుఁజిక్కె ♦ జ్వలనుఁడకట!.

గీ॥ ఆశ్రయవశంబునంగాదె ♦ యఖిలజనులఁ
గాంచుచుందురు లాఘవ ♦ గౌరవముల,
వింధ్యమున వింధ్యముంబోలి ♦ పెంపుఁగనిన
గజము దర్పణంబునను లా ♦ ఘవముఁగనియె.

గీ॥ హరియు, శాస్త్రంబు, శస్త్రంబు, ♦ నరుఁడు, వీణ,
అతివయును, వాణి, పాత్రయో ♦ గ్యతనుబట్టి
గౌరవమునై న లేక లా ♦ ఘవమునై పఁ
బడయఁ గలవంచు బుధవరుల్ ♦ పలుకుచుందురీ.

—:జిహ్వా:—

గీ॥ నాలుకా! నీకు మ్రొక్కెదన్ ♦ సంతతంబుఁ
బరులనిందించి పాపంబుఁ ♦ బడయుకంటె
“నోమ్ నమశ్శివాయ” యనంగ ♦ నొప్పుమీఱు
ప్రణవ మంత్రంబుఁబఠియింప ♦ రాదెచ్చెవుమ?

గీ॥ సర్వరుచుల గ్రహింపఁగఁ ♦ జాలుదీవు
ఈవు చదువఁ జాలని గ్రింధ ♦ మెందుగలదు?

కౌమసామంబుచంగల ♦ రమ్యరుచుల
సంగ్రహింపుము శుభము మో ♦ ఊమ్మఁగొమ్ము.

—మనస్సు—

గీ॥ అకట మనసు నపుంసక ♦ మనివచింపఁ
దధ్యమనుకొంటే గాని కాం ♦ తలనువెంబ
డించి మశాంతమచటఁ గీ॥ ♦ డించుచుండే
బాణిని మునీంద్ర! వంచింపఁ ♦ బడితిమేము.

గీ॥ హృదయకృతమైన పాపంబు ♦ నెన్నదగును
కేవల శరీరకృతము ల ♦ క్షింపఁ దగదు;
సతినీ గాఁగిలించెను మేను ♦ సుతనుఁ గాఁగి
లించుకొనుటన్న దీభావ ♦ మెంచవలదె?

గీ॥ కూప నిపతితపశువునం ♦ తాపమునను
పాదముల గింజకొనుచుండు ♦ బదులువెడల;
మనమ! సంసార సాగర ♦ మునను బడియు
యత్నముంజేయవు తరింప ♦ నక్కటకట.

—♦ పశ్చాత్తాపము ♦—

గీ॥ కలిమిఁ గలవాడనని యెంచి ♦ గర్వినైతి
లేమి ఘటియిల్లె విధి నిప్పు ♦ డేమనందు?
పతన ముత్సేక మూహింప ♦ వసుధయందుఁ
గరనిహత కందుకంబని ♦ యరయవలయు.

శా॥ మిథ్యామధ్యల విశ్వసించి మరునిచ్ ♦ మెప్పించి మెప్పుంద, న
ద్రుధ్యంబోవక, సందులన్ మెలఁగి యాఁరాటంబులన్ గుందితిన్;
తథ్యంబై యమృతంబునై న హరిపాదద్వంద్వ కంజాతమున్
నధ్యాతవ్యముగాఁ దలంచెనుగదా ♦ నాచిత్త మున్మత్తమై.

సీ. అజ్ఞాన జనిత మాధ్యంబుచేఁ గాలంబు

బాల్యంబునన్ గొంత ♦ వ్యర్థమయ్యె

యశావనోద్యోగ మ • దాంధ్యంబునన్ నిండు
 ప్రియ మంత గూఁ దృణ • ప్రియమయ్యె
 నాశ, మున్ బరువిడ • నాత్మ నెన్మ కుఁబోవ
 మధ్యకాలం బిట్లు • వందగించె;
 ధనబలంబులు క్షీణ • దశ నొండె నను భీతి
 వార్ధకంబున మేను • వణకుచుండె;

శీ॥ మోహవశమున, మనసు సం • దేహమునను
 ఆర్యనిర్దిష్ట మార్గంబు • నరయ కుండె;
 నదిగొ “ఆఁ” యని వదన గ • హ్వరముఁడెఱచి
 మ్రింగుటకు వేచియున్నది • వృత్తువకట.

శీ॥ ఒకఁడు దుఃఖింపఁ జింతించి • యూరకుంటి;
 నొకఁడు సుఖింప వీక్షించి • యోర్వకుంటి;
 సుఖమనఁగ నేమొ యెఱుఁగక, • శోకనిహత
 గాత్రమునఁ దల్లడిల్లితి • గట్టకడకు.

శీ॥ రోగములకును సంసార • భోగములకు
 జన్మమంతయు వెచ్చించి • జపఁడ నైతి;
 భూరి చింతామణిం గాచ • మూల్యమునకు
 విక్రియించితి నవివేక • మాకృమింప.

—♦ గృహస్థాశ్రమము ♦—

సీ॥ ఆత్మీయనదనంబు • సానందముగనున్న,
 సుతులు విద్యన్నత • సుమతులైన,
 సచ్చీల యైభార్య • సాధుభాషిణియైన,
 ఘనులయ్యు మిత్రులు • ధనికులైన,
 బరకాంతయెడ మాతృ • భావంబు గలిగిన,
 దగురీతి నతిధి స • త్కారమున్న,
 శిష్టులు వినుతింప • శివపూజనంబున్న.
 మృష్టాన్న సాన సం • తు

గీ॥ భటులు తనమాజ్ఞఁ బాలించు ♦ వారలైన్,
 నీతిగలిగిన, సద్ధర్మ ♦ నిష్ఠయున్న,
 సత్యనిరతియు, సుజనసాం ♦ గత్యమున్న,
 నశ్రమంబగు నాగృహ ♦ స్థాశ్రమంబు.

సీ॥ చీటికిమాటికి ♦ శిశువు లేచ్చుచునున్న,
 గుఱియు వేళల గృహం ♦ బుఱియుచున్న,
 నంగణం బమిత పం ♦ కావృతంబుగనున్న,
 మత్కుణ భూయిష్ట ♦ మంచమున్న,
 సెగకుఁదోడుగ నిలటఁ ♦ బొగనిండుకొనియున్న,
 భక్తింప నన్నంబు ♦ రూక్షమైన,
 దుశ్శీలయై భార్య ♦ దుర్భాషిణియు నైన,
 బ్రభువు సంతతముఁ గో ♦ పనుఁడువైన,

గీ॥ సతము శీతలజలమున ♦ స్నానమున్న,
 శత్రులకుఁదోడు ధనహీన ♦ మిత్రులున్న,
 దుష్టులంగూడి సుతుడతి ♦ కష్టుడైన,
 యముని మందిర మాగృహ ♦ స్థాశ్రమంబు.

గీ॥ ధర్మసంపాదితార్థ మా ♦ త్రమునఁ దృప్తి
 నంది, తత్త్వ విజ్ఞానియై, ♦ యతిధులందుఁ
 బ్రియతముండయి, శాస్త్ర వి ♦ వేకి యగుచు
 సత్యము వచించు గేస్తు మో ♦ తుమునుబొందు.

ఉ॥ పాకనిమిత్త మాత్మ కుల ♦ భామిని వస్తుచయంబు లేమికిన్,
 వ్యాకులమొంది పుత్త్రకులఁ ♦ బజ్జకుఁ బంపకయున్న, దత్వ ని
 ద్యాకలనన్ రహించు, గుణి ♦ యై వినుతింగొను, స్వస్థలంబునన్
 బ్రాకటకీర్తిబొందు, పెర ♦ వారల లోపము లేన్నుచుండు, లో
 కకులీనుఁ డత్తమ గృ ♦ హస్థుడనంగఁ దనర్చు భూస్థలిన్.

—♦ మదిమి ♦—

గీ॥ యమునిబలె దండధరుడయి ♦ యలరుచుండు,

హరి విధాన గదాన్వితః ♦ డయి తనర్చు,
శివుని గతి విరూపాక్షుడై ♦ చెలగుచుండు,
ముదిమిఁ గలవానిఁ బూజించి ♦ మొక్కవలయు.

గీ॥ “జ్ఞానసంపదఁ గలిగిన ♦ జనుడవయ్య
జీవితంబునఁ బుణ్యంబుఁ ♦ జేయవైతి”
వనుచుఁగోపించి గద్దించి ♦ యముఁడు కాల
దండమున డుల్లఁగొట్టెఁబోదంతములను.

గీ॥ శ్వాసకాస రోగాది సే ♦ నానమూహ
ములఁ బురస్కరించి స్వతంత్ర ♦ ముగను వచ్చు
మరణ నృపునకు ధవళ చా ♦ మరముఁబోలు
ముదిమి యేటికి?ఁ గాటికిం ♦ బోవుఁగాక.

—♦ సంసారము ♦—

గీ॥ సార మిసుమంత లేని సఁ ♦ సారమునను
సారవంతంబుగాఁ దోచు ♦ శ్వశుర గృహముఁ
హరుఁడు హిమవర్షతంబున, ♦ సంబుజాక్షుఁ
డంబునిధిఁ బండుకొను; హేతు ♦ వరయవలడై.

గీ॥ సారమిసుమంత లేని సఁ ♦ సారమునను
శిష్టజనుల స్నేహంబుఁ, గా ♦ శీనివాస,
మతుల గంగాజలస్నాన, ♦ మలికనేత్తు
నర్చనయు, సారవంతంబు ♦ లండు బుధులు.

మ॥ ఒకచోఁ బండిత బృందగోష్ఠి, మధుపా ♦ నోన్మత్తవాగ్వాద మిం
కొకచో, సానుల యాటపాట లొకచో, నోయోర నాకృందనం
బొకచో వృద్ధవిరక్తి, కాముకుల మోహోద్రేక మింకొక్కచో
నకటా! సంసరణానురక్తి సుధయో ♦ హాలాహలజ్వాలయో.

—: కాలము :—

ఉ॥ ఉత్తమమైన స్థానమున ♦ నుండిన, దవ్వగనున్న, నెట్టి దు
ర్వృత్తియు లేకయున్న, బృథివింగల ప్రాణిచయంబు కాలమన్

మిత్తికిఁ బొక్కు; వారినిధి ♦ మీ నములున్ దివిఁబత్తులున్ మహా
పత్తులఁ బొందుచున్న వొక ♦ పట్టునఁ గీడొనరింప వేరికిన్.

ఉ॥ నేలకు మించినట్లు పృథి ♦ విం బ్రజ సంచరియించు, సంతలో
నోలి గతించు, లెక్కకొకఁ ♦ డుందును, వెండి యనేకులుందురీ
లీలసహర్నిశాక్ష యుగ ♦ లిన్ బ్రజఁబన్నిదమొడ్డుచున్ మహా
కాలుఁడు కాలితోడను జ ♦ గత్ఫలకంబున జూదమాడెడున్.

చు॥ చిరముగ నున్నయట్లలరు ♦ సృష్టికి నాధుఁడెవండెఱుంగ మ.
స్థిరమగు నీడగద్విపుల ♦ జీర్ణకుటీర వికీర్ణ సద్గుణ
కిర నర రత్నరాశులను ♦ కాలుఁడు దాచుచునున్నవాఁడు భీ
కిరమగు నాన్యగహ్వారముఁ ♦ గల్గిన మృత్యునముద్గకంబునన్.

శీ॥ భానుకిరణంబులకుఁ బండ్లఁ ♦ బాటు భూత
స్థలగణంబు, జగజ్జీర్ణ ♦ వనమునుండి
ఎత్తుకొనిపోయి కాలంబు ♦ తృప్తిదీట
భక్షణము సేయుచున్నది ♦ వ్యాఘ్రవటుల.

శీ॥ ఘుం ఘుమారావకృచ్ఛాత ♦ సంఘ మశక
ధూగ్వ హాజఁడఫల గణో ♦ దుంబరంబుఁ
బతనశీలంబుఁ గాలంబు ♦ మతి నెఱుంగ
వలవిమే యెట్టివారికి ♦ నైన నపఘ.

శీ॥ అజఁడుఁ గల్పాంతమున నాశ ♦ మందుచుండు,
హరియు హరియింపఁబడుచుండు, ♦ నభవుఁడైన
భవుఁడుఁ దుదకు నభావంబుఁ ♦ బడయుచుండు,
గాలమహిమంబు నెఱుంగ శ ♦ క్యంబె మనకు.

శీ॥ శార్థిఁ బాషాణములుఁ దేలి ♦ పడవలయ్యె,
నరుఁడు నరమాంస భుక్కులన్ ♦ జంపె, యుద్ధ
కార్యభారంబు వహియించెఁ ♦ గపిచయంబు,
కాల వక్రస్థితి గ్రహింపఁ ♦ గలమో మనము.

—: త మ :—

గీ॥ కుటిలభావంబు హలమున • కున్ ఖలునకు
సహజమగుఁ దన్నుఖాక్షేప • సహనమునకు
తమయె తగియుండుఁజూవె, ని • స్సంశయముగ
రమ్యతర కీర్తి సాంద్ర! శ్రీ • రామచంద్ర!.

గీ॥ అరయ నరునకు రూపంబె • యాభరణము
అట్టిరూపంబునకు గుణ • మాభరణము
అతుల సుగుణంబునకు జ్ఞాన • మాభరణము
అట్టిజ్ఞానంబునకు తమ • యాభరణము.

—: తుభ (ఆకలి) :—

చ॥ నునువలిపంపు వల్వయు, పి•నూతనశయ్యయు, గప్పగంపుఁ జం
దనము, మరోఁగ్గహాస్యము, మ•నంబును రంజిలఁజేయు కాంతయున్,
వినితలయానఁ గైతయును • వీణయు, నాకటఁ దూలిసోయున,
వ్వునఁబలకేరి కిన్నియును • మానెడు బియ్యమునన్ రహించెడున్

గీ॥ ఉన్నవానికిఁ బెట్టువాఁ • దున్నవాఁడు
“అన్నమో రామచంద్రుఁడా” • యంచు నటచి,
ఆకటం దూలిసోలెడు • యాచకునకుఁ
బట్టెదన్నముఁ బెట్టెడు • వాఁడులేడు.

ఉ॥ గడ్డియుఁ జిక్కినన్ మెసఁగి • కమ్మని కూటిఁగుండు పేదవై,
బెడ్డలఁగొట్టి, లొకేకుల • విందని పేరిడి, యున్నవారికిన్
లష్టజలేని దూదపెడ • లన్ ఫలపుష్ప రసాయనంబులన్
దొడ్డగఁబెట్టు నాజనుని • దూఁబఱఁజూచిన లచ్చియొర్పుచే?

గీ॥ క్రోధముండినజాలు శ • త్పుత్వమేల?
బాధకు దురాశయే చాలు • వ్యాధియేల?
కడుపుసిండినజాలు భో • గంబులేల?
ఆకలియె చాలు దుఃఖింప • నాధియేల?

ఉ॥ నీకుఁగలట్టి సత్వమును • నీతియు నోరువు భోగశాలియు

దేకడఁ జూడరాదు, మది. ♦ నెట్టి విచారము లేకయుండు, వా
హా! కడికూడు లేదనుచు ♦ నక్కట! యాచక! కుందనేల? మె
ల్లాకటఁ దూలి సోలునపు ♦ డాదట దైవ మొనంగకుండునే?,

—: స్వభావము :—

ఉ॥ దెమ్మెడఁ బూసి మూర్ఖుఁడు శ్రుతిస్మృతి శాస్త్రములన్ బురాణ కా
వ్యమ్ముల నాటకంబుల న ♦ హర్మి శమున్ బరియించినంతనే
ఇమ్ముగ సత్స్వభావము వ ♦ హించునె? యారయ నుల్లిగడ్డ, గం
ధమ్మునఁ బచ్చికప్పురము ♦ నన్ విడనాడునె నైజవాసనన్.

గీ॥ మంచియున్ జెడ్డము స్వభావ ♦ మాత్రమునన
సంఘటిల్లుఁబో చదువున ♦ సంఘటిలదు
అత్తరువుఁ బూసినంతనె ♦ యక్క జముగ
మోదుగుంబూవు కెందమ్మిఁ బోలఁగలదె?

—: జీవిత సాఫల్యము :—

గీ॥ ఎవని వాక్యంబు రసవంత ♦ మెవనిభార్య
సతియు సత్పుత్రవతియొ, నే ♦ జనుని లక్ష్మి
సంతతము దాసవతియొ, నా ♦ జనుని జీవి
తంబు సార్థకమగు నండు ♦ తత్వవిదులు.

—: పరోప కృతి ♦—

గీ॥ పరుల కుపకారముంజేయఁ ♦ బాలుపడని
వాని జీవితం బకట ని ♦ ప్పలము గాదె ?
కసపు మెసఁగిన నేమయ్యెఁ ♦ బసర మహాహ !
చర్మమాత్రాన నుపకృతి ♦ సలుపుచుండె.

గీ॥ కాయ ముపకారమునఁ గాదె ♦ ఘనత కెక్కు,
శ్రీవణము రహించు హరికథా ♦ శ్రీవణమునను,
కరము రాజిలుఁ గరము త్యా ♦ గంబువలన,
నవ్య గంధకుండల కంక ♦ ణంబు లేల ?

—♦ బ్రహ్మ లిఖితము ♦—

సీ॥ వసుధఁ గరీరంబు ♦ పత్రోహీనంబైన

నది వసంతుని దోస ♦ మనఁగఁ దగునె ?

గూబ, దివాంధమై ♦ గొండిలో నణగిన

నది భాస్కరుని దోస ♦ మనఁగఁ దగునె ?

చాతక ముఖమున ♦ జుఱుధార పడకున్న

నదియు మేఘుని దోస ♦ మనఁగఁ దగునె ?

మోమగురి బూవున ♦ మోదంబు లేకున్న

నది గంధనహు దోస ♦ మనఁగఁ దగునె ?

సీ॥ సర్వ కుసుమంబులం గూడి ♦ సంభ్రమించి

గంధఫలిఁ జేరకున్నఁ బు ♦ వృంధయంబు,

ఎవని దోసంబుగా నది ♦ మోచనలయు ?

బ్రహ్మ లిఖితంబుఁ నప్పివ ♦ వలనుపడు నె ?

సీ॥ రూపవంతుని మాలు, కు ♦ రూపురాలు;

రూపహీనుని భార్య ను ♦ రూపసదన;

తిరువురకుఁ జక్కఁదనమున్న ♦ సిరులునున్న;

చిత్రములు పద్మగర్భుని ♦ చేష్టితములు.

సీ॥ ఇతర కర్మఫలంబుల ♦ నెన్నియేని

నబ్జసంభవ! వి లిఖింపు ♦ మనుభవింతు;

విరసునకు మత్కవిత్వ ని ♦ వేదనంబు

వ్రాయకుము వ్రాయకుము నాదు ♦ ఛాలమునను.

—♦ ఆఘటితఘటన ♦—

సీ॥ త్సౌధరంబున వల్లిక ♦ సంభవించు;

సంభవించదు వల్లికన్ ♦ త్సౌధరంబు;

అహహ!! విషరీతముగ నిష్ప ♦ డంబుజాక్షి !

కనక లతయందుఁ గన్పట్టె ♦ త్సౌధ్రయుగము.

సీ॥ కమలములఁ గమలోత్పత్తి ♦ గలుగునొక్కొక్క ?

యెంచుఁ బ్రీశ్నించు సతిఁ గాంచి ♦ యనియె నొక్కఁడు;
 “అతివ ! నీ ముఖాంభోజంబు ♦ నందు సతము
 రాజిలుంగాదె యిందీవ ♦ రద్వయంబు”.

—♦ అసంభవము ♦—

గీ॥ ఎలమి మృగతృష్ణ యను నదిన్ ♦ జలకమాడి,
 గగన కుసుమంబుఁ దల మాని ♦ కముగఁ దాల్చి,
 అహహా !! శశశృంగ ధన్వీయై ♦ యజుని గెల్వ
 నదిగొ వచ్చుచున్నాఁడు వం ♦ ధ్యాసుతుండు.

—♦ ప్రవాసము ♦—

గీ॥ సంతతముఁ బ్రవాసంబు క ♦ ప్తంబయగుచు;
 అందుఁ బర గేహవాస మ ♦ త్యసేకకష్ట,
 మల్పజన సేవయున్ గష్ట ♦ మంతకంటె;
 నింక ధనహీనతా కష్ట ♦ మెట్టిదగునొ ?.

శా॥ ఆకించన్యము హెచ్చినన్, బరిచయంబత్యంతమైనన్ గడున్
 శోకించున్ సతి గౌరవింపదెపుడున్; ధ్నోజీసు సేవింప నా
 లోకింపన్ భయమొందెనే నలసుడౌ ♦ లోకంబునన్; గూఢ మం
 దూకంబట్లు ప్రవాసహీనుఁ డయినన్ ♦ మూర్ఛుడగున్ భూస్థలిన్.

గీ॥ ఎవఁడు పరదేశ సంచర ♦ నేచ్ఛలేక
 నిజ వధూముఖా లోకన ♦ నిరతుఁ డగుచు
 నెపుడు వ్యాపారహీనుడై ♦ యింటనుండు,
 వాఁడు ధనహీనతా దుఃఖ ♦ భాజనుడగు.

—♦ సేవక నింద ♦—

శా॥ భక్షింపన్ బడబాగ్నిబోలు, శయనింపన్ గుంభకర్ణుం డగున్,
 వీక్షింపన్ విన గుడ్డియున్, బధిరుడౌ, నేవేళఁ బర్వత హ
 ర్యక్షంబా, నని నక్కయూ, బను లొనర్పన్ ఖంజుడౌ, నేడ్వఁగా
 దక్షుడౌ, బ్రీభు విట్టి సేవకునిచే ♦ ధన్యుండు గాకుండునే ?.

గీ॥ నమ్మిడై యుండుఁ దొలుత నౌ ♦ న్నత్యమునకు,

- బ్రదుకుఁ గాక్షించి విడుచుఁ బో • సాణములను,
 అధిక దుఃఖంబులొందు సో • ఖ్యములఁ బడయు
 సేవకుని మించు మూఢుండు • సృష్టిఁ గలడె ?.
- గీ॥ వ్యాధితుఁడు, దరిదుర్గిడు, ప్రి • వాసి, ఖలుడు,
 రాజసేవకుఁ డీయేవు • రీ జగాన
 వ్యర్థజీవులు జీవచ్ఛ • వంబులనుచు
 వ్యాసుఁడు వచించెఁ బండితుల్ • ప్రస్తుతింప.
- గీ॥ పృథ్వి, సేవాశ్వవృత్తులన్ • రెంటిలోన
 శునకవృత్తియె స్వేచ్ఛకు • ఘనతకెక్కె;
 శీర్షమును విక్రియించిన • సేవకుండు
 స్వేచ్ఛగఁ జరించు కుక్కకు • నెందు సరియె ?,

—♦ వాగ్వ్యవహారము ♦—

- గీ॥ ఎవఁడు సతతంబు వా క్చమ • త్కృతినీఁ బరుల
 హితుల, నహితుల, ఖలులఁ, బం • డితులఁ, గవుల,
 స్వాంతముల సమాకర్షింప • శక్తిఁ బడయు
 నతఁడె సభలందు భాషింప • నర్హుఁ డగును.

—♦ వాగ్మి ప్రశంస ♦—

- గీ॥ అల్ప శబ్ద మాత్రంబున • నధికమైన
 యర్థము స్ఫురింప భాషించు • నతఁడె వాగ్మి;
 అధిక వచనంబు సారమ • త్యల్పముగను
 వెడలఁబుచ్చెడు వాఁడె పో • విప్రలాపి.

—: అసత్యవాది నింద :—

- గీ॥ పురుషవరునకున్ నొకటి, పా • మునకు రెండు,
 అజునకున్ నాలు, గాఱు ప • డాననునకు,
 ననలునకు నేడు, పది రావ • నానురునకు,

శేషునకు రెండువేలండు) ♦ జిహ్వా లహహ !!
ఖలున కెన్నియో లెక్కింప ♦ వలను పడునె ?.

—: కృతఘ్న నింద :—

గీ॥ భోజనముఁ జేసి వచ్చిన ♦ భూసురునకు
భోజనముఁ బెట్టినట్టులఁ ♦ బుడ్డమిఁగాక
సాగరంబున వర్షించు ♦ చందమునను
ఖలునకుఁ బ్రియంబానర్చినఁ ♦ గలదె ఫలము?.

గీ॥ అశ్విలమృగములలో నేన ♦ యధముఁడనని
కుక్కురమ! యేటికూఱక ♦ కుందె దీవు?
ధరిణి నధనూధముండు కృ ♦ తఘ్నుఁడుండ
నీకృతజ్ఞతకున్ గీర్తి ♦ నెగడకున్నె?.

—: శైలిక ద్వీజాలు :—

శా॥ ప్రాతఃతౌళిత లోచనుల్, కరతల ♦ ప్రించత్పవిత్రాంకురుల్,
భూతివ్రాత నివేళితోరు తిలకుల్, ♦ భూమీసురుల్, వైదికుల్
బాతంబున్ మరణంబు నాబ్ధికము నే ♦ చాయన్ బ్రవర్తిల్లునో
జ్ఞాతవ్యంబనుచున్ జరించుదురు నా ♦ నాశాద్ధ బద్ధాత్ములై.

—: స్త్రీ స్వభావ నింద :—

గీ॥ సరససాహిత్య మనునది ♦ సహజముగను
స్త్రీలకు లభించు నందురు ♦ శిష్టజనులు
పురుషులకు లెట్టివారయ్యు ♦ బుద్ధిగలిగి
శాస్త్రముఁ బఠించినంగాని ♦ సంఘటిలదు.

శా॥ స్వాతంత్ర్యంబు, సవావిదేశగమనో, త్సహంబు, యాత్రోత్సాహ
నీతాసక్తియు, పుంశ్చలీనముదయ ♦ స్నేహంబు, వంధ్యాత్వమున్
యాతామూతవినుత్స పూరుషది దృ ♦ త్పాపంగనృత్తంబు, ని
వేనూద్యాసిత్వ మందహాసము, కుల ♦ స్త్రీ నాశనోత్పాతముల్

గీ॥ బాల భర్తృవిరహాగంబుఁ ♦ బడసెనేని
నెవ్వరు నెజగృహవ్యాపార ♦ హీనయేని

వార్ధకా కంపితాంగుండు ♦ భర్తయేని
శ్రీఘృకాలంబులోన న ♦ శింపకున్నె ?.

చం॥ సిరులకునేని, భోగములఁ ♦ జెందినుఖించుట కేని, లేమికిన్
గొఱకొఱలాడి కష్టములఁ గుండుట కేనియునారకంబునన్
బొరలుటకేని, బ్రత్యహముఁబోరి గతిఁచుటకేనియున్, భువిన్
బురుషునకున్ గులాంగనయెఁమూలముగా వచ్చియుంతుఁ పండితుల్.

గీ॥ చూచినంజాలుఁ జిత్తంబుఁ ♦ జూఱలాడుఁ
దాకినంజాలు విత్తంబు ♦ స్వీకరించు
సంగమించిన సత్త్వంబు ♦ సంగ్రహించు
నారి ప్రత్యక్షరాక్షసి ♦ నరులకౌర !.

గీ॥ మీసములు లేకయుండిన ♦ మిసిమి నేఱు
పాలుగానెంచు, మీసముల్ ♦ బలిసెనేని
లవణజలయుక్తకృత్కంబు ♦ లాగుదలఁచు
మీసములు తెల్లగానున్న ♦ నీసడించుఁ
గాంత యీరీతి భర్తను ♦ గౌరవించు.

—: కులపథూ వృత్తము :—

సీ॥ పడఁతి స్వగృహ బహి ♦ రాభగపాదన్యాస
మహిఫణారోపణ ♦ మనుచునెంచి,
ఆత్మగేహముకంటె ♦ నన్యుల గేహమున్
ద్వీపాంతరంబని ♦ నిశ్చయించి,
తనపల్కు బంగార ♦ మని లోకులెన్నంగఁ
గృపణు విత్తంబున ♦ కెనయఁజేసి,
ఆత్మనాథునికంటె ♦ నన్యుని నెమ్మాము
చవుతిచందురునకు ♦ సమమొనర్చి.

గీ॥ చిత్తమున భర్త పదపద్మ ♦ సేవకంటెఁ
దీర్ఘయాత్రలు వ్రతములు ♦ వృథములని.

తలచి, ధర్మధంబున * మెలగునేని

నక యశ మొందు దొడ్డ యి * ల్లానంగ.

ఉ॥ ఎవ్వడో దోడునీడయ్యి * యెవ్వడు విశ్వసనీయుఁ డాతఁడే
నెయ్యిఁడే, వండునంసరణ * నిర్వృతిఁ గూర్చునతండ్ నత్తుతుం
డెయ్యది జవసంబు ఘటియించునో యయ్యదివిద్య, నెయ్యముం
దీయ్యముఁదోష బల్కెడు సతీమణియే కులకాంతనాఁడగున్.

స॥ ప్రేమముంగల్లి, కడునాగ * రికతఁగలిగి,

చక్కదనమున రతిఁగాంచి * ధిక్కరించి,

వలచి వలపించి యనుకూల * వతిగనుండు

భార్య, యభిజాత, లభియింప * దార్యలాభ!

—: ఆసతీ చరితము :—

చ॥ పరిసరమందు, మన్మథునిప్రక్రియకున్ నిపుఁబండు, చూడగఁన్
రెత్తెఁబోలువాఁడు, పరఁరామలఁ గూడనివాఁడు, వాక్చు
త్కృతిఁగలవాఁడు, కల్మిఁ బరికింపఁ గుబేరునిసాటివాఁడు, సం
తెఱఁగలవాఁడు, భార్య సతఁ తంబును గుందుట కేమి హేతువ్రా?

—: భర్తకు భార్యకు సంవాదము :—

మ॥ “నెలతా! వంటకువేళయయ్యెనుగదే?” * “నీతల్లియేవండుబో?”

“నెలకున్ వండుఁగలేవె లంజ?” “వినుమానీచెల్లలే లంజయా?”

“ఇయ్యవచ్చితింలంగు మావలకు” “నీయిల్లేమి?” “హాబ్రహ్మా! న

న్నెలమింజంపుము,” “మన్మథోహరు మనోభీష్టంబు సిద్ధించెనున్.

* ఆసతీ తత్వము *

చ॥ కలనయినన్ నిజంబుగ జ * గంబళులంబును బ్రహ్మమంచునేఁ
దలఁచెద; నన్యునింబతి వి * ధంబునఁ జూతు, సఖ! విభేదమున్
గలిగి చరింప, జార నిజ * కాంతు ల దేహము భిన్నమయ్యు వా
రలఁగలదొక్కయాత్మ యనఁ రాదే? జనుల్ నను దూఱనేటికిన్?

—: ఆసతీ విట సంవాదము :—

చ॥ “తెలువ! నపుంసకుండా భవదీయ విభుండు?” రమింపఁజాలునే

ర్పరి” “రసహీనుడే?” “రసిక వర్యుడు” “రూపరిగాడో?”

“మన్మథున్

గొఱతకుఁ దెచ్చుఁజూ వె” “యనుఁ కూలుఁడుగాడనియా” “మదేకత
త్పరుఁడు” “విచారమేల?” “విట వర్యుడవయ్య నెఱుంగఁజాలవే”

—: పుత్త్ర ప్రశంస :—

గీ॥ బలముచేఁగాని యెంతయుఁ ♦ బ్రజ్ఞఁగాని
ధనముచేఁగాని యెవ్వఁడు ♦ తనకుటుంబ
భారము వహింపఁజాలునో ♦ వానివలన
జనని స్పృహత్తువంతు రా ♦ లనగఁదనరు.

గీ॥ మృతుఁడు, మూర్ఖుఁ, డజాతుఁడన్ ♦ సుతులుగలరు
మువ్వు రవ్వారిలోన ను ♦ పుత్త్రుకుండు
రెండవ మహానుభావుఁడు ♦ పృథివీయందు
జనని కాజన్మమున్ దుఃఖి ♦ మును ఘటించు.

గీ॥ ధార్మికుఁడు గాక మఱియు వి ♦ ద్వజ్జనుండుఁ
గాక యుండిన పుత్తుఁ డ ♦ క్కఱకురాడు;
గర్భిణియుఁగాక మఱియు దు ♦ గ్ధములనీక
యున్నగోవుతో నేమి ప్రి ♦ యోజనంబు?

—: పదన వర్ణనము :—

గీ॥ ఒండు రెండుగఁగావింప ♦ నోవు ధన్వు
లెందఱోగల దుర్విలో ♦ నిది నిజంబు,
రెండిటిని నేకముగఁజేయు ♦ క్రియకు నొక్క
మన్మథుండను వాడె న ♦ మర్థుడగును.

స॥ హృదయతృణాలయంబున రహించుచునుండగ మన్మథాగ్ని, కో
విదుఁడఁ జరించుఁజూ వె యన్ ♦ వేకమునన్ దఱిదప్పివచ్చెనే;
నిది యన్యతంబుగా దల ను ♦ రేందుఁ డహల్యనుగూడి, సద్యశో
భ్యుదయముఁ గోల్పడెన్ రతులఁకొప్పలకుప్పలు లేరెయచ్చరల్?

—: విరహిజనోక్తి: —

చం॥ విదితముగాకయున్నె? సుమ + వేణికఁజూచి జటాటపీ వియి
న్నదియని యెంచితో? గళము + నంగలకస్తురి కాలకూట ము
చుఁదలఁచితో? శిరస్సుపయి + శోభిలు పుష్పము చంద్రరేఖయం
చెద భ్రమియించితో? మెయివఁహించిన యీఘనసారభూతి బూ
డిదయనుకొంటివ్రా? మదన! + డీకొన మేకొనె దీవియోగినిన్.

ఉ॥ నాదు వియోగరోగము మ + నంబున నెంచక మార్వైద్యుఁ డా
హ్లాదదమీ వసంత కుసు + మాకరమంచు, ఘనంబు పూర్ణ చం
ద్రోదయమంచు నిచ్చె; విన + వో సఖి! నీ మధురాధరామృతా
స్వాదనమే యమోఘము భ + వ ద్విరహజ్వరతాప మారఁగన్.

మ॥ “తనుసాంగత్యముకంటెఁ గేవల మనో + దాంపత్య మత్యుత్తమం
బన నొప్పన్ హృదయేశ! నేనచట నీ + వచ్చోట వాసించినన్.
మనచిత్తంబులునిత్యమున్ గలయుచుం + టఁగాదె యీభర్తకున్
జననంబందిన మ త్పుత్రుం గనిన నీ + సారూప్య మొప్పారెడున్”.

(అని యొక కాంత, దూరమందున్న తన ప్రియుని నుద్దేశించి
పలుకుచున్నది.)

—: మేఘశ్యోక్తి: —

గీ॥ సంతతము నిన్నుఁ దలఁచుచు + జలముకొఱకు,
నాతురతఁజూపెఁ జాతక + పోతకంబు;
జలద! యొసఁగు మిప్పుడ, గాలి + చెలఁగెనేనిఁ
జాతకంబేడ? నీవేడ? + సలిలమేడ?.

గీ॥ చాతకముభంగి వాయెత్తి + సంతతంబు
జీవనముఁ గోరి నిన్ను యా + చింద జలద!
నెమలియను దానఁ జూపె; నీ + స్నేహమునకు
శబ్ద మాత్రంబునకు నేను + సంతసింతు.

— ♦ సింహాన్వోక్తి ♦ —

కరి॥ పండులు లేళ్లున్ మందలు

మందలుగాఁ బటచు, మాటి ♦ మాటికి వెటచున్

గందక కుందక భీతి

జెందక తోడ్పాటులేక ♦ సింహము మెలఁగున్.

గీ॥ సింహ మొక పుత్తునింగాంచి ♦ చింతలేక

నిద్రోబోవుచు నున్నది ♦ భద్రముగను;

అమిత పుత్తులఁ గాంచియు ♦ నకట ఖరము

పాటువడుచున్న దతి భార ♦ వహనమునను.

గీ॥ పాపవశమున దుస్తర ♦ కూపమునను

సింహ మొక వేళఁ బడుఁగాక ♦ చింతఁదక్కి,

తతనఖరధారలన్, దాన ♦ ధారలొలుకు

మదగజ కపోలములఁ జీల్చి ♦ బెడరునొక్కొక్క ?.

— ♦ గజాన్వోక్తి ♦ —

ఉ॥ దానముఁగోరి తుమ్మెదలు ♦ తారసి లంగ, మదాంధ బుద్ధిచే
నేనుఁగు కర్ణతాళముల ♦ నెంతయు దవ్వగఁ దోలుబో. యన
న్మానముగా, స్వగండయుగ ♦ మండనహాని ఘటిల్లుఁదమ్మి పూ
డేనెలఁ గోలి తుమ్మెదలు ♦ ద్రిమ్మరలేవె నరోవరంబులన్ ?.

ఉ॥ శైలసమీప నిర్ఝరుల ♦ స్నానముఁజేయుచు నీదులాడుచున్
గేళినిఁదేలు మబ్బములఁ ♦ గేలనుమ్రించి భుజించి నిక్కుచున్
నీలుగు మంతెకాని కరి ♦ ణీ కరలాలిత గండవత్తు శుం
డాలమ! మానుమీ మనము ♦ నన్ మృగరాజ రణాభిలాషమున్.

ఉ॥ కంధర తీవ్రపాశమునఁ ♦ గట్టువడెన్, జరణంబు శృంఖలా
బంధమునన్ గృశించె, సృణి ♦ పాతమునోర్చె శిరంబు, నీ దృఢ
స్కంధము వస్తుభారమున ♦ సన్నగిలెన్, వర దాన తృప్త పు
ష్కంధయ గంధ సింధురను! ♦ పల్కవుగా మదమెట్లుహెచ్చెనో?

గీ॥ తాపవశమున, నతినిమ్న • కూపమునను
తుండముం జూచి, లభియింప • కుండె సలిల
మనుచు లఘుభావమునఁ గుందఁ • జనదు గజమ!
తతసరోవరంబున నీదు • తనివి దీటు.

చం॥ మదగజమా! వచింతు విను • మా! మదియించితేని, నేరిన్
జేవరనిదానవేన్, సరళ • వృక్షములన్ విదళింపనేటి క
ల్లదె పరికింపుమా గిరి గు • హన్ నివసించుచు నుండు సింగపుం
శౌదమను దాకినన్, వెడఁద • గోళ్లనుబావుఁ గపోల ఖర్జువున్.

—♦ మృగాశ్యోక్తులు ♦—

గీ॥ వైభవ్రాన్మత్త చిత్తుల • వదన్నములను
గోరి వీక్షింపకుండఁ గాం • తార సీమ
నల్ప దూర్వాంకురంబుల • కలరె దహహా !
ఏణ రాజమా ! ధన్యుండ • వీవ భువిని.

గీ॥ తృణఘటితపూరుషుండు ధ • రించినట్టి
తృణ శర శరాసనంబుల • రీతిఁ జూచి
సాధ్వసంబునఁ గలమమం • జరులఁబాసి
మృగకిశోరమ! యుటక ప • ర్వెత్తనేల ?.

చం॥ నరులకుఁ జాలదవ్వని వ • నంబులఁబాయక సంతతంబు, ని
ర్మణిల నీరుద్రావుచు, గు • జంబుల నీడల విశ్రమించుచున్
గరికమెసంగి, యేరి కప • కార మొనర్చక సంచరించు నీ
హరిణములన్ వధింతు రహ • హా! జనులన్ దనియింప శక్యమే?.

చం॥ ఇరుదెసలందుఁ జూడ వల • యేర్పడె, వెన్నదవాగ్నిరేగె, గు
ర్కురములుసన్నిధింజెలఁగె, • గూరుఁడువ్యాధుఁడుచాపమూనిముం
దట గుఱిఁ జూచుచుండెను, ప • దంబుల బాలకు లాశ్రయించిరా
హరిణి, స్వగర్భభార జని • తాలనయై పతిఁ జూచె నక్కటా!.

ఉ॥ నారి పుటుక్కునం దెగె, ఘ • నంబగుచాపము ముక్కలయ్యె, నా
కూరుఁడు వ్యాధుఁడుంబటచె • గుక్కలతోడ, దవానలంబు చ

ల్లారంగ వానయున్ గుటిసె; • నా కరుణాభరణుండు రాఘవృది
దారసిప్రోచెనేని దర • మా? యొక్కఁడొక్కని సంహరింపఁగన్.

—♦ రాసభాష్యోక్తి ♦—

మ॥ ప్రతిభాశాలురు చూపె యాశ్రితులు భూ • పాలుండు; వాలా
న్విత

ప్రతిజీవిన్ హరియండు; రాజతుర గా • వాసంబునందుండ కీ
గతి నొందించెదవోసి రాసభమ! కు • గ్రాసంబుభక్షింపఁ జా
కిత కోల్వేటికి? వస్త్రభారవహన • క్లేశంబు నీకేటికిన్ ?.

—♦ హంసాశ్యోక్తులు ♦—

గీ॥ గళముసారించి దిక్కులఁ • గలయజూచి

గట్టిగాఁ గూయుచున్నది • టిట్టిభంబు

మానముం గలదానవేన్ • మానమొండె

అవసరణమొండె, శరణంబు • హంస ! వినుము.

మ॥ కలహంసంబు దినాంతవేళ, బకముల్ • కారండముల్, కాకముల్
గల కాసారము, నధ్వగశ్రమ మణం • గన్జేరఁ, గాకాది ప
క్షులు వీక్షించి, హసించి, మూఁగదియ యం • చున్ డుల్చెఁ
బక్షంబులన్

ఖలులన్ జేరిన నెట్టివారి కయినన్ • గష్టంబు రాకుండునే ?

—♦ భ్రమరాశ్యోక్తులు ♦—

మ॥ అకటా! పద్మవనాంతరస్థ మధుషం • బంభోరుహస్యంద స
న్మకరందాసవ మాస్వదించి, యధికో • న్మాదంబునన్ క్షల్లి చం
పక గంధంబును ధిక్కరించి, విధిచేఁ • జైదేశమందడిమ
ల్లిక శ్రేష్ఠంబనుచున్ దదాసవముఁ గోఁ • లెన్ లోనన్లాఘుచుచున్.

చం॥ వలపులకున్ ద్రువంబుగ న • వంబుప్రియంబుగ నుండునంచులోఁ

దలఁచి, కదంబ కాననము • నన్ విహరించి, యశోక వాఙ్మకన్

మలసి, రసాలపుష్ప నవ • మల్లికలందు రమించి, నేటి కే

వెలమిని తమ్మిగూడెదవా? • యెంతటిదానవె గండుమమ్మదా?

—♦ కోకిలానోక్తులు ♦—

- గీ॥ కాకవిహితమీ చూతంబు ♦ కోకిలంబ !
 మానముం బూనదగదు నా ♦ మాటవినుము,
 చంచమ రవంబునం గూయు ♦ మించుకంత;
 ని న్నెవండు గ్రహించునే ? ♦ మిన్నకున్న.
 గీ॥ పొలతులను విస్వసింపని ♦ పురుషవరుడు
 ధూర్తుఁ డయ్యును వారి కం ♦ ధుండ యగును;
 కాకి శిక్షింపఁగా నేర్పు ♦ గలదియయ్యుఁ
 బరభృతస్త్రిల వంచింపఁ బడకయున్నె ?.

♦— చాతకానోక్తులు ♦—

- జీ॥ చాతకపోతకంబ! హిత ♦ సంగతిఁ బల్కెద నాలకింపవ్రా?
 ద్యోతలమందు నంబుదము ♦ లోలి, గమించుననేక భంగులన్;
 త్మోతలమెల్ల సాగరము ♦ గాన్ జలధారలనీనుఁగొన్ని, ని
 ఘాతములన్ దృఢించుగతి ♦ గర్జిలుచున్ వడిఁబోవుఁ గొన్ని, నీ
 వేతరినేన్ ఘనాఘనము ♦ నే తిలకింపు మభీష్టిసిద్ధికిన్.

- గీ॥ చాలకాలంబు బ్రదుకుమో ♦ చాతకంబ!
 మహిఁగల విహంగములనీవ ♦ మానివోదు;
 ప్రాణములనై నఁ బాసెద ♦ వంతెగాని
 ఘనునిఁ దక్క యాచింపవే ♦ జనునినైన.

—♦ శుకానోక్తి ♦—

- గీ॥ నకలఖగములు స్వేచ్ఛగ ♦ సంచరింపఁ
 బంజరంబున బంధింపఁ ♦ బడితివీవు
 కారణంబే మి యూహింపఁ ♦ గలవె చిలుక ?
 తెలియకున్నె ? నీమధురవా ♦ క్కుల ఫలంబు॥

♦— కాకానోక్తి ♦—

- గీ॥ ప్రాతరారంభవేళనా ♦ భాస్కరుండు
 తమ్ముఁ దామిసప్రవటిలిగఁ ♦ దలఁచుననుచుఁ

గాకులము, కాకులమయంచు ♦ వ్యాకులమునఁ
గాకములు కూయుచున్నవి ♦ కరుణదోష.

శా॥ కేకిన్, లోకులు, గాయకుల్ మిగుల శ్లా ♦ ఫింపంగ వీక్షించి, ది
గ్వాక్కిర్ణంబగు తద్దళస్వనము న ♦ భ్యాసంబుగావింపఁగన్,
గాకారావముఁ జేసెదీవకట ! కా ♦ కారావమేనాటికేన్
గేకారావమనంగ నొప్పగునె? కా ♦ కే! కేకి వెల్లాదువే?.

—♦ సముద్రా న్యోక్తులు ♦—

గీ॥ భూరిరత్నంబులకుజన్మ ♦ భూమియయ్యు
నంబుధికి మదంబిసుమంత ♦ యైనలేదు,
కొన్నిముత్యంబులంగల్గి ♦ యున్నకతన
మదముచేఁ గన్నుగానదు ♦ మదజగంబు.

గీ॥ తగవుమాలి రత్నంబు న ♦ ధృకరించి
తృణముఘనమంచుఁ దలను ధ ♦ రించెదీవు;
తృణము రత్నంబునకుఁ దల ♦ మేతలంప?
నోయిసాగరా! జడుడవే ♦ మో యెఱుంగ.

గీ॥ మారుతోల్లాసి తోల్లాల ♦ మండితాబ్ధి!
జలధరుని పోల్కిగర్జించి ♦ చెలఁగెదీవు
దప్పిచేఁ బాంథుఁ డొకఁడునీ ♦ తటమునందు
నడుగుచున్నాఁడు నడబావి ♦ యడరుచోటు.

శా॥ ఓయీ! సాగర! రాళ్లతోఁగలసి యెన్నోరత్నముల్ పొల్లెడున్,
నీయందే నిదిరించుఁగా జలచరా ♦ నీకంబుతోశౌరి, నే
నీ, యజ్ఞానముఁ జూచి ఛీయని కడున్ ♦ నిందింపనాలేక, నే
నీ, యాన్నత్యముఁజూచి నిన్ బొగడనానిక్కంబుగన్ జెప్పమా.

♦ ఆకస్మాన్యోక్తి ♦

నీ॥ ఆనాకవిభుభీతి ♦ మైనాకమాదిగాఁ
గల్గెలముల్ గడ ♦ గడవడంకే

సంభరబృందంబు • గర్జనచ్ఛలమున
 నాకగ్రిందనముఁ జేసె • నఖిలదిశలఁ
 దనతండ్రికి ఘటెల్లు • దశను విలొకించి
 జడభావముంబొందె • జంద్రమసుఁడు
 సురసార్వభౌముని • భరియింపకుండఁ బ్ర
 థావించుచున్నదై • రావతంబు

గీ॥ శాశ్వతన్యాపరివ్వంగ • వై భవమున
 నిద్రాకుండైన శౌరియు • న్నిద్రాఁడయ్యె
 గుంభసంభవ! కీడ్పాటు • సంభవించు
 వాఙ్విడువుము శుభములఁ • బడసెనీవు.

—♦ సద్యశోక్తి ♦—

గీ॥ కలికయదివశస్థాయి, నీ • యతులజీవ
 నప్రవాహంబు చిరమించు • నమ్మితో? భా
 వత్తటదుమపాతన • పాతకంబు
 శాశ్వతంబు సోతస్విదీ! • విశ్వమునను.

—♦ తటాకాశోక్తి ♦—

గీ॥ ఓతటాకంబ! యిపుడ నీ • యుదకములను
 యాచకులకిమ్ము, నీయివి • సార్థకమగుఁ
 బృథివిపై ఘనాఘనము వ • ర్షించెనేని
 నెవఁడు యాచించు నీమనం • బువ్రలఁ జెప్పుమ,

చం॥ వినవో? తటాకమా! యినుని • వేడిమికొడిన దానవేని, జీ
 వనము నశించునేని, నన • పాయముగన్ జలపక్షులాకసం
 బున కెగయున్, శిలీముఖ సమూహము మావ్రలఁజేరు, నిన్నుఁబా
 సిన నుసుకుల్ త్యజింతుమను • చేపలకున్ గతియేమి చెప్పుమా.
 ౩॥ సారసు ధోవమాన జల • సంపదకున్ గమ నుల్లసిల్లుకా
 వారమ! యిత్తటిన్ బధిక • పంచయదాహముఁ దీర్చుజాలవ్రాసె

జారుణ తాపకారణ ని ♦ దాఘము నిప్పుల టుప్పునేన్, భజ
న్నీరము లింకవో? చెవుమ ♦ నీవపు డెట్టులు దప్పి దీఱువో?
ఉ॥ వారిజ కైరవ ప్రకర ♦ వాసిత నిర్మల సీరమందు సం
చారముఁ జేయు హంస, బక ♦ సంచయముఁగని సంతసించి కా
సారమ! నిన్నుఁజేరితి, మొ ♦ నల్లను లోఁగల దానవంచు లో
వారయకుంటి; నక్కటక ♦ టా!! కపటాత్ములఁ జేరవచ్చునే?

—: కమలాన్యోక్తులు :—

గీ॥ కైరలి కూశ్మాండ కోశాత ♦ కీసుమాళి
పద్మకైరవంబులఁ బోలి ♦ పవలు, రాత్రి,
వికసితములైన యంతనే ♦ భృంగకులము
చేరి తత్కర్తి గానంబుఁ ♦ జేయు నొక్కొక్క?

గీ॥ చంద్రుఁ డుదయించి నంతనే ♦ సర్వజనుల
కమిత సంతోష ముదయించు ♦ నంబురుహమ!
ఈపు సంకోచము బొంద ♦ హేతు వేము?
చండకరుఁడు గాడనియా ని ♦ జంబు జెవుమ.

—: కూపాన్యోక్తి :—

గీ॥ సరస హృదయంబు గలదాన ♦ వరసి చూడ
గుణగణగ్రాహి వీరీతిఁ ♦ గూలఁ బడుదె?
అమిత నైచ్యంబుఁ బొందితి ♦ ననుచు నహహ!
కూపరాజమ! యంత సం ♦ తాపమేల?

—: కత్నాన్యోక్తులు :—

గీ॥ నృపతి కోటీరముం బాసి ♦ వృధివి జారి
భూరజంబున బుగ్గిరి సొం ♦ పుండొలంగి
రతన మొక్కందు దుర్విధి ♦ కతన నకట!
జనులపాద విడంబనం ♦ బును సహించె.

మ॥ కరయుగ్మంబునఁబట్టి నిన్నదిమి, యాఘ్రాశించి, చుంబించి, దు
ష్కరమాటన్ దిగమింగ, వాతెఱచి నీతార్కరంబుఁగావించువా

నరముంగించి, హసించెదేల? భవ దంతస్సార మేపాటియో
పరికింపన్ విభజింపకుండ విడిచెన్ ♦ భావింపుమా రత్నమా!.

—: శంఖాశ్వాక్తి:—

అక్కట! లక్ష్మీకిన్ జనకు ♦ డై, ననుఁ గాంచిన యట్టి సాగరుం
డెక్కడ? మల్లెబోలు తను ♦ నెక్కడ? విష్ణుకరంబు నాస్థలం
బెక్కడ? నీచవక్త్రముల ♦ నివ్వధిఁ జిక్కితి దిక్కులేక నే
నెక్కడ? యంచు శంఖ మతిఁ హేమముగన్ విలపించె మ్రోగుచున్.

—: సామాన్య వృత్తాన్వోక్తులు :—

గీ॥ మండువేసవి చనుదేర ♦ మూర్ఛమునను
ఒండు వృక్షంబు మాత్రమ ♦ యున్నదకట!
అధిక పథికులు తన నీడ ♦ నాశ్రయించి
రనుచు నామ్రకాకు పరితాప ♦ మపనయించె.

నీ॥ ద్విజకోటి సేవింప ♦ దేజరిల్లితి వంచుఁ
బాంధుల కాధార ♦ వసతి వనుచు
వృక్షంబులను నిన్ను ♦ వినుతింతు రంచు, స్ని
గ్ధచ్ఛాయలంగల ♦ దాన వనుచుఁ
జూచి యానందింప ♦ సాంపుఁగాంచితి వంచుఁ
వరగుణంబుల కున్కి ♦ పట్టువనుచు
మోదమారగ వీచి ♦ సేదఁదేర్చెద వంచు
ఫలములచే క్షుత్తుఁ ♦ బాపు దనుచు

గీ॥ నో మహావృక్షరాజమ! ♦ యుచ్ఛదీయ
పాదముల నాశ్రయింపంగ ♦ వచ్చి, భయద
కోటర ద్విజిహ్వసేక ♦ ధాటి కకట!
పటచితిమి చాల దవ్వుగ ♦ వెఱచి మేము.

గీ॥ అశని, యనలంబు, హిమము, ఝం ♦ ఝానిలంబు
మౌతకాలంబు దనుక ని ♦ న్నైనయ కుండు

సంతవటక నీ యుపకార ♦ మవని రుహమ!
ఆవయిం జూడ మాకు నీ ♦ యాన గలదె?.

—: కల్పవృక్షా న్యోక్తులు :—

గీ॥ కాలనియతినిఁ గల్ప వృ ♦ క్షుంబు, నన్య
వృక్షములఁ బోలి ఫలముల ♦ నిచ్చునేని
వనమునం గల భూరుహం ♦ బునకుఁ దనకు
నెవ్విధిన్ భేదముండు? నూ ♦ హింప వలదె?.

చు॥ జననము క్షీరసాగరము, ♦ చక్కనియూవికెఁ గమ్మతావికిన్
ఖనివనివేల్పులందురు జ ♦ గద్విదితంబుగ; వానభూమి, నం
దనవన, మోసికల్పకమ! ♦ తధ్యముఁబల్కెద లోపమున్నె నీ
ఘనతకు? నర్థియోగ్యతను ♦ గాంచు వివేకము మాత్ర ముండునేన్.

—♦ చందనాన్యోక్తులు ♦—

మ॥ పులులన్ గాంచిన కానఁబుట్టి, వికటఁస్ఫూర్జ తృణా భీషణం
బుల సర్పంబులఁ బెట్టుకొంటి వతు లామోదంబుఁ గాపాడఁగన్;
ఫలపుష్పంబు లదృష్టహేతువున సంప్రాప్తిండుఁ బో, యప్పు డ
న్యులురాకుండగ నెట్టికాపుగడ, లోఁనూహింతువో? చందనా!.

చు॥ ఫలములు పుష్పముల్ గలిగి వర్ధిల కుండ నృజించెఁగాదె నిన్
జలజభవుండు? వానిమతిఁజాడ్యము లోకు లెఱుంగరొక్కొ! య
న్యులు భవదీయ సౌరభముఁబొంది సుఖింపరె? దాననీకు న
త్ఫలము లభింపకున్నె? యిలఁధన్యతఁ గాంచదె నీదు జన్మమున్?.

—♦ ఆశోకాన్యోక్తి ♦—

గీ॥ ఇరువురముఁ జూడ రాగుల ♦ మురుశిలీము
ఖాప్త వైభవం బిరువురి ♦ యందుఁ గలదు
అతివ పదహాతి యిరువుర ♦ నలరఁజేయు;
నాకు నీకంటె శోక మ ♦ శోక! హెచ్చు.

(ఇట్లాక వియోగి)

—♦ మాలత్యన్యోక్తి ♦—

గీ॥ మాలతీ ! పట్టదంబు తుం ♦ బీ లతాంత
చుంబనంబునఁ గడఁ జొక్కి ♦ సోలెననుచు
వగచెదో? చతు ప్పదంబు ♦ పశువె యైన
నేమికావలె పట్టదం ♦ బెఱుఁగ వొక్కొక్క ?.

—♦ సహకారాన్యోక్తి ♦—

ఉ॥ సార రసాలవృక్షమ! నిజంబుగ నీ ఘృపుష్పజాత స
త్సౌరభ మారయన్ మలయజంబును మించును, కప్పరంబుఁ గ
స్తూరిని మీఱు, నైన నొకదోసము వాటిలె నీకు, గౌర వా
గౌరవదృష్టిలేదు పికకాక కదంబ సమాగమంబునన్.

—♦ న్యగ్రోధాన్యోక్తి ♦— (న్యగ్రోధము=మట్టిచెట్టు)

మ॥ అకటా! నద్విజనేవలం బడసి, య ♦ త్నోన్నత్యముం బొందితే
లికవై మ్రాకులకైనఁ బొంతఁగల ప ♦ ల్లజాత కూశ్మాండ వ
ల్లిక నీపండ్లకు నవ్వుచున్నయది, యీ ♦ లీలం బ్రశంసించు కై
తకు లోపంబని లోఁ దలంపకుము, కోర్కె ♦ ధంబేల? న్యగ్రోధమా.

—♦ శాల్మల్యన్యోక్తి ♦— (శాల్మలీ=బూరుగు)

సీ॥ పరికింప సొంపారు ♦ పద్మవనంబును
నాశచే నేతెంచు ♦ హంసములను,
కమ్మతావుల నీనఁ ♦ గల పూవులను భ్రాంతి
జమ్ముజమ్మని వచ్చు ♦ తుమ్మెదలను
మధురఫలస్యంద ♦ మధుపూరముం గోలఁ
బరువుపర్వనవచ్చు ♦ పాంథజనుల,
మాంసరాశిగనెంచి ♦ మాంససంబునఁ బొంగి,
యెలమి జేరెడు కాక ♦ గృధ్రములను,
గీ॥ ధరణి, నిస్సార మిథ్యోన్న ♦ తమునఁ గ్రాల్చు
శాల్మలీ కుజంబ ! సుమరాగ ♦ సంచయమునఁ

బ్రతిదినంబును వంచింపఁ ♦ బాడియగునె ?
 తట్టుకొనెన్నాళ్ళు వంచింప ♦ నెంచికొక్కో ?

—♦ నింబాన్యోక్తి ♦— (నింబ=వేప)

గీ॥ పరశువుం బూని నటకెన ♦ వానికై నఁ
 దేనియ, ఘృతంబుఁ బూసిన ♦ వానికై న
 గంధమాల్యాదుల భజించు ♦ ఘనునకై నఁ
 గటువుగనె యుండు నింబ వృ ♦ క్షంబు లకట !.

—♦ బబ్బూలాన్యోక్తి ♦— (బబ్బూలము=కుమ్మ)

సీ॥ ఏరైన నీయండఁ ♦ జేరకుండఁగ ఘోర
 కంటకంబులఁ బెట్టు ♦ కొంటి వీవు
 పథిక శ్రమంబును ♦ బాపఁజాలుదువన్న
 నిలువ నీడయులేక ♦ పొలిచె దీవు
 వరపుష్పములనైనఁ ♦ బడయవచ్చునొ యన్నఁ
 దావిలేని సుమాళిఁ ♦ దాల్చితీవు
 కడుపునిండఁగఁబండ్లఁ ♦ గైకొనం దగువన్నఁ
 గడువర్జిత ఫలములఁ ♦ గంజివీవు

గీ॥ అహహా ! బబ్బూల ! నీజన్మ ♦ మట్టులుండె
 నితర వృక్షంబులఁఫలంబు ♦ లేర్చికై నఁ
 జిక్కకుండఁగఁ గాపాడఁ ♦ జెలఁగెదీవు
 నిను సృజించిన బ్రహ్మ నే ♦ మరఁగవచ్చు ?

—♦ ఇక్షున్యోక్తి ♦— (చె=కు)

చం॥ కఱకఱఁద్రొంచి దంచిన, వికారముఁబొందిన, వంకఁబోయిన
 వితిగిన, గానుగం జొనిపిపిండిన, వండిన, నైవ మాధుకీ
 గరిమఁ ద్యజింపకుండ నుప ♦ కార మొనర్చగఁ బుట్టిపట్టి మా
 చాటకు మరునలంబున న ♦ శించిన నయ్యది దేనిదోసమో ?

—♦ కంటకారికాన్యోక్తి ♦— (కంటకారిక=వాకుడుచెట్టు)

శీ॥ విమల ఫల పుష్ప భూషిత ♦ వృక్షములకుఁ
గంటకంబులు దగియుండుఁ ♦ గాపుగడకుఁ
దలఁప రసగంధములు లేని ♦ దానవీవు
కంటకారిక ! నీకేల ♦ కంటకములు.

—♦ ధత్తారాన్యోక్తి ♦— (ఉమ్మత్త)

శా॥ రాజస్థానము శూలినీకొనఁగె బో, ♦ రంజించెదో వారిధిన్?
రాజీవంబుల నేచెదో? కుముదముల్ ♦ రాజోపలానీకముల్
రాజిల్లంగలవ్రో? తమంబణఁచెదో? ♦ రామాస్య సామ్యంబుచే
నోజస్సున్ బ్రకటింతువేము? చెపుమా ♦ యున్నత పుష్పాధమా!

—♦ ఈశ్వరాన్యోక్తి ♦—

శీ॥ వర గజాశ్వములకు ♦ వై భవం బణఁగునో?

వృషవాహనంబున ♦ వెడలెదీవు

జంగారమునకెట్టి ♦ భంగంబు గలుగునో?

చిలువులన్ దొడవులఁ ♦ జేసితీవు

లోకబాంధవునకు ♦ లోటు వాటిల్లునో?

తలను దోషాకరుం ♦ దాల్చితీవు

వలిపంపు వలువల ♦ విలువ క్షీణించునో?

దినమొలవాడవై ♦ తిరిగెదీవు

గీ॥ ప్రమదవనముల కెట్టి లో ♦ పంబువచ్చు?

బ్రేత వనసీమలన్ సంచ ♦ రించెదీవు

భవదవ గుణంబుల గణింప ♦ వచ్చునొక్కో?

ఏమనందగు? నీవు వి ♦ శ్వేశ్వరుడవు.

శీ॥ పంచాననుడనంచు ♦ భావిరచి గర్వించి

బ్రహ్మశ్రీర్షముఁద్రొంచు ♦ పాపివైన,

మత్త చిత్తుండవై ♦ మాతల వలపించి

సంగమించినయట్టి ♦ జడుడవైన,

బీరితిమై సతతంబు ♦ భూతసంతతిఁగూడి
కాటిలో నివసించు ♦ మేటివైన
ప్రజలను నృజియించి ♦ భరియింపఁజాలక
వడిసంహరించిన ♦ వాడవైన

గీ॥ నవగుణంబు లెన్నేని నీ ♦ యందునున్న?
నెవని సతిభక్తి నేవింతు? ♦ నెవఁడుదిక్కు?
ఏమిచేయుదు? నాదుఃఖ ♦ మెవఁడు వినును?
తోకముల కేలిక వునీవు ♦ లోకనాథ !.

సంకీర్ణా న్యాయములు

గీ॥ అఖిలభువనంబుల భరించు ♦ నరబుజాక్షు
లీలఁగ వహించు గరుడుండు ♦ క్షేత్రమొంది
విశ్రమముఁ గోరెనేని నే ♦ వృక్షమైన
నోపఁజాలునె భరియింప ♦ నుర్వి సుంగు.

గీ॥ ఓయి ఘణిరాజ! యాలింపు ♦ మొక్కమాట
వసుధ భరియింపఁ జాలిన ♦ వాడవీవ
వక్త్రమును వక్త్రముగఁదిప్పు ♦ వలను పడదు
ఈవు దుఃఖింప సుఖయింతు ♦ రెల్లజనులు.

చం॥ సలిలమ! సర్వదేహులకు ♦ శైత్యము నీవలనన్ లభించు, ని
ర్మలముగనుండు వక్త్రతన ♦ మైలనశించు స్పృశించినంత, జీ
వులకిల జీవనంబవనఁ ♦ బోలునిజంబుగ; నై న; నున్నతిన్
నిలువక పాటుచుందువతి ♦ నీచవధంబున కేమిచెప్పుదున్.

సీ॥ క్షామేఖిలంబోలు ♦ గంభీర కలశాల్చి
కడుపార నేకన్నె ♦ గన్నతండి,
ఫాలనేత్రుని శిరో ♦ భాగస్థ వ్రజంబు
తుహినాంశువే దాన ♦ తోడఁబుట్టు.

పదునాల్గు జగములఁ ♦ బాలించు విన్నాణి

వైకుంఠుఁ డేసతి ♦ పాణివిభుఁడు.

తేటిబోటుల యాట ♦ చాటల నేపారు.

వనజ మే వనజాక్షి ♦ కునికిపట్టు,

గీ॥ లలిత కలవాణి, వాణి, య ♦ న్నలువరాణి.

ఏలతాంగికే గోడలై ♦ యెసఁగుచుండు,

నమ్మహాలక్ష్మి, పృథ్వీతీచే ♦ నబల యగుటఁ

జపలయై దుష్టులం జేరు ♦ సంతతంబు.

కం॥ కుంభస్తనశ్రీమద జృంభిత

రంభానంభోగ సుఖము ♦ గ్రహియింపఁ దగున్.

జంభాకి; ఘటచేటి

సంభోగ విటుం డెఱుంగఁ ♦ జాలునె పుడమిన్.

చం॥ మణులు శిఖాకలాపముల ♦ మాడ్కి వెలుంగ, శరీరమున్ బ్రీతి

క్షణముఁ దృణింతు, జీవనము ♦ గాడుపు, వాసము భూబిలంబు, పా

క్షణమశుభంబు, వక్త్రీముఁ ♦ పంబు ద్విజిహ్వలగ్రాహుచుండు, నో

షణివర! నీదుచర్య యతివక్త్రీముగన్ గనుపట్టు నక్కటా!

గీ॥ ఆరయన్ విషభార న ♦ హనోమునను

అహివిభుండు గర్వింపఁ డా ♦ పంతయైన;

బిందు మాత్ర, విషంబున ♦ వృశ్చికంబు

కంటకం బూర్ధ్వ గతీబూను ♦ గర్వమునను.

గీ॥ దివ్యమగుచూతరసమును ♦ తృప్తిదీఱఁ

ద్రాగు పరభృతంబునకు గ ♦ ర్వంబులేదు;

కప్ప, కర్దమజలపాన ♦ కారణమున

రటరటధ్వని, జేయు ది ♦ క్తటములదర

ఉ॥ మేననువర్ణమున్ మొలకు ♦ మేఖలయున్ జెలువారముక్కునన్

మాసికమున్ ఘటించి మణి ♦ మాలలఁగంతమునందమర్చి న

న్మానముజేసి కాకి బలు ♦ మారులజూచిన రాజహంసమా
నే? నవచూతపల్లవము ♦ లిచ్చినగోకిలమై రహించునే?

ఉ॥ డాలెసంగంగ గృత్రిమన ♦ టాపటలంబునమర్చి, సింగపుం
బోలికగూర్చి, సింహపద ♦ మున్ శునకంబునకిచ్చినంత, గ
గ్గోలొనరించి మత్తగజ ♦ కుంభవిపాటనపాటవంబునన్
గ్రాలునో? యెంగిలాకులను ♦ గాంచిపయింబడి నాకకుండునో?

ఉ॥ తేలుచునీదుచున్ హృదము ♦ తీరమునంగలనీటద్రుళ్లుచున్
జాలరి హస్తమందుగల ♦ జాలమునంబడియుండి, యెట్టులో
నేలకుజాటు మీనమును ♦ నెవ్వడి నొక్కబకంబు మ్రింగె; నే
లీలలనై న యశ్నుము ఫ ♦ లించునె? దైవము కంటగించినన్

గీ॥ అపకృతికిఁబూనుకొనువాని ♦ కుపకరించు
ఘననిజన్మంబు సార్థకం ♦ బనుచునెంచి
తాల అువ్విన యామూఢ ♦ బాలకులకు
మధురఫలముల నొసఁగితో ♦ త్సైరుహంబ!

ఆ॥ వె ఉల్లిచేయుమేలు ♦ తల్లిచేయదనంగ
దనరు నుల్లితనదు ♦ తావి వలన
నింద్యమైనయట్లు ♦ నిఖిలపదార్థంబు
లొక్కదోషమునకుఁ ♦ దక్కువగను.

చ॥ మృతునివ్రయోజనంబు ఘటేయిల్లునె? లోభికిఁద్యాగముండునే?
పతినెడఁబాసి జార్జ వల ♦ వంతకుఁ జిక్కునె? యెన్నఁడైన దు
ర్మతి కపటంబుఁబాసి వర ♦ మైత్రికిఁ జొక్కునె? సర్పమోర్పునన్
క్షీతిని మెలంగునే? యజుని ♦ సృష్టిగనుంగొనుడింతయేటికిన్.

గీ॥ వసుధఁగలయెట్టి యుత్తమ ♦ వనితనై న
విశ్వసించిన పురుషుండు ♦ వెంగలీడు!
రాజు వలచినయట్టికై ♦ రవిణియకట!
మధుసబ్బందసంభోగముం ♦ బాయకుండె.

గీ॥ అజ్ఞాతనా, లేక యధిక రా ♦ గాతీశయము
 వలననో? రాజు గాజు నా ♦ దల ధరించి
 వంత నయ్యదిమాణిక్య ♦ మనఁగఁదగునె?
 విదితమగు రత్న శాస్త్ర వి ♦ వేకమునను.

గీ॥ పంకమనుశంక, నీపాంక ♦ మింకునట్లు
 పామరులు తోసిపుచ్చిన ♦ వగవఁదగునె?
 నీదునువయోగము గ్రహించు ♦ నృపులులేరె?
 ఓసి మృగమదమా! దుఃఖ ♦ మోర్చుకొనుము.

— ❀ మి శ్రీ ప్ర క ర ణ ము ❀ —

గీ॥ పరుని ముఖమున వెడలిన ♦ పరుషవాక్య
 మాపుడు వచించెనేన్ బరి ♦ హాస మగును;
 అన్యకాష్టంబునం బుట్టి ♦ నట్టి ధూమ
 మగరున జనించెనేన్ ధూప ♦ మనఁగఁ బరఁగు.

గీ॥ సిరుల నిమ్మని నిన్ను యా ♦ చింపలేదు
 గృహమునుండి యావంతయు ♦ నీయవలదు
 పలుకు తోడ్పాటు వలన లే ♦ వడియుఁ గలదె?
 ఓయి యుద్యోగి! యుపకృతి ♦ కోపలేనా?.

గీ॥ స్వస్థలంబును బాయని ♦ వఱకు నీకు
 పరుణ భాస్కరు లిరువురుం ♦ బ్రాణసఖులు
 స్వస్థలముఁ బాసినంతనై ♦ జలరూపాంబ!
 వార లిరువురు నీకెట్లు ♦ వెరులైరి?.

గీ॥ వనమును దహించు వేళను ♦ వహ్నికతుల
 గతులఁ దోడ్తే నయట్టి యా ♦ గాలిదయ్య
 మింటి దివ్వె నేటికి నశి ♦ యింపఁజేసె?
 షోహదము దుర్బలుని యందు ♦ సంఘటిలునె?

శ్రీ॥ పోలుపరాని సంపదలఁ ♦ బొంది భుజించెడు శక్తి, యు త్తమ
 స్త్రీలనుఁ గూడి వారల ర ♦ తిన్ దనియింపఁగఁ జేయుశక్తి, మే
 వేళ ధనంబుఁదెచ్చి నిరు ♦ పేద కొనంగెడు దానశక్తి, యు
 ద్వేల తపఃఫలంబున ల ♦ భించెడు, నల్పముగన్ లభించునే?

క॥ అనుచితకర్మ మొనర్చిన,

ధనికులతో బలులతోడఁ ♦ దగని విరోధం

బున కొగ్గినఁ గాంతల న

మిన్న నిక్కంబుగ నకాల ♦ మృత్యువు వచ్చున్.

శ్రీ॥ తాఁగయగు భార్యతోఁ గాపు ♦ రంబు తగదు

హీనుఁ డగువాని స్నేహంబు ♦ నెన్నఁదగదు

చెలఁగి మారాడు భృత్యుని ♦ నిలువఁ దగదు

సర్పము మెలంగు నింట వా ♦ నంబు దగదు.

శ్రీ॥ న్యాయమార్గంబు విడువని ♦ యార్యవరుని

నన్నిధింజేరి తోడ్పడు ♦ జంతువులును,

న్యాయమార్గంబుఁ బొసిన ♦ యల్పమతిని

నాదరింపక విడుచుఁబో ♦ సోదరుండు.

క॥ సమధికమగు నెయ్యము, వి

య్యముఁ, గయ్యము, మంతనంబు ♦ నాటయు, సంభో

గము, సద్విద్యాభ్యాసము

సములకు శోభిల్లునండు) ♦ సరసకవీంద్రుల్.

శ్రీ॥ బాంధవులు, బ్రేమ దైవారఁ ♦ బ్రాణసఖులు,

విద్యయును, గౌరవము, లేని ♦ విషయమునను,

ఒక్క ఊణమైన నిలువకు ♦ మోయి సఖుడ

నిలిచినన్ హాని యందురు ♦ నిపుణమతులు.

శ్రీ॥ మూర్ఖుడగు శిష్యునకుఁ జేయు ♦ బోధనమాన

దుష్టయగు భార్యను భరించు ♦ కష్టమునను

- ఉద్ధతుల శత్రువుల సంపా ♦ యోగమునను
 దుఃఖభాజనుండగుఁ బండి ♦ తుండునైన,
 గీ॥ గణకులం దిట్టు, బోనున్న ♦ కలిమివాఁడు
 ఉఱక వైద్యులఁ దిట్టుఁ జా ♦ నున్న రోగి
 సంపదయు నాయువుంబోవు ♦ సమయమునను
 బ్రాహ్మణ ద్వేషముంబూనుఁ ♦ బార్ధివుండు.
- గీ॥ ఆత్మఁ బుట్టినబుద్ధి సా ♦ ఖ్యఫలసిద్ధి
 మఱియు సద్గురు బుద్ధి సం ♦ పత్సమృద్ధి
 వరులు బోధించు బుద్ధి యా ♦ పత్ప్రసిద్ధి
 ప్రమదలకుఁ బుట్టు దుర్బుద్ధి ♦ ప్రలయవృద్ధి.
- గీ॥ తనకు ననుకూలుఁ డగు సుహృ ♦ ద్వర్ నితోడఁ
 దనకు ననుకూలవతియైన ♦ తరుణితోడ
 వినయ విశ్వాసములఁ గొల్చు ♦ భృత్యుతోడ
 నతుల గుణభూషితుండగు ♦ నధిపు తోడ
 జనుఁడు తనకష్టములఁ దెల్పి ♦ సౌఖ్యమొందు.
- గీ॥ అన్వయాగత భూరి వి ♦ ద్యాధనంబు
 నన్వయాగతైశ్వర్యంబు ♦ నలరఁగ్రామి
 పండితా ఖండలునకును ♦ ప్రభువునకును
 స్వాంతమున నైనలేదు గ ♦ ర్వాతిశయము.
- గీ॥ శకునమును, ధర్మమును, జ్యోతి ♦ షమును, వైద్య
 మర్మములను, ప్రాయశ్చిత్త ♦ కర్మ విధుల
 శాస్త్ర విజ్ఞానహీనుఁడై ♦ జనుఁడు వలికె
 నేని, బ్రహ్మ ఘాతుకుఁ డందు ♦ వాని బుధులు.
- గీ॥ మక్షికా మూషికంబులు, ♦ మశకములును,
 గణికయున్, యాచకుండును, ♦ గ్రామణియును,
 గణకుఁడున్, వీర లేడ్వరుం ♦ గరుణఁ బాసి,
 పరుల భక్షించు వారలై ♦ బ్రదుకుచుండు.

గీ॥ శాంతగుణ భూషితండగు • జననియందు
గౌరవం బుండ నేరడు • ఖలునిఁబోలి;
పాముఁ బూజించువార లీ • వసుధఁ గలరు
కరిని, గరుడునిఁ బూజించు • ఘనులు గలరె ?

గీ॥ అఖిల విద్యలఁ గలచిన • యవని సురులు,
సమర జయలక్ష్మీఁ బెండ్లాడు • క్షత్రియులును,
జనులు వినుతించు నీవి చే • సంపదలును,
ధగణి రాజిల్లు నందురు • తత్వవిదులు.

గీ॥ ప్రతిదినంబును బోవలె • రాజసభకు;
వృథమయ్యును తటితప్పి • వచ్చెనేని
రాజ పరివార పరిచయ • ప్రాప్తివలనఁ
దన యనర్థంబుఁ దొలఁగింప • ననువుపడును.

గీ॥ జవ్వనంబున నెవ్వఁడు • శాంతమూను
వాని శాంతచిహ్నం డన • వచ్చుఁ గాక
ధాతువులు క్షీణదశ నొందు • తరుణవందఁ
గడకు నెవ్వఁడు శాతుఁడు • గాకయుండు.

గీ॥ తండ్రి బుణకర్తయైన శా • త్రపునిఁ బోలు
జనని వ్యభిచారిణియ యైన • శత్రువుగనును
రూపవతియైన భార్య శ • త్రువుని మించుఁ
బుత్తుఁడును శాత్రుండగు • మూర్ఖుడైన.

గీ॥ వాక్కు పరుషంబుగానున్న • ధిక్కరంతు
మధురవాక్కులఁ బలికిన • మరుజులెల్లఁ
దనకు ననుకూల మిత్తులె • తనపమండు
కాకిఁ గోకిలం గనుఁడు తా • రాణమునక.

గీ॥ గృహిణి లేకున్న గేస్తున • కేల గృహము ?
పుత్రిసంతతి లేని క • శత్రుమేల ?

వినయ విశ్వాసములులేని ♦ తనుజుడేల ?

జాతకములేని జ్యోతిష ♦ చర్చయేల ?.

గీ॥ దోర్బలునిపొంత కేగఁడు ♦ దుర్జనుండు
దుర్బలుని పెం పణంపంగఁ ♦ దొడరుచుండు
నశ్వము, గజంబు, వ్యాఘ్రంబు, ♦ హరియు, మండ
బలికి మేకనే కోరు, దే ♦ వతయు నకట.

గీ॥ రాజ్యము నశించునందు ♦ ర్మంత్రీవలన!
గ్రామము నశించు మద కుంజ ♦ రంబువలనఁ
గలిమి వినశించునందు మా ♦ తులునివలన,
సకలము నశించునందు స్యా ♦ లకుని వలన.

గీ॥ ఖలునియందు రహస్యంబు, ♦ జలమునందు
తైలమున్, బ్రాజ్ఞునందు శా ♦ స్త్రంబు, వనము
నందు దావాగ్నియున్, దమ ♦ యంతఁ దామె
స్థానబలమును బట్టి వి ♦ స్తారమగును.

గీ॥ మద్య ముద్యోగ మాహార ♦ మైథునములు,
ద్యూతమున్, బోరితంబు, గం ♦ డూతి, నిద్ర,
పరసతి భోగ వాంఛయు; ♦ నరుల కిలను
వృద్ధిబాండుచు నుండు సే ♦ వించుకొలఁది.

గీ॥ చక్కఁదనముచేఁ గాంత నా ♦ శనముఁజెందు
రాజసేవచే వినశించు ♦ బ్రాహ్మణుండు
ఆవులు నశించుఁ జాల ద ♦ వ్వరిగెనేని
నాస్తియు నశించు నమిత లా ♦ భాశవలన.

గీ॥ అలుపులయ్యును గులజులఁ ♦ గలసిమెలసి
అలరుచుండుట తనకు శ్రే ♦ యస్కరంబు;
ఉముకఁబాసిన తండులం ♦ బుర్వియందు
మొలకనీనునె? తార్కాణ ♦ మునకుఁ గనుఁడు.

గీ॥ అలుపములెయయ్యు వస్తువుల్ ♦ గలసియున్న
నెట్టికార్యంబు సాధింప ♦ నేపుఁజూపుఁ
దృఢములు గుణత్వముంబొందె ♦ నేని, నెట్టి
సమదశమును బంధింపఁ ♦ జాలుఁగాదె?.

గీ॥ తోడ్పడిన పూరుషున్, గృతా ♦ ర్థంచుదెగఱు
నాలివలపునఁ దల్లి, నో ♦ నాడునుతుడు
విభునియందు జాతాపత్య, ♦ ద్వేషమునా
రోగముగతించినంత నా ♦ రోగ్యశాలి
ధీరుడై వైద్యవర్యుని ♦ ధిక్కరించు.

గీ॥ బాలురకు, రాజులకు, ధన ♦ వంతులకును
వనితులకు, వృద్ధులకు, దేవో ♦ వంతులకును
గురువులకు, మూర్ఖులకు, నీతి ♦ కోవిదులకు
నెన్నఁడు నెదిర్చియుత్తరం ♦ బీయఁదగదు.

గీ॥ కాంతయున్, గీర్తియున్, బుత్తి ♦ సంతతియును
పాడియున్, బంటయున్ ♦ దోటవలనిఫలము
భూరినిక్షేపమియేడుఁ ♦ బూర్వపుణ్య
షశమున లభించుఁ దననేర్పు ♦ వలనుపడదు.

కం॥ రాజైవ్విధిమెలఁగిన భూ
మిజనులది లెస్సయనుచు ♦ మెలఁగుదురు “యథా
రాజాతథాప్రజా” యని
ధీజనులు వచించు పద్ధ ♦ తిన్ మునువినమో?

గీ॥ ఓర్పునకు సాటియగు తపం ♦ బొప్పదెందుఁ
దృష్టిమించిన సౌఖ్యంబు ♦ పృథ్విలేదు
అధికమగు నాశకంటెను ♦ వ్యాధిలేదు
తయనుమిఱినధర్మంబు ♦ తనరఁబోదు.

వ॥ విశయంబుండిన విత్తముండదచటన్ విత్తంబు దీపించినన్
 విశయం బుండదు, లక్ష్మీయున్ వినయమున్ బెంపొందు బో,
 యందు వా

గృనితన్ జూడము; సర్వసద్గుణ గణభ్రాజిష్ఠ సృష్టింప న
 వ్యసజాతోద్భవుఁ డేటికో మఱచె విద్వాంసుల్ విచారింపఁగన్.

సీ॥ కథ పితృ వాత వి • కార జాతంబంచు

నెలమి వైద్యులు మందు • లిచ్చుచుండున్,

గృహచారపశమున • గలిగిన దంచు జ్యో

తిర్విదుల్ గృహగతిం • దెలుపుచుండున్,

భూతాభిషంగ సం • భూత రోగంబంచు.

మంత్ర తంత్రజ్ఞులు • మలయుచుండున్,

గతజన్మ నంచిత • కర్మ దోషంబంచుఁ

జెలఁగి తత్త్వజ్ఞులు • పలుకుచుండున్,

గీ॥ ఇంక సందేహమెట్టికె • దృష్టి దోష

పశమున జనించె నని వృద్ధ • పనిత లండ్రు;

అక్కటా! రోగ మెవ్విధి • నణఁగుననుచు

నాత్మఁ జింతించుచుండును • వ్యాధితుండు.

గీ॥ జాతకీయ యుధా వృధా • శాంతికొఱకు

శీఘ్రముగ రాజగృహమును • జేరుకొంటి;

నెలమి మందస్మితాస్యుని • నృపునిఁగంటి;

నలరుఁ దేనియ లూలు మా • టలనువింటి;

నకట! యాకొంటి యత్నంబు • వృద్ధమంటి.

గీ॥ బ్రాహ్మణుం డగ్ని, వారాశి, • రాజు, యముఁడు

జరము, గృహంబు, నను నట్టి • సప్తనిధులు

నెల్లవిధముల యత్నించి • యెవ్వఁడేని

నింపఁజూలునె తన నేర్పు • నిన్వటిల్లు.

గీ॥ ధనమునన్ భోజనంబున * దారయందుఁ
 బురుషుఁ డీమూట నలత్పప్తిఁ * బొందవలయు
 దానమునను, సద్విద్యను * తపమునందుఁ
 బురుషుఁ డెన్నఁడు సంతృప్తిఁ * బొందరాదు.

గీ॥ వరకులంబున జన్మించి * సిరులఁబడసి
 ఇందియంబుల సౌఖ్యవం * బెనసియుండి
 ఎవ్వఁ డాత్మ హితంబు గగ్గి * హింపకుండు
 నాత్మఘాతుకుఁ డచ్యుతఁ * డవనియందు.

గీ॥ మంచిమాటలఁజెప్పి బో * ధించినంత
 సుజనుని బోలఁజాలునె * కుజనుఁడెందు;
 గాంగ శీకర స్నాపిత * గార్దభంబు
 ఉక్త మాశ్వంబు కిరణిఁ బ * ర్వెత్తఁగలదె?.

గీ॥ సంపదయు, సత్స్వభావంబు * సంతతియును
 నత్యమును, నరస్వతియు న * జ్ఞుల మైతి
 నద్గతియు, నాఁబడు నకార * నప్తకంబు
 వసుధ లభియించుకే యెట్టి * వానికైన?.

చం॥ ధనము జనాళికిన్, గరికిఁదంతములున్, ఫలముల్ కుజాళికిన్
 వనితల కందమున్ మృగ గణంబునకున్ బలంబు, ఘోర ద
 ర్శనమునకున్ గజాళికినిఁజర్మము, చిల్కకు ముద్దుపల్కులున్
 అనయము నిన్నియున్ గుణములయ్యు విరోధకరంబు లక్కటా!.

గీ॥ ఇంద్రుఁడవు చంద్రుఁడవు నీవు * పేంద్రుఁడవని
 ధనికుని నుతించు మనుజుండు * ధనముఁగోరి;
 ఈశ్వరుని నట్లు విచితించు * నేని, ఘోర
 సంసరణవాఁగి దరియింప * జాలు గాదె?

గీ॥ సుతునిమించిన లాభ మె * చోట, గనము,
 అలికంబెను హెచ్చు సౌ * ఖ్యంబులేదు

✓ ధర్మమునుమీఱు సాయంబు ♦ తనరెబోదు
అన్యతమును బోలు పాతకం ♦ బవనిలేదు.

❖ శ్రీలు, ధనంబు, యశావనము, ♦ చేవయు, దుష్టులతోడి మైత్రియున్
చే ల లభించు పంటయును, ♦ చెన్నగఁ బ్రబ్ధిన మబ్బు నీడ, పై
పోలున నున్ని, తజ్జనులఁ పొందికయున్ బరికించిరేని మీ
సాలకు నంటు. తేనియలఁ చందమునన్ మదికింపు నింపెడున్.

చం॥ ఇతరునిపోల్కి బంధుజనుఁ జేనియుఁ దోచు హితంబులేక, స్నే
హితుఁడగు పూరుషుం డితరుఁ జేనియు మిక్కిలి ప్రీతిఁగూర్చు; రు
గ్గత యహితంబుగాదె నిజఁ గాత్రజమయ్యు, మహాపథం బొగిన్.
హితముగనుండుఁగాన జనిఁయించినదయ్యు; నదేమి చిత్రమో?

గీ॥ వరునఁదప్పని జలబిందు ♦ పాతమునను

ఘటమునిండు చందాన జ ♦ గానఁ దనకు

ధనము, ధర్మంబు, విద్యయు ♦ ననుభవంబు

గ్రమముగ లభించు నాసక్తి ♦ గలిగియున్న.

చం॥ పరులకు నంతుశంబయిన ♦ బల్కిని, ధర్మముఁ దప్పనట్టి భూ
వరుఁడు, విరాగియైన వర ♦ పండితుఁడున్, పతిభక్తిఁగ్రాలు న
త్తరుణియు, గల్మితోనలరు ♦ దాతయు, శత్రుని పాతవేళలన్
తెటవక నిల్చు వారువము ♦ పృథ్వికి నాభరణంబు లారయన్.

గీ॥ పీనజఘనస్తనంబుల ♦ పెంపుఁగాంచు

సత్కులాంగన వస్త్ర వి ♦ స్తారమునకుఁ

దసివిఁగాంచని చందాన ♦ దాత, తనకు

మెంత ధనమున్నఁ జాల దం ♦ చేవగించు.

గీ॥ కమలగర్భుని నిరసించి ♦ ఘనత కెక్క

శిల్పి శిల్పచాతుర్య వి ♦ శేషమునను

స్వర్ణకమలంబుల సృజింప ♦ వచ్చుఁగాక

పరిమళంబును బుట్టింప ♦ వలఁతి యగునె ?

గీ॥ జనుఁడు, నిజజేశకవియెట్టి ♦ ఘనతఁగనిన
నన్యదేశీయునిన్ మెచ్చి ♦ యాదరించుఁ;
దనకులాంగన చక్కని ♦ తరుణియయ్యు,
నన్యకాంతను వీక్షించి ♦ యలరు విటుఁడు.

గీ॥ బోనమిడినంత నెంతటి ♦ పూరుషుఁడును
మధురవాక్కులఁ బ్రణవించు ♦ మనుజుఁజూచి,
మోమునం బోన మిసువంత ♦ పూసినంత
వరమృదంగంబు మధురార ♦ వంబుఁజేయు.

గీ॥ జారునకుఁ జోరునకువై రి ♦ చందురుండు,
మూర్ఖుఁడగు శిష్యునకు వై రి ♦ బోధకుండు,
జారయగు భార్యకున్ భర్త ♦ శాత్రువుండు,
యమునిఁబోలును లోభికి ♦ యాచకుండు.

గీ॥ తాపఘర్షణచ్ఛేదన ♦ తాడనముల
స్వర్ణమును బరీక్షించెడు ♦ చందమునను
తొలుత శ్రుత శీలకులకర్మ ♦ ములనుబట్టి
పురుషుఁ బరికింపవలెనండు) ♦ సరసజనులు.

గీ॥ అరయ మంత్రంబుగాని య ♦ క్షరములేదు
ఔషధముకాని మూలిక ♦ యవనిలేదు
అక్కటకురాదు పూరుషుం ♦ డనఁగరాదు
యోజకుండెవ్వఁడిలఁ దత్ప్రీ ♦ యోగమునకు?.

గీ॥ అకట! భూపాలుఁడవివేకి ♦ యయ్యెనేని
నాశ్రితులయందు సుగుణంబు ♦ లణఁగుఁగాదె?
పతి, నపుంసకుఁ డయ్యెనేన్ ♦ సతికినెందు
హావ భావ విలాసంబు లలరఁగలవె?.

గీ॥ బ్రాహ్మణుల కల్పవృక్షమా! ♦ భాద్రపక్ష
మా! మముంబాసి యేచాయ ♦ కరిగితకట!

వార్ధి డిండిరపాండుర • వర్ణకుల్య
పాయసఘృతాన్న భోజన • ప్రాప్తితొలగె.

ఉ॥ “పాలనుబోలునీయశము • బండితులున్ గవులున్ నుతింపఁగన్
హాళిని విన్నవార లెవ • రా దల లూపక యుందురంచు లోఁ
జాలభ ముంబుఁ జేసి యల • సారసగర్భుఁడు భూమిఁబోవ భూ-
పాలక! యాలకింపు మహి • వర్యుస్సృజించెను కర్ణహీనుఁగా”
(అని యొక కవి రాజు బొగడెను.)

సీ॥ సద్విద్యలకు నెల్ల • సత్కవిత్వము రత్న
మాకాశతలరత్న • మబ్జహితుఁడు,
పండితవర్యుండు • వరసభారత్నంబు,
శ్రీవణరత్నంబు భా • గవతగాధ,
యామినీరత్నంబు • యామినీకరుఁడు, శ
య్యారత్న మంభోరు • హామతాక్షి,
జాజిపూవళుల పు • ప్పములకురత్నంబు
తరుణులకెల్ల ర • త్నంబురంభ,
గీ॥ కాళిదాసుండు రత్నంబు • కవులకెల్ల,
సకలముతురత్నమరయ వ • సంతముతువు,
దైవములకెల్ల రత్నంబు • దైత్యవైరి,
రాజవరులకు రత్నంబు • రాఘవుండు.

మ॥ “వినుమోయాయధికారి! యాచకుల, నీ విందన్పుమాత్మీయులన్
గనిప్రేమింపుము, సాధుబంధుజన సత్కారంబుఁ గావింపుమేన్,
నినువర్జించితి నేని, నిన్ జనులు మ • న్నింపంగ రారంచు” లే
ఖని నీవీనులఁ జెప్పుచున్నది, మదిన్ • గీడెంచి మేలెంచుమాన్
(అని యొకఁడు వీనులఁగలముఁబెట్టుకొనియున్న యుద్యోగిఁజూచి
పలుకుచున్నాడు)

గీ॥ ధర్మముఁ బానర్ప నెన్నండు • దలఁపఁబోరు
మాట మాత్రంబునకు నై న • మనుజులకట,

పాపమున కుద్యమింతురు; • స్వాంతమేపుడు
దండుగకునొప్పు, నొప్పుదు • ధర్మమునకు.

గీ॥ వినియు నూహింపజాలని • మనుజునెడల
నొర్యులు వచించు వాక్యంబు • వ్యర్థమగును;
అక్కటా! భర్త జాత్యంధుఁ • డయ్యెనేని
నతివ యందంబు చందంబు • వ్యర్థమగును.

గీ॥ విజయలక్ష్మిని వరియించు • వీరవరుఁడు,
వాణికరుణను భాషించు • పండితుండు,
జూచినంతనే పలపించు • సుందరాంగి,
శౌరవించెదరన్యు తె • క్కడకుఁజనిన.

గీ॥ వసుధఁ జీమయు, దయ్యంబు, • వైష్ణవుండు,
మత్కుణము, భస్మదర్శన • మాత్రమునకు
భయముపెంచున దవ్వుగఁ • బటచుచుండు;
కారణంబేమి? యూహించు • పారుగలరె?

ఉ॥ మేలనవచ్చుభాల్యమున • మృత్యువు, యశావనపేళ లేమిచే
జాలఁ గృశింపరాదు; వెల • చాన, యణంకువఁ నప్పినట్టి యి
ల్లాలికి హెచ్చుగాదె? ఖలుఁ • డొ జనవాధుని కొల్వకంటె, నా
పోలుఁ ద్యజించి కానలకుఁ • బోయి తపించిన మోక్ష మబ్బుదే.

ఉ॥ పూల సృజించె నేమలయ • భూజమునందు? మనోజ్ఞకాంతులన్
గ్రాలు పసిండికిన్ దగిన • గంధ మొనంగెనె? పండితాళికిన్
శ్రీలు లభింపజేసెనె? సృజించెనె పండ్లను పుండ్రమందు, దొ
లేవులుపు తప్పలన్ దెలుపు • పెద్దలు వేలుపులందు లేనొకో?”

గీ॥ ఇంద్రలోకంబు హెచ్చేమి • యేకమాత్ర
గురునితోఁ గవితోఁ గలా • ధరునితోడఁ
గ్రాలు; మర్త్యలోక మనేక • కపులతోడ
గురులతోఁ గలాధరులతోఁ • గొమరు మిగులు.

గీ॥ ఎవని గుణములఁ బెరవార ♦ తెన్నుచుండు
వాఁడు ఖలుఁడయ్యు సద్గుణ ♦ వంతుఁ డగును;
ఎవఁడు తన గుణంబులఁ దానె ♦ యెన్ను కొనునొ?
హీనుఁడన నొప్పు వాఁడు దే ♦ వేండుఁ డయ్యు.

గీ॥ నల్లులకు జంకె, యిందిర ♦ నలినమునను
పండుకొనియుండె; హరి క్షీర ♦ వార్ధిఁ జేరె,
మంచు కొండకుఁ బోయె ను ♦ మాధవుండు,
అహహ! చలికాల మితరుల ♦ కభయ మొసఁగె.

గీ॥ శ్రీతజనావనంబును, దుష్ట ♦ శిక్షణంబు,
శిష్ట రక్షణంబును రాజ ♦ చిహ్నములగు,
గంధిలాభిషేకము, వస్త్రు ♦ బంధనంబు,
వ్యజనమును లేవె? యూహింప ♦ వ్రణమునకును.

గీ॥ సతత గమానంబు వలనను ♦ సంభవించు
పరిచయంబునఁ దనగౌర ♦ వంబణంగు;
మలయగిరి భిల్ల కామిని ♦ మలయజంబు
నింధనోప యోగంబున ♦ కెలమిఁ ద్రొంచు.

చం॥ పరసతిఁ గోరరాదనుచుఁ ♦ బాతకమంచెఱుంగండె రావణుం
డరయనివాఁడె ధర్మజుఁడ ♦ హంకృతిఁ గేళికిఁ జొచ్చె? జానకి
వరుడవివేకి యే యకట! ♦ బంగరు లేడికి నాసఁజెందె ? ను
స్థిరమతికైన, జ్ఞానము న ♦ శించును సేగి ఘటిల్లు వేళలన్.

గీ॥ హీనుఁడయ్యును, విద్యా వి ♦ హీనుఁడయ్యు,
నీచకుల సంభవుండయ్యు, ♦ నియతిలేని
వాఁడ యయ్యుఁ జేరువ నున్న ♦ వానిఁ జేరుఁ
గామినీ వల్లికలఁబోలి ♦ త్నావరుండు.

మ॥ పరులన్ బట్టుకొనంగ, భీతిలి వడిన్ ♦ బర్వెత్తు గుఱ్ఱంబు వే
మరలింపంగ, ధనుస్సు, డాలును, ధరింపన్ జాలు డాకేలు; దు

మృగరక్తశ్యంబులఁజేయుదక్షిణము; త్యాగంబొందు లేకుండుటన్
 పరసీ జోద్యవ్రుడుంచే వామకరమున్ • శౌచాధికారంబునన్.

గీ॥ వసువు లంగల మండల • ప్రభువులయ్యు
 బహుళ దారిద్య్రముంబొందు • వారు లేరొ?
 దినము విభజించి వరుసగ • నినుడు, రాజు
 నలరు చున్నార తార! యే • కాంబరమునన్.

గీ॥ శీలభారంబునన్ గాంత • చెలువు మీఱు
 బుష్ప భారంబునన్ వల్లి • పొలుపుఁ దెలుపు
 సర్థ భారంబునన్ వాణి • యలరు చుండు
 నెవ్వఁడీ మూడు-సంపద • తెనయఁ గలఁదొ?

గీ॥ కవులఁ బూర్వుల, లెక్కింపఁ • గాళిదాస
 కవి, కనిష్ఠికాధిష్ఠిత • ఘనతఁ గొనియె,
 వాని సరియైన కవి ధాత్రి • లేని కతన
 సార్థ వతియై యనామిక, • యవని నుండె.

గీ॥ ఎలమి నెవ్వనిచేఁ గాంత • యలరఁ గలదొ?
 వాడె పూరుషుఁ డనఁజెల్లు • వసుధ యందు;
 రసికుడే శ్లోకమునకు నిం • పెసఁగ నలరు
 నదియ, సుశ్లోకమని యందు • రార్య వరులు.

గీ॥ గురు కృపాలబ్ధ సాహితీ • గరిమఁ గ్రాలు
 కవివరేణ్యుండె యయ్యు, ని • క్కముగ నితర
 పండితులు బాగు బాగను • వఱకు నెట్టి
 కవికిఁ దృప్తి యుండదు తన • కవిత యందు.

మ॥ ధన హీనుండును, నేత్రహీనుండును, కాం • తాహీనుడౌదీనునిన్
 గని విశ్వేశ్వరుఁ డొయియొందువరమున్ • గాంక్షింపు” మన్నంతనే
 విని యాతండనె నిట్లు “భక్త వరదా! • వీక్షింపఁ గాంక్షించెదన్
 జనులోహో యన ఛత్ర చామరములన్ • రాజిల్లు నత్పుత్రునిన్.

గీ॥ చిత్త మిగురొత్తఁ దనకెంత • విత్తమున్నఁ
గృహముఁ డనుభవింపఁడు గాదె • దృష్టిఁదీట;
నహహా; చూకంత జలమగ్న • మయ్యు శునక
మానశాలక జలము జి • హ్వను స్పృశించు.

ఆ॥ వె॥ అబల ప్రబలయైన; • నధిపుండు ఖలుడైనఁ
జదువులేని మంత్రీ • సంఘటిలిన,
వైద్య వృత్తి యకట • వర్తకంబై నచోఁ
బ్రాణ విత్తములకు • హాని యొదవు.

చం॥ కలిమికి బల్మికిన్ గనులఁ • గానక సంచరియింతు, దైవమున్
దలఁపరు, లోభ చిత్తులయి • దానము నెన్నరు, లేని వేళలన్
దలఁతురు; కారత యావన మదంబున భర్తను ధిక్కరించి, మా
యలఁ బచరించి; వృద్ధ యయి • సంతఁ బతివ్రతఁబోలుకై వడిన్.

మ॥ “వల సొప్పారఁగ నీధు గంధ లలనా • వక్త్రానప్రాన్మాదిన్
బలిమిన్ నిర్భర మన్మథోత్సవ సుఖ • ప్రారంభ సంరంభిన్
అలరం జొచ్చితి, వెచ్చఁబెట్టితి శరీ • రారోగ్యమున్ భాగ్యమున్;
భళిరా! యిప్పుడు మోక్ష కామినయి దైవంబున్ బ్రసంశించెదన్”

(ఇట్లొక పుద్గుని పశ్చాత్తాపము)

చం॥ జనులకుఁజూడ సర్వగుణ • సంపద రాజిల దొక్క ప్రజ్ఞచే
ఘనమగు కీర్తి చేకురు జ • గంబున; గేతకి పండ్ల నీనునే?
పనసకు సారభ ప్రసవ • వైభవ మున్నదే? నాగవల్లికన్
గనుఁగొనఁ బండ్లుఁ బూవులును • గ్రామిని? గౌరవ మొందకున్న వే

గీ॥ సంతతానుయాతానేక • జనులతోడ

సన్మజనభృత దేహియై • యరుగుచుండు;

బోల్చి చూడంగ నధికార • పురుషునకును

శేవమునకు భేద మున్నదే • జగమునందు?

గీ॥ తిరువురం బెడ్లి కూడి కా • పురము నేయు

వాని దురవస్థ వర్ణింప • వశమే మనకు.

బిలముబహిరంతముల నుండు * పిల్లి కహిణి
నడుమఁ జిక్కిన యెలుక చం * దాననుండు.

గీ॥ సతముఁ గూర్చుండు, వక్రండు, * వష్టరాశి
యందు వర్తించు, వడిఁ దృఢి * యంబుఁగోరు,

బదునొకండవ రాశికి * బయలుపడును;
పదియవ గ్రహంబు జామాత * వసుధయందు.

గీ॥ స్వర్గము తృణంబు, బ్రహ్మ జి * జ్ఞానువునకు,
బ్రాణము తృణంబు సమర వి * హారమతికి,
నూర్ధ్వరేతస్సు గలవాని * కువిద తృణము,
సంసర్షణ నిస్పృహునకు ము * జ్జగము తృణము.

చం॥ ధరణి జనాభి కెయ్యది మ * దంబు జనింపఁగనీయ దయ్యదే
సిరి యననొప్పు, నాశను తృణఁజెచిన యాతఁడె భాగ్యశాలి, యె
వ్వరునున పిశ్వసింపఁదగు * వాడె సఖుండగు, గామ లీలలన్
భారయక స్థైర్యచిత్తుడగు * పూరుషుడె విజతేంద్రియుండగున్.

గీ॥ సత్కులజనకుఁ గన్య నొ * సంగవలయు,
గళల శిక్షితుఁ గావింప * వలయు సుతుని,
దుష్టులకుఁ గూర్పవలయును * కష్టములను,
చిత్తమును ధర్మపథమును * జేర్పవలయు.

గీ॥ కరుణ దైవార నొకవేళ * గారవించు,
గోపమున నొక్కతటిఁ ద్రోయు * గూపమునను,
అవ్యవస్థిత చిత్తుల * యత్యనుగ్ర
హగ్రహంబులను గ్రహింప * నజుని వశమె యి.

గీ॥ దెబ్బగలచోట మఱియొందు * దెబ్బతగులు,
లచ్చితొలఁగిన జరరాన్ని * పెచ్చుపెరుగు,
నాపదలయందు వైర ము * తృధికమౌను,
సంకటమునందనిష్టంబు * సంభవించు.

గీ॥ అళికులంబు సుగంధంబు • ననుసరించు,
 వినయగుణ భూషితుని లక్ష్మి • యనుసరించు,
 నంబువులు నిమ్మమగు భూమి • ననుసరించు,
 నజుని లిఖితంబుఁ దన బుద్ధి • యనుసరించు.

గీ॥ వసుధఁ జౌర్యంబు, జూదంబు, • వర్తకంబు,
 నతుల మంత్రశాస్త్రంబు, రా • జాశ్రయంబు,
 దొలుత నీయైదు నత్యంత, • ఫలమొసంగు;
 నంతకంతకు ఘటియించు • నధిక హాని.

గీ॥ భారతీదేవి కింగల • వలుఁద చనులు
 హృద్య సంగీత సాహిత్య • విద్యలందు;
 గీత మనునది జనుల కా • పాత మధుర
 మరయ సాహిత్య మాలోచ • నామృతంబు.

గీ॥ పరముఖంబుల వీక్షించు • పక్షతి యొప్పు
 జ్ఞాన మావంతయును లేని • కవియొకండు,
 పథ్యపానంబు లరయని • వ్యాధితుండు,
 నక్కటకు రానివారని • యార్యు లెదుర్.

గీ॥ ధృతి వహించినవాఁడును • దీర్ఘరోగి
 వైద్యునకు లాభముంగూర్చు • వారు గారు;
 ధృతి విహీనుండు మఱియు న • దీర్ఘరోగి
 వైద్యునకు లాభముం గూర్చు • వార లరయ.

గీ॥ వైద్య దంభంబుఁ గలవాఁడు • వ్యాధితునకు
 ధైర్యము, నధైర్యము, నొసంగఁ • దగదు తగదు;
 ధైర్యముండిన, లేక, య • ధైర్యమున్న
 ధనమొసంగఁడు రోగి వై • ద్యునకు నకట !.

గీ॥ “కఠిన పథ్యంబ”ని వచించి • కపటవైద్యుఁ
 డెట్టి దుష్టపథమునైన • నిచ్చుచుండు;

హృదితుఁడు చచ్చెనేని న ♦ పథ్య దోష
మనుచు వచ్చియుండు, బ్రదికిన ♦ ఘనతఁగాంచు.

శా॥ దైవజ్ఞత్వము, మాంత్రికత్వమును, తంత్రప్రజ్ఞయున్ వైద్య వి
ద్యా వై శద్యము, చాటుకొశలము, సద్వాప్తపార, ముక్తకృత
వేదితంబును గూర్చు, నంతకుఁబయిన్ విద్యాబలం బొందినచే
శ్రీవై వశ్యముఁబొందు మానవుఁడు నిఁజ్జేపంబు ప్రాప్తి చెనాన్.

గీ॥ కవివరప్రోక్త కథనంబు ♦ గ్రామమునకొ,
వరగజాశ్వములకొ, లేక ♦ వస్త్రమునకొ,
భోజనప్రాప్తికొఱకొ, తాం ♦ బూలమునకొ,
అక్కఱకు వచ్చుచున్నది ♦ యవనియందు.

గీ॥ పుత్రివతులగు నిరువురు ♦ పౌలతులున్న,
భర్తృహీనయై దుఃఖించు ♦ భగినియున్న,
సంతతము సంతఁ గలహంబు ♦ జరుగుచుండు
దాని పై రింప శక్యంబె ? ♦ ధాతకై ను.

గీ॥ మించి మరణకాలము సమీ ♦ పించుదనుకఁ
బ్రాణుల యముండు బాధింపఁ ♦ బాలుపడఁడు;
కాల నియమంబు దప్పియె ♦ క్కడకుఁ జనిన
ధనము ధన మరచు ఋణదాత ♦ తగవులాడు.

గీ॥ బహుముఖంబుల జతరాగ్ని ♦ ప్రజ్వలించె,
నెలమి శీతోష్ణములను స ♦ హింపఁజేసె,
నడువ శక్తియుఁ బుట్టించె, ♦ జడత మాన్చె,
నహహ ! దారిద్ర్యమతుల సి ♦ ధ్ధావధంబు.

గీ॥ క్షణము మాత్రంబ యుండును ♦ గ్రహమదంబు,
యామమాత్రంబ యుండు ను ♦ రామదంబు,
నడుమఁ గలిగిన సంవ దు ♦ న్మాద మదము
చచ్చుపర్యంతముండు దుష్టనుల కకట.

గీ॥ జనుల వంచించి యాజ్ఞించు ♦ ధనమదాంధుఁ
జైదుగవ్వల యీవికి ♦ సతీశయించి
నర్వశాస్త్రంబులం దానె ♦ చదివినట్లు
వండితుల ధిక్కరించు వా ♦ గ్వాదమునను.

గీ॥ హస్తమున జపమాలిక ♦ నవధరించి,
నడుమ నడుమను తనదు క ♦ న్నవను మోడ్చి,
బ్రహ్మమయమంచుఁ దత్వ ము ♦ వన్యసించు
వాఁడు వేదాంతి యను ఖ్యాతిఁ ♦ బడయఁజాలు.

నీ॥ అతుల శిష్టాచార ♦ మని పల్కి తులసి హృత్
తౌళనప్రకియల్ ♦ జరుపుటయును,
ధ్యానంబు సటియించి ♦ స్నానంబుఁ గావించి
దట్టంబుగా భూతిఁ ♦ దాల్చుటయును,
చాల దవ్వగనున్న ♦ మాలను వీక్షించి
గట్టిగాఁ బొమ్మించుఁ ♦ దిట్టుటయును,
అన్యులు వీక్షించు ♦ సంత పర్యంతము
నిత్యకర్మంబును ♦ నెఱపుటయును,

గీ॥ దేవతార్చన మనుచును ♦ దినము దినముఁ
గాలమంతయు వమ్ముగఁ ♦ గడపుటయును,
పామరులు మెచ్చ గౌర వా ♦ స్పదము లయ్యె
విద్యలేనేటి వైదిక ♦ వేషమునకు.

ఉ॥ “ప్రాయము మించె, వార్ధకము వచ్చె, నొనర్చిన పాతకంబు ల
న్యాయకృతంబు”లంచు మది నారసి కాలునిభీతి జెంది “నా
రాయణ! వాసుదేవ! రఘు! రామ! దయానిధి”యంచు వృద్ధుఁడా!
వేయి వచింతు వీవనుభ! నింపవా? యాత్మకృతాపరాధమున్.

గీ॥ ధర్మమిమఁ బూని యాజ్ఞించి ♦ ధనచయంబు,
భార్య వచ్చియుచునది వేద ♦ వాక్యమనుచుఁ,

జనకుఁ దోచినచే ధర్మ • మనుచు మేలగు
నపరకలికి నమస్కార • మాచరింతు.

నవర సములు—శృంగారము

సీ॥ లలితలావణ్య లీ • లా జల సంభూత

కమలంబుగాని, ము • ఖంబుగాదు,

కరిదోయి విందుగఁ • గ్రాలు నవ్వి వృణాల

యుగళంబుగాని, బా • హువులు గావు;

విరహులంజిక్కులఁ • బెట్టెడువై పాల

చయమగుఁగాని, కే • శంబుగాదు,

శృంగారజలమున • నెలమి నటించు మా

తన్వంబులు గాని నే • త్రములు గావు

గీ॥ మదనబాణాగ్ని సంతప్త • మానవులకుఁ

జెలువమీఱు శ్రోణీతీర్థ • శిలలతోడ

బ్రహ్మానిర్మించు నోకనరో • వరముగాని;

నలఁత గాదీమె యియ్యది • నిశ్చయంబు,

తా॥ చంపకగంధి! చంద్రముఖ! చంద్రుని రాహువు మింగిపోవు. నీ

సాంపలరారుమోముఁ బరి • శుద్ధ నవేందునిఁ గాఁడలంచి, భ

క్షింపగరాహు వింకగమ • కించు, శశాంకునిఁ జూచునే? ప్రియే

శింపుముగేహమందు నతి • శీఘ్రముగన్, వెలి నుండవచ్చునే?

మ॥ జడుఁడై వేదములన్ బఠించు నల య • బ్రాతాసనుండేడ? న

న్నఁడు నేకాంతలఁజూడ మిట్టివరసా • స్తవ్యంబు నిర్మించు పె

క్కడ? గౌరీహృదయేశుఁడీశ్వరుఁడు తన్ • గారించునంచున్ భయం

పడి పుష్పాయుధుఁడీగతిన్ యావతి రూ • పంబూనె నిక్కంబుగన్.

—: సఖి కర్తృక మానాననోదనము :—

సీ॥ ప్రియుఁడు నీపైఁగూర్చి • వెలయించి యలరింపఁ

బరుషవాక్కులనీవు • పలుకఁదగునే?

ప్రీతిసాధుఁడు నముఁగఁ దై నిన్ను వినుతింప

నిశ్చేష్టవై నీవు • నిలువఁదగునె?

ననుపుకాఁడనురాగ • మనుకూలుఁడై చూప

ద్వేషభావము నీవు • తెలుపఁదగునె?

ప్రేమదంబునను భర్త • సుముఖుఁడై దరిఁజేర

విముఖత్వమున నీవు • వెడలఁదగునె?

గీ॥ అందుచేఁగాదె విషమయ్యెఁ • జందనంబు,

అక్కటక్కట! పన్నీర • మగ్నియయ్యె,

నమృతకిరణుండు చండ మా • ర్తాండుఁడయ్యె,

దుఃఖకరమయ్యెఁ బ్రేమదంబు • తోయజాక్షి!

(అనియుక చెలికత్తె ప్రియుని గోపించిన కాంతనుగూర్చి పల్కుచున్నది)

గీ॥ వాలుఁజూపుల నిగిడించి • పట్టపగలు

ప్రియుల చిత్తవిత్తముల హ • రించెదీవు;

చంచలాక్షి! యపూర్వమీ • చౌర్యచర్య

ఎట్లు నీకబ్బెనో వచి • యింపరాదె?

చరి॥ రమణి! మనోహరాధర సు • ధారసధారలఁ గోలువేళ న

స్థిరమయి నామనరబభిల • షించుచు నున్నది శేషభావమున్;

గరములఁబట్టఁ గోరఁదగుఁ • గాదె? విరోచన పాత్రభావమున్;

గరమనురక్తి నీచెలుపుఁ • గాంచగఁ గోరెద నింద్రభావమున్

(ప్రియనర్మోక్తులు)

—• నయస్సంధి వర్ణనము •—

సీ॥ కనుగొనల్ మెలమెల్ల • గానేగుచున్నవి

శ్రీవణపుటంబుల • ప్రాంతములకు,

నించుక నెమ్మనం • బెడఁబాయుచున్నది

శై శవకీడల • సంగతంబు,

వెనుదీయుసిగ్గుతో • మొనలెత్తుచున్నవి

కుచుకుట్టులంబులు • కొమరుమిగుల,

గాత్రమందంతటఁ ♦ గ్రాలుచున్నది మున్ను
వీక్షించియుండని ♦ వింతసాబఁగు,

గీ॥ బొమ్మలకు శోభనముఁజేయు ♦ పాలుపెరిగె
వన్నెలంజూపుచున్నది ♦ కన్నెమిన్ను;
ఇంతయేటికి మారున ♦ కిప్పుడొరేపా
నరసపట్టాభిషేకంబు ♦ జరుగఁగలదు.

—♦ యావనము ♦—

ఉ॥ చాలు విరించి, యేమిటికి ♦ శౌరి, మనోభవవైరి యీశ్వరుం
డేల? ప్రతిక్షణాధిక వి ♦ జృంభణ సంపదకున్ మదించి, దో
ర్మాలయుగంబునందొరసి ♦ పొంగుచునుంగవ తీపికిన్ వడిన్
వీలిన కంచుకంబుఁగల ♦ స్త్రీ సవ యావనమున్ స్మరింపుఁడి.

—♦ ప్రణయకలహంతరితనాయి కానువయము ♦—

మ॥ పడఁతీ! రాత్రియేగుచున్నది గతప్రాయంబునన్ జూడు చం
దుఁడు నెల్లందనములదె దీపమువలెన్; ♦ దోషంబు దండంబుతోఁ
గడచున్, జన్నల పొంతనున్న కతనన్ ♦ గాత్రనయంబును నీ
యెడఁదన్ గోపము సంహరింపుము ననున్వీక్షింపుమక్షిద్వయిన్.

సీ॥ ఉదయ దిక్ పటమున ♦ నుదయించె రాగంబు

లేదుగా నీకు రా ♦ గోదయంబు,

అదె కృశోదరిచూడు ♦ మంథకారమణంగ

నక్కటా! నీ కోప ♦ మణఁగ కుండె,

నింగింగనుంగొన ♦ నిర్మలమయ్యె, ని

ర్మలము గాకుండెనీ ♦ మానసంబు,

కోమలీ వింటివే? ♦ కూయుచున్నదికోడి

మానమింకేటికి ♦ బూనెదీపు,

గీ॥ కోపశీల! నీకోపాంధ ♦ కూపమునను

నన్నుఁ గూలఁ ద్రోయఁగనీకు ♦ నాయముగనెడి

బాబ! యాలీల కీవేళఁ ♦ దాళఁజాల
మేలుకొను మేను నీవాడ ♦ నేలుకొనుము.

—♦ వీరరసము♦—

సీ॥ శాపంబుచేన్తనఁ ♦ జాపంబుచేన్తన.
జయలక్ష్మీఁ బెండ్లాడు ♦ శక్తిఁబడసి,
గండిదొంగ యనంగఁ ♦ గామదేనువుఁగొన్న
కార్తవీర్యార్జును ♦ గండడంచి,
ధర్మసంస్థాపనా ♦ ర్థంబు విజృంభించి,
తూత్రవంశంబును ♦ నంహరించి,
ప్రతిలేనిదాతయై ♦ బ్రాహ్మణకోటికి
ధారుణీ తలమును ♦ ధారవోసి,

సీ॥ జ్వాలలను జిహ్వలం గ్రాలు ♦ కాలవహ్ని
యనుచు నమరులు భీతిల్లు ♦ నట్లు మెలగి,
వచ్చుచున్నాఁడు కోపాగ్ని ♦ ప్రజ్వలింపఁ
భార్యతీ ధర్మపుత్తుండు ♦ భార్గవుండు.

—:కరుణారసము:—

మ॥ తనుజం గాంచిన యంతనే యమితచింతంగుందుచున్ దండ్రీయె
వ్వని కీనొనని యెంచి,యొక్కనికెను♦ద్వాహంబుఁ గావించు, నా
తసితో సౌఖ్యముఁబొందునో యమితచింతంగుందునోయంచు వే
గనులం జూచుచునుండుఁ; గప్టముగదా ♦ కన్యా పితృత్వం బిలన్.
చం॥ లలన! వివాహ వేళను శి ♦ లా శకలంబును మెట్టుచున్ బడ
నలన విభీతి నాదు కర ♦ కంజము నూతగఁ గొంటినీవు, నే
డైలమిని న్వర్గలోకమున ♦ కేగతి నేగితొ నన్నుఁబాసి? నిన్
దలఁచిన యంత నాదు పరి ♦ తాపము జ్వాలవలెన్ జ్వలించెడున్.

—:అద్భుతరసము:—

సీ॥ కలలోకములనెల్ల ♦ గర్భంబున ధరించె
శ్రీపతిప్రౌఢిమఁ ♦ జెప్పదరమే?

అమ్మా హావిష్ణువు • నవధరించినయట్టి
 యహినాథు నేగతి • నరయవలయు?
 ఘణిసార్వ భౌముని • దృణము లీలందాల్చె
 వారాశినేమని • పలుకవలయు?
 నహహా! పాథోనిధిన్ • హస్తంబునంబట్టి
 వ్రుడిసెడు నీరంబు • పోల్కిఁజేయ
 గీ॥ శేషుడం భోజముంబోలి • చెలువు మీతె,
 నందు శ్రీవిష్ణు వొక్క మి • లిందమయ్యె;
 నయ్యగన్యుని వినుతింప • నలవియగునె?
 అద్భుతంబన నొప్పదే • యాద్యులారా?.

—:హాస్యరసము:—

నీ॥ తనకా భరణమైన • పెనుబాము, గణపతి
 వాహనంబును మ్రొంగ • బయలువెడలె,
 వనకుమాడునకు వా • హనమైన నెమ్మి, యా
 యుగ్రసర్పముఁజంప • నుద్యమించె,
 బార్వతీదేవికి • వరవాహనంబగు
 సింగంబు గజముఖు • జీల్పఁజెలఁగె,
 నిటలపటోద్భూత • చటులాగ్ని పటలంబు
 బాలచంద్రు దహింప • బ్రజ్వలించె,
 గీ॥ ద్వేషమిగురొత్తఁగ, నసూయ • పెచ్చుపెరుగ
 గంగకున్ బార్వతికిఁ బోరు • గడలుకొనియె,
 నుగ్రుడియింటి కలతల • కోపలేక,
 యాత్మహత్యకు మ్రొంగెఁబో • హలహలము.
 నీ॥ పరశురాముడునీకు • వరశిష్యుఁడౌఁగదా,
 చేరి భూతలము యా • చింపరాదె?
 వాయెత్తి బలరాము • బ్రతిమాలి పొగడి, యా
 త్నని లాంగలంబుఁగై • కొనఁగరాదె?

ఎద్దున్నదేగదా ♦ యెలమి దానికి జోడు,

కాలుని మహిషంబు ♦ గట్టరాదె?

అల కుబేరుడు నీదు ♦ ప్రాణమిత్తుడుగదా,

వెడలి విత్తనముల ♦ నడుగరాదె?

గీ॥ పశువులంబ్రోవఁ గొమరుండు ♦ వఱలుఁగాదె?

అకట! దినమొలువాడవై ♦ యరిగి తిరిగి

భిక్షయాచింపఁ దగునె?యో ♦ విశ్వనాథ!

గట్టురాబిడ్డ నయ్యునిన్ ♦ గట్టుకొంటి.

గీ॥ పాము మొలనూలుగాఁజుట్టి ♦ భద్రముగను

చర్మ కాపీనధారియై ♦ సంభ్రమమున

గరుడవాహను శ్రీవిష్ణుఁ ♦ గాంచినంత

నక్కట! దిగంబరుండయ్యె ♦ నాహరుండు.

ఉ॥ “ఏల వినాయకా! యుటక ♦ యెచ్చెద” “వమ్మ! పడననుండుననె

హేళనఁజేసి నాచెవుల ♦ నేపటలాగె”, “గుమార! మానుమి

లీల” “లితంఁడెనాకనుల ♦ లెక్కిడెనమ్మ,” “గజాస్య! యేమి”? నన్

గేళికఁ జీరిముక్కుఁబరి ♦ కించు నెపంబున గిలెనమ్మ”; యి

ట్లోలి వచించు పుత్త్రీకుల ♦ నొప్పెను నొప్పులకుప్పఁ గొల్పెదన్.

శా॥ “అమ్మా! కృష్ణుడు వెన్నదొంగ” “వినమా! రా! కృష్ణనిక్కంబె”

“తే

దమ్మా త్రాగెడువాడెఁగాను” “బలరా! మాత్రాగుచున్నాడవా?”

“అమ్మా! యన్యసతీ పరాజుక్కుడ” “గృష్ణానిక్కముంజెప్పు” “త

దమ్మా” యంచుహసించువానినెదలో ♦ నశాంతముంగొల్పెదన్.

గీ॥ రసికురాలవు నాయన ♦ గంబు గొఱుకఁ

దగునె? సామగాన ప్రపూ ♦ తంబుచూవె;

కూర్మిగలదేని వీనులఁ ♦ గొఱుకవచ్చు

నీదు నపకీర్తి వినకుండ ♦ నీరజాక్షి.

అనియొక ఛాందసుండగు ప్రియుండు ప్రియురాలిలోఁ బుచ్చుచున్నాడు

గీ॥ విటుల వంచించి వేశ్యయై ♦ పెంపుఁగాంచి,
 పిదప దాసియై కాలంబు ♦ నెచ్చుబెట్టి,
 కుట్టని యునంగ విట విటీ ♦ కులముదార్చి,
 పడఁతి వృద్ధయై వరపతి ♦ వ్రతనుభోలె.

—:భయానకము:—

చ॥ అరుణరుచి ప్రకీర్ణ నయ ♦ నాంత కనీనికలన్ రహించి, భీ
 కరశిత దంతకుంతచయ ♦ ఖండిత మానవకంతరక్త సి
 క్తరసనయై, మృగాంత్రమయ ♦ కంధరయై, ధృతమండలాగ్రయై,
 ధర పద ఘట్టనంగదల ♦ దాటకవచ్చె నకాలమృత్యువై.

—:భీభత్సరసము:—

సీ॥ నక్తంచరులతోడ ♦ రక్తంబుఁ ద్రావుచు
 గ్రక్కుచుఁ గాకులు ♦ గ్రద్దలలరఁ,
 జిత్తంబులిగురొత్తఁ ♦ గొల్పి నంజుడు మెక్కి
 దయ్యముల్ మత్తిల్లి ♦ తాండవింప,
 మేతాళబాలుండు ♦ వెచ్చనినెత్తుఁజు
 ద్రావి గజ్జునఁ ద్రేంచి ♦ తనివెఁబొందఁ,
 బ్రక్కప్రక్కలనక్కి ♦ పలలంబులను మెక్కి
 నక్కలు దిక్కులఁ ♦ బిక్కటిల్ల,

గీ॥ బాలశైవాలమై కేశ ♦ జాలమమరఁ,
 బద్మములఁబోలి వదన బిం ♦ బంబులొప్పు
 నెలమి రక్తనదిన్ వీరు ♦ లేదులాడ,
 ఘోరసంగ్రామ రంగంబు ♦ కొమరుమిగిలె.

—:రాద్రసము:—

చ॥ సరపశు వెవ్వఁడా ద్రుపద ♦ శందన కుందగఁ గొవ్వుబట్టె? నా
 కురునభలో నెవండుసతి ♦ కోకలఁగై కొన? నెట్టికూరు హృ
 త్పరసిజ శోణితానవముఁ ♦ ద్రావఁగ నేను ప్రతిజ్ఞఁగొంటి? నా
 నగనగి నుదుఁ జదలయ వ ♦ నిన్ బడె; బ్రావఁగలేరె కాదా?

మం॥ తలపోయన్ దనుపంజరంబున నవ • ద్వారంబు లుద్ఘాటితం
 బులు, పాణంబు వసించుచున్నది ఖగం • బుంబోలి, యేరీతి ని
 శ్చలమై యందువసించుచున్నదని యాశ్చర్యంబుగాఁదోచుఁబ్రా
 జులకున్, మూఢులు తద్వియోగమునకున్ శోకింతురశాంతమున్
 డి॥ శ్రేష్ఠముగాని సంస్కృతి వ • రిష్ఠముగా మదినెంచి మన్యుడ
 ల్పిష్ఠ సుఖాభిలాషియయి • వేమరు సంతసమొందుచుండు; సం
 గుప్తము నోటఁబెట్టి మదిఁ • గోరికలీరికలెత్తఁదృష్టిభూ
 యిష్ఠముగాగ న్తన్యమని • యెంచి రహించెడు బాల్కునే వడిన్,
 చం॥ సురలకు బోనమంచు, సిరిసోదరుడంచు, ధృవంబుగన్ సుధా
 కరుడనొచున్ నుతింప దివిఁగ్రాలెమ చందురుడొక్క పౌష్టిమన్
 కరమురహించు, దక్కుఁగలఁ • కాలమానన్ క్షయమొందుచుండు, సం
 సరణమునందు నే నరుడు, • శాశ్వత సౌఖ్యములొందఁజాలునో?
 మ॥ కలిమిన్ మైబలిమిన్ దృఢించి, బుధ సాం • గత్యంబు వర్జించి, పె
 ద్దలవాక్కుల్ నిరసించి, మోహజనిత • భావంతంబునన్ గుడ్డివై
 నలినాక్షి విషయావటాంబువుల లోనన్ గ్రుంకుచున్ దేలుచున్
 నలినాక్షున్ హరి సంస్మరింపవెపుడున్ స్వాంతంబ! శాంతింపుచూ.
 మం॥ ధర నూహింపఁగ శాశ్వతంబగు పదా • ర్థంబెద్ది? వ్యామోహసం
 సరణాంభోధిఁ దరించినం దొలఁగు న • జ్ఞానాంధకారంబు; ని
 ర్ఘరులన్ బావనమా తపోవనమునన్ • స్వాంతంబ! శాంతించి, శ్రీ
 హరి పాదాబ్జ మరందపానమున బ్ర • హ్మనందముంబొందుచూ.

గద్య॥ ఇది శ్రీమద్భాగవతోప నామక నరసింహ శర్మ ప్రిణీ
 తాభినవభర్తృహరిసామ సుభాషిత గ్రంథమునం
 బ్రథమభాగము సంపూర్ణము.

శ్రీ రామార్పణమస్తు.